Burgerparticipatie in lokale ruimtelijke beleidsplanning

DEPARTEMENT
OMGEVING

vlaanderen.be/omgeving

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever
Toon Denys, secretaris-generaal
Departement Omgeving
Koning Albert-II laan 15 bus 553, 1210 Brussel (postadres)
vlaanderen.be/omgeving

Een uitgave van het Departement Omgeving
beleid.omgeving@vlaanderen.be

Auteurs
Oswald Devisch – Universiteit Hasselt
Brecht Cuyvers – Ontwerpbureau OMGEVING
Daphné Roels – Ontwerpbureau OMGEVING
Fien Batens – Ontwerpbureau OMGEVING

Publicatiedatum
Juni 2026

Depotnummer
D/2026/3241/201

Wijze van citeren
Devisch, O., Cuyvers, B., Roels, D., & Batens, F. (2026). Burgerparticipatie in lokale ruimtelijke beleidsplanning – eindrapport. Bestek nr. OMG_PBM_2024_001. UHasselt, Ontwerpbureau OMGEVING.

SAMENVATTING

De conceptnota van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen formuleert drie ruimtelijke transformatieopgaves voor een toekomstbestendig Vlaanderen. Dergelijke transformaties zijn pas duurzaam als deze gepaard gaan met een cultuurverandering waarbij burgers anders leren wonen, verplaatsen, recreëren, enz. (Loorbach and Rotmans, 2010). Participatietrajecten spelen een cruciale rol in het realiseren van deze cultuurverandering (Grootaert et al., 2024). Dit rapport presenteert de inzichten van een onderzoek naar handvaten voor gemeenten die overwegen om dergelijke participatietrajecten op te starten. De studie verliep in drie fases. De eerste fase bestond uit een online bevraging die polste naar de ervaring van gemeenten bij het organiseren van participatietrajecten in het kader van ruimtelijke beleidsplanning. Tijdens de tweede fase werden negen zorgvuldig geselecteerde participatietrajecten systematische geanalyseerd op zoek naar generieke inzichten. Deze fase bestond enerzijds uit bilaterale gesprekken met de trekkers van de negen trajecten en anderzijds uit twee ateliers waarin eerste hypotheses voorgelegd werden aan deze trekkers. In de derde fase werden de opgedane inzichten verwerkt in een brochure. Een ontwerpversie van deze brochure werd tijdens een derde atelier, voorgelegd aan een aantal gemeenten, provincies en intercommunales die plannen op de korte termijn met een beleidsplanningstraject te starten of dergelijke trajecten te begeleiden.

Het onderzoek vertrok van twee uitgangspunten. Een eerste uitgangspunt was dat duurzame cultuurverandering om collectieve leertrajecten vraagt. Binnen dergelijke trajecten zijn leercollectieven – bestaande uit burgers, belangenorganisaties, experten en lokale overheden - bereid om samen leeruitdagingen aan te gaan en uiteindelijk hun eigen gedrag of praktijken aan te passen op basis van de inzichten die ze onderweg verwerven. Concreet vertrok het onderzoek van Expansive Learning Theory (ELT), een leertheorie die stelt dat zo'n leercollectieven typisch rond een gedeeld probleem ontstaan en dat aanpassingen typisch in kleine stappen gebeuren (Engeström and Sannino, 2010).

Een tweede uitgangspunt was dat participatietrajecten altijd maatwerk vragen. Ze moeten aansluiten bij de specifieke participatiecultuur van een gemeente, bij de beschikbare tijd en middelen en bij de strategische overwegingen van een bestuur. Dat heeft belangrijke implicaties voor het uitwerken van handvaten: wat werkt voor de ene gemeente, werkt daarom niet voor een andere.

In totaal vulden 40 gemeenten de online bevraging in. Naast heel wat praktijken, brachten deze ook een aantal uitdagingen aan het licht: het bereiken van de juiste doelgroep; het gebrek aan interesse van burgers; het gebrek aan middelen (tijd, budget, personeel) en het tekort aan goede voorbeelden. De eerste twee uitdagingen blijken nog meer uitgesproken bij participatie in het kader van (ruimtelijke) beleidsplanningstrajecten dan bij participatie in het kader van concrete inrichtingsprojecten. Door hun grote schaal en lange tijdshorizon zijn beleidsplanningstrajecten immers vaak erg abstract. Hierdoor haken burgers af of komen ze zelfs niet opdagen. Om in te spelen op deze twee uitdagingen werd de ELT-leercyclus vertaald in vier leeruitdagingen waarover een collectief samen moet reflecteren in de loop van een participatietraject:

1: Hoe kan je de link leggen tussen individuele belangen en brede maatschappelijke vraagstukken?

2: Hoe kan je de link leggen tussen individuele woon(praktijken) en grote (ecologische, economische, mobiliteits, enz.) systemen?

3: Hoe kan je de link leggen tussen individuele acties, acties van een straat of wijk en acties die een overheid kan nemen?

4: Hoe kan je de link leggen tussen abstracte ambities en concrete projecten?

////////////

Deze vier leeruitdagingen boden tijdens de case-analyse een kader om patronen te herkennen in de uiteenlopende ervaringen van gemeenten met participatietrajecten in het kader van ruimtelijke beleidsplanning. Zo bleken gemeenten ruwweg te kiezen tussen twee types beleidsplannen: abstracte of concrete beleidsplannen. De analyse maakte ook duidelijk dat zowel de keuze voor een type beleidsplan als de aanwezige ervaring met participatie implicaties heeft voor de focus van het participatietraject. Beiden bepalen op welke van de vier leeruitdagingen het participatietraject kan inzetten en welke actoren je daarbij best betrekt. Op basis van de analyse werden daarom drie types participatietrajecten gedefinieerd (zie onderstaande figuur).

abstract beleidsplan	concreet beleidsplan	
	weinig ervaring	veel ervaring
een ambitievormend participatietraject	een visievormend participatietraject	een coalitievormend participatietraject

Bij een ambitievormend participatietraject ligt de focus van de participatie op het zoeken naar gedeelde (ruimtelijke) ambities voor de gemeente. Dit komt overeen met leeruitdaging 1 van het collectief leertraject. Het zwaartepunt van de participatie ligt in de fase van de conceptnota. Het leercollectief bestaat, minimaal, uit interne diensten. Afhankelijk van beschikbare middelen en strategische overwegingen wordt dit collectief uitgebreid met specifieke belangenorganisaties, vertegenwoordigers van verenigingen of burgercollectieven, enz.

Bij een visievormend participatietraject ligt de focus van de participatie op het uitwerken van toekomstscenario's. Dit vraagt om gericht onderzoek, typisch met een focus op specifieke thema's en/of locaties. Dit komt overeen met leeruitdaging 2 van het collectief leertraject. Het zwaartepunt van de participatie ligt in de fase van de conceptnota en het voorontwerp. Het leercollectief bestaat, minimaal, uit sleutelfiguren verbonden aan de geselecteerde thema's. Afhankelijk van beschikbare middelen en strategische overwegingen wordt dit collectief opengesteld voor burgers, enz. Zo werkten de cases bijvoorbeeld met focusgroepen, klankbordgroepen, stakeholderforums of burgerpanels.

Bij een coalitievormend participatietraject ligt de focus van de participatie op het identificeren van hefbomen voor het realiseren van de visie, het uitwerken van projecten rond deze hefbomen en het samenstellen van coalities rond de projecten. Dit komt overeen met leeruitdagingen 3 en 4 van het collectief leertraject. Het zwaartepunt van de participatie ligt hier in de fase van het voorontwerp. Omdat het over concrete projecten gaat, zitten er nu altijd burgers in het leercollectief.

De case-analyse maakte dus duidelijk dat een beleidsplanningstraject voor meerdere leeruitdagingen kan worden ingezet en dat de keuze voor een van de leeruitdagingen al voor een stuk vastligt door de keuze voor een type beleidsplan en door de ervaring van de gemeente met participatie. Ook werd duidelijk dat geen enkele van de drie types participatietrajecten een volledige ELT-leercyclus doorloopt tijdens een beleidsplanningstraject. Om echte cultuurverandering mogelijk te maken, moet een gemeente er dus voor zorgen dat het leercollectief de andere leeruitdagingen in andere participatietrajecten kan opnemen.

//////////////

Op basis van analyse werden enerzijds zeven algemene aandachtspunten en anderzijds negen leerlessen geformuleerd. Deze laatste gaan in op specifieke leeruitdagingen van het collectief leertraject en werden daarom gekoppelde aan één van drie types participatietrajecten.

A1: Een participatietraject heeft nood aan een duidelijk leercollectief en een heldere rolverdeling.

A2: Participatie vraagt engagement van zowel de deelnemers als de overheid.

A3: Participatie vraagt niet alleen engagement, maar ook verantwoordelijkheid van zowel de deelnemers als de overheid.

A4: Participatie heeft nood aan een duidelijk kader.

A5: Beleid en participatie moeten voor iedereen begrijpelijk zijn en vakjargon wordt best vermeden.

A6: Participatie is een continu proces dat vraagt om documentatie, evaluatie en bijsturing waar nodig.

A7: Participatie gebeurt best gericht, met een goede afstemming tussen doel en methode.

L1: Het delen van (individuele) bezorgdheden en meningen vraagt om kansen en de juiste taal.

L2: Participatie draait niet alleen om spreken, maar ook om luisteren en begrijpen.

L3: Mensen hebben het vaak moeilijk om hun eigen bezorgdheden te koppelen aan deze van anderen.

L4: Techniciteit kan een barrière vormen voor betrokkenheid.

L5: Diversiteit begrijpen vraagt actieve kennisdeling en betrokkenheid bij onderzoek.

L6: Een beleidsplanningstraject vraagt ruimte voor bijsturing en keuzes onderweg.

L7: Een verandering is pas systemisch wanneer ze goed aansluit bij de lokale situatie en verder bouwt op bestaande initiatieven en praktijken.

L8: Beleidskeuzes zijn vaak abstract of worden pas na verloop van tijd tastbaar, waardoor extra inspanningen nodig zijn om ze zichtbaar te maken.

L9: Ruimtelijk transitie vraagt een continue dialoog, ook na de opmaak van het ruimtelijk beleidsplan.

In een derde fase werden de inzichten uit het onderzoek verwerkt in een brochure. Deze brochure ondersteunt gemeentelijk ambtenaren om, samen met hun bestuur en studiebureaus, participatietrajecten uit te zetten die passen binnen de strakke procedure van beleidsplanning, aansluiten bij de specifieke praktijken van gemeenten en tegelijk bijdragen aan de collectieve leertrajecten die nodig zijn om de gemeentelijke transitieopgaven en deze van het Ruimtelijk Beleidsplan Vlaanderen te realiseren. Dit resulteerde in drie dialoog-instrumenten: een zelfscan, workshopcanvassen en concrete tips.

////////////

INHOUDSTAFEL

Samenvatting **2**
1 Inleiding **6**
1.1 Aanleiding van de opdracht 6
1.1.1 Doelstellingen 6
1.1.2 Scope 6
1.1.3 Conceptueel kader 7
1.2 Proces 10
1.2.1 Fase 1: inventarisatie 12
1.2.2 Fase 2: case-analyse 12
1.2.3 Fase 3: rapportering en aanbevelingen (brochure) 12
2 Inventarisatie **13**
2.1 Digitale Bevraging 13
2.1.1 Opzet bevraging 13
2.1.2 Respondenten 15
2.1.3 Participatiecultuur 17
2.1.4 Ervaring met beleidsplanning 27
2.1.5 Burgerparticipatie binnen beleidsplanning 35
2.1.6 Parallelle processen en participatie binnen andere trajecten 47
2.1.7 Overige vragen 50
2.2 Conclusies inventarisatie 53
3 Case-analyse **54**
3.1 Case-selectie 54
3.1.1 Criteria 54
3.1.2 Selectie 55
3.2 Analyse Cases 61
3.2.1 Opzet 61
3.2.2 Desktoponderzoek en bilaterale gesprekken 62
3.2.3 Ateliers 72
3.2.4 Inzichten 88
4 Brochure **123**
4.1 Opzet en methode 123
4.1.1 Verwachtingen t.a.v. de brochure 123
4.1.2 Complementariteit met bestaande brochures en websites 125
4.2 Opbouw brochure 126
4.3 Atelier 3 128
5 Conclusies **133**
Bibliografie **138**
Bijlagen **139**

////////////

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING VAN DE OPDRACHT

1.1.1 Doelstellingen

Het projectteam UHasselt en ontwerpbureau OMGEVING voerde, in opdracht van Departement Omgeving, een onderzoek uit naar de belangrijkste uitdagingen, valkuilen, randvoorwaarden en succesfactoren voor burgerparticipatie binnen het opmaken van ruimtelijke beleidsplannen.

Recente beleidsplanningspraktijken tonen immers aan dat de publieke consultatieplicht een erg diverse invulling krijgt. Lokale en provinciale besturen vertonen een groot engagement en veel creativiteit om burgers te betrekken, maar ze botsen ook op een hoop uitdagingen. Zeker gezien het abstracte en toekomstgerichte karakter van deze planprocessen blijft het erg moeilijk om burgers warm te maken en om de beleidsplanning effectief te versterken met burgerinzichten.

Dit onderzoek had als doel om kennis op te bouwen over hoe burgers op een effectieve manier betrokken kunnen worden bij de lokale ruimtelijke beleidsplanning. Het moet resulteren in concrete en heldere aanbevelingen die bijdragen tot een betere participatiepraktijk binnen het beleidsplanningsproces. Vertrekkend vanuit bestaande praktijken en ervaringen werd op zoek gegaan naar de belangrijkste inzichten om op een efficiënte en doelmatige manier burgers te betrekken in de ruimtelijke beleidsplanning. In een eerste fase werden door middel van een digitale bevraging bij lokale ambtenaren de (afgeronde, lopende en geplande) lokale participatietrajecten in kaart gebracht. In een tweede fase werden bestaande praktijken en ervaringen verder onder de loep genomen en werd op basis van case-analyses op zoek gegaan naar de belangrijkste uitdagingen, valkuilen, randvoorwaarden en succesfactoren. In een derde fase werden deze inzichten verwerkt in een brochure.

Met concrete en heldere aanbevelingen moet dit onderzoek bijdragen tot een betere participatiepraktijk in de ruimtelijke beleidsplanning en aldus tot een groter draagvlak voor de transitie naar een duurzaam ruimtegebruik.

1.1.2 Scope

Bij de opmaak van een ruimtelijk beleidsplan betrekken lokale overheden tal van stakeholders zoals burgers, adviesraden, enz. Dit onderzoek beperkt zich tot burgerparticipatie binnen lokale beleidsplanning om zo zicht te krijgen op de diverse invulling die de publieksconsultatie krijgt.

Vermits het ruimtelijk beleidsplanningstraject een specifieke vorm van participatie vereist, zal het resultaat van deze studie een brochure zijn met aanbevelingen specifiek voor burgerparticipatie binnen beleidsplanningstrajecten. Voor algemene aanbevelingen rond participatie wordt doorverwezen naar bestaande participatiehandleidingen.

////////////

1.1.3 Conceptueel kader

Maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering, betaalbaar wonen, enz. vragen om ruimtelijke transities (Departement Omgeving, 2025). Ruimtelijke beleidsplanning speelt een centrale rol in het benoemen van deze uitdagingen (Grootaert et al., 2024), het uitstippelen van mogelijke transitiepaden en het maken van strategische keuzes om verandering mogelijk te maken.

Deze transities zijn complex, onzeker en onvoorspelbaar[1] (Radtke and Renn, 2024). Het vormgeven van transitieprocessen vraagt dan ook om een proces van collectief leren, een proces dat onderweg kan worden bijgestuurd op basis van de samen opgedane inzichten. Er bestaan heel wat conceptuele kaders die helpen om zo'n collectief leerproces te structuren: Root Cause Analysis (Wilson et al., 1993), het COM-B model (Michie et al., 2018), het 7E-model (Bambust, 2017), enz. Voor dit onderzoek is gekozen voor Expansive Learning Theory (ELT) (Palmieri et al., 2022). De basishypothese van ELT is dat we leren uit spanningen. Een spanning (of contradictie) dwingt een groep mensen om samen te werken en, stap voor stap, hun huidig gedrag in vraag te stellen en aan te passen ('expand from within rather than impose from outside'). Deze hypothese werd vertaald in een operationeel kader (Virkkunen and Newnham, 2013) dat de voorbije decennia toegepast is in verschillende domeinen. Het onderzoeksteam gebruikte dit kader eerder al succesvol voor het analyseren van participatietrajecten, verwevingstrajecten, herverkavelingstrajecten, enz.

Expansive Learning Theory gaat uit van een 'leercyclus' van zeven Expansive Learning acties (Engeström and Sannino, 2010) die een 'leercollectief' moet doorlopen op weg naar duurzame verandering. Onderstaande figuur vat deze acties samen in vier stappen.

Figuur 1: vier stappen van Expansive Learning Theory (herwerking van (Virkkunen and Newnham, 2013))

FOCUS		*PROBLEMS*		*SOLUTIONS*
invisible systemic structure of the collective activity	**2** ↑	*disclosing the systemic causes of the visible problems in he activity*	→	**3** *finding a way to overcome the problems by expansively reconceptualising the idea of the activity* ↓
immediately visible events and problems in individuals actions within the joint activity	**1**	*identifying the obvious (visible) problems*	→	**4** *taking new kinds of actions: implementing new instruments, rules, ways of dividing labour and collaborating*

1 "According to Renn and Schweizer [63,p.73], these concepts of participation provide different approaches to meet three major challenges of complexity: first epistemic complexity in terms of causal connections, feedback, and modifiers asking for joint fact-finding discourses among experts (epistemic discourse); secondly, complexity induced by deep uncertainty aiming at balanced and acceptable solutions for unavoidable trade-offs between conflicting values requiring intensive stakeholder negotiations (reflective discourse); and, thirdly, visionary complexity resolving multiple ambiguities directed towards a consensus on which alternative path for future developments society should pursue. This last type of complexity requires the input of all actors in society (participatory discourse)." (Radtke and Renn, 2024).

Deze vier stappen van Expansive Learning Theory (ELT) komen al voor een stuk terug in de procedure van beleidsplanning: verkenning (= stap 1), conceptnota (= stap 2), voorontwerp (= stap 3). Maar, eenzelfde groep doorloopt zelden al deze stappen, waardoor de kans op gezamenlijk leren (en dus gedragsverandering) afneemt. Daarnaast start zo'n beleidsplanningstraject niet vanuit één specifiek probleem (het 'obvious (visible) problem' uit stap 1). Zo'n gedeeld probleem is volgens ELT nodig om een leercollectief te overtuigen om samen in een leertraject te stappen (Engeström and Sannino, 2010). Tot slot blijft een beleidsplan typisch relatief abstract waardoor het er niet altijd in slaagt om concrete activiteiten - waarin alle leden van het leercollectief betrokken zijn - te herdenken (zie stap 3). Volgens ELT is zo'n vertaling naar persoonlijke situaties echter nodig om te kunnen leren.

Onderstaande figuur vertaalt de vier stappen van Expansive Learning Theory daarom in vier 'leeruitdagingen' die een leercollectief moet aanpakken om greep te krijgen op de complexiteit, onzekerheid en onvoorspelbaarheid die zo eigen is aan ruimtelijke transitieprocessen.

Figuur 2: vier stappen van Expansive Learning Theory vertaald in vier leeruitdagingen

Stap 1 - reflecteren over de huidige situatie: Expansive Learning stelt dat leertrajecten moeten vertrekken vanuit concrete zichtbare problemen. Iets waarvan mensen wakker liggen. Enkel zo kan je deelnemers overtuigen om in een langlopend leertraject te stappen én hopelijk op basis daarvan uiteindelijk ook hun huidige gedrag aan te passen.
Huidige beleidsplanningspraktijk versus stap 1: het opzet van beleidsplanning is het aanpakken van brede maatschappelijke uitdagingen (bv. vergrijzing, droogte, wateroverlast, gebrek aan biodiversiteit, vereenzaming, enz.). Om die reden vertrekt beleidsplanning van gedeelde belangen en niet van concrete (individuele) problemen. Dit maakt zo'n beleidsplanningstraject voor heel wat burgers erg abstract en dus haken ze af.
Leeruitdaging 1: Hoe kan je, binnen een participatief traject, de link leggen tussen individuele belangen en brede maatschappelijke vraagstukken? Heb je, samen met je leercollectief, in kaart gebracht waar iedereen van wakker ligt? Is er vervolgens samen gekeken welke problemen er terugkomen? Is er tot slot samen beslist om op een aantal van deze problemen in te gaan?

Stap 2 - reflecteren over het verleden: het aanpakken van een gedeeld probleem vraagt om inzicht in de onderliggende praktijken. Expansive Learning benadert deze praktijken als activiteitensystemen, die elk ingebed zijn binnen specifieke culturen. Problemen zijn het gevolg van spanningen tussen bepaalde activiteiten en deze culturen. Bijvoorbeeld de invoering van een instrument waar niemand ervaring mee heeft; een externe medewerker die de interne rolverdeling niet kent; een procedure die niet afgestemd is op de capaciteit van een organisatie; enz.
Huidige beleidsplanningspraktijk versus stap 2: het uitgangspunt van beleidsplanning is dat de complexiteit van maatschappelijke uitdagingen om brede systeemveranderingen vraagt. En dus om een geïntegreerde aanpak van ecologische, economische, culturele, enz. systemen. Deze overstijgen echter de schaal - en de activiteitensystemen - van individuele burgers (laat staan dat ze rekening houden met de specifieke cultuur

////////////

waarbinnen zij hun dagelijks leven organiseren). Dit maakt het voor heel wat burgers moeilijk om zich voor te stellen welke rol zij kunnen spelen in de systeemveranderingen waar beleidsplanning op aanstuurt.

Leeruitdaging 2: Hoe kan je, binnen een participatief traject, de link leggen tussen individuele (woon)praktijken en grote (ecologische, economische, mobiliteits, enz.) systemen? Heb je, samen met je leercollectief, de activiteitensystemen in kaart gebracht waarbinnen je gedeeld probleem zich afspeelt? Welke (ruimtelijke) activiteiten maken deel uit van deze systemen? Hoe zien deze activiteiten eruit: welke instrumenten worden gebruikt, welke gemeenschap wordt betrokken, welke regels gelden binnen deze gemeenschap, welke rollen neemt iedereen op? Hoe beïnvloeden deze activiteiten elkaar?

Stap 3 - reflecteren over de toekomst: sleutelen aan activiteitensystemen (of praktijken) vraagt om inzicht in de dynamiek van deze systemen. Een cultuur kan immers veranderen. Een derde stap binnen Expansive Learning bestaat daarom uit het in kaart brengen van de historiek van activiteitensystemen. Waarom heeft een organisatie haar manier van werken aangepast: een nieuw instrument uitgeprobeerd, een nieuwe medewerker aangetrokken, een nieuwe regel geïntroduceerd, de interne rolverdeling gewijzigd? Deze aanpassingen zijn misschien de oorzaken van het probleem? Of, als ze succesvol waren, zijn ze misschien een antwoord?

Huidige beleidsplanningspraktijk versus stap 3: een beleidsplan kijkt relatief ver in de toekomst. Omwille van de lange tijdshorizon is het onzeker om in te schatten wat de draagkracht en daadkracht van een organisatie op dat moment zal zijn. Dit maakt het moeilijk om scenario's uit te werken. Om om te gaan met die onzekerheid formuleert een beleidsplan in de eerste plaats scenario's voor de (lokale) overheid (die zal er immers altijd zijn). En minder voor burgers.

Leeruitdaging 3: Hoe kan je, binnen een participatief traject, de link leggen tussen individuele acties, acties van een straat of wijk en acties die een overheid kan nemen? Heb je, samen met je leercollectief, de historiek van de activiteitensystemen in kaart gebracht? Wat zijn de belangrijkste veranderingen in de systemen? Wat zijn de hefbomen achter deze veranderingen? Wat als we deze extrapoleren naar de toekomst? Zijn dit gewenste of ongewenste veranderingen? Is er met elke deelnemer van je groep gekeken naar wat zijn/haar rol was in deze veranderingen? Of kan zijn?

Stap 4 - reflecteren over korte en lange termijn: Expansive Learning stelt dat een leercollectief pas leert pas als elke deelnemer zijn/haar gedrag ook daadwerkelijk verandert. Die veranderingen gebeuren typisch in kleine stappen, niet in grote sprongen. Anders protesteren we.

Huidige beleidsplanningspraktijk versus stap 4: een systeemtransitie vraagt tijd. Dit maakt dat een beleidsplan een visie moet uitwerken dat flexibel genoeg is om in te spelen op nieuwe maatschappelijke uitdagingen. Deze flexibiliteit maakt het moeilijk om deze visie vandaag al uit te proberen. Er zijn immers zo veel varianten mogelijk. Dit maakt het moeilijk om de impact van een beleidsplan op zijn/haar praktijken in te schatten.

////////////

Leeruitdaging 4: Hoe kan je, tijdens een participatief traject, de link leggen tussen abstracte ambities en concrete projecten? Tussen de toekomst en wat we vandaag al kunnen doen? Heb je, samen met je leercollectief, afspraken gemaakt? Over wie, wat, wanneer zal uitproberen? Hebben de deelnemers hier ook al concrete stappen in gezet? M.a.w. zijn de beleidsacties al geïnitieerd tijdens het participatietraject? Of hebben deelnemers hun praktijken al aangepast?

Het opzet van dit onderzoek was om aanbevelingen te formuleren over hoe een participatietraject een 'leercollectief' - een groep burgers, organisaties, experten en de lokale overheid - kan ondersteunen om deze vier leeruitdagingen samen aan te pakken en zo bij te dragen aan ruimtelijke transitieprocessen. Een centrale vraag daarbij was hoe zo'n traject tegelijkertijd kan aansluiten bij de specifieke participatiecultuur van een gemeente, bij de beschikbare tijd en middelen en bij de strategische overwegingen van een bestuur. Participatietrajecten vragen altijd maatwerk en dat heeft belangrijke implicaties voor het formuleren van aanbevelingen. Wat werkt voor de ene gemeente, werkt daarom niet voor een andere.

1.2 Proces

Het proces bestond uit drie fasen die overlappen en met elkaar interageren. Onderstaand processchema geeft een overzicht van deze fasen.

////////////

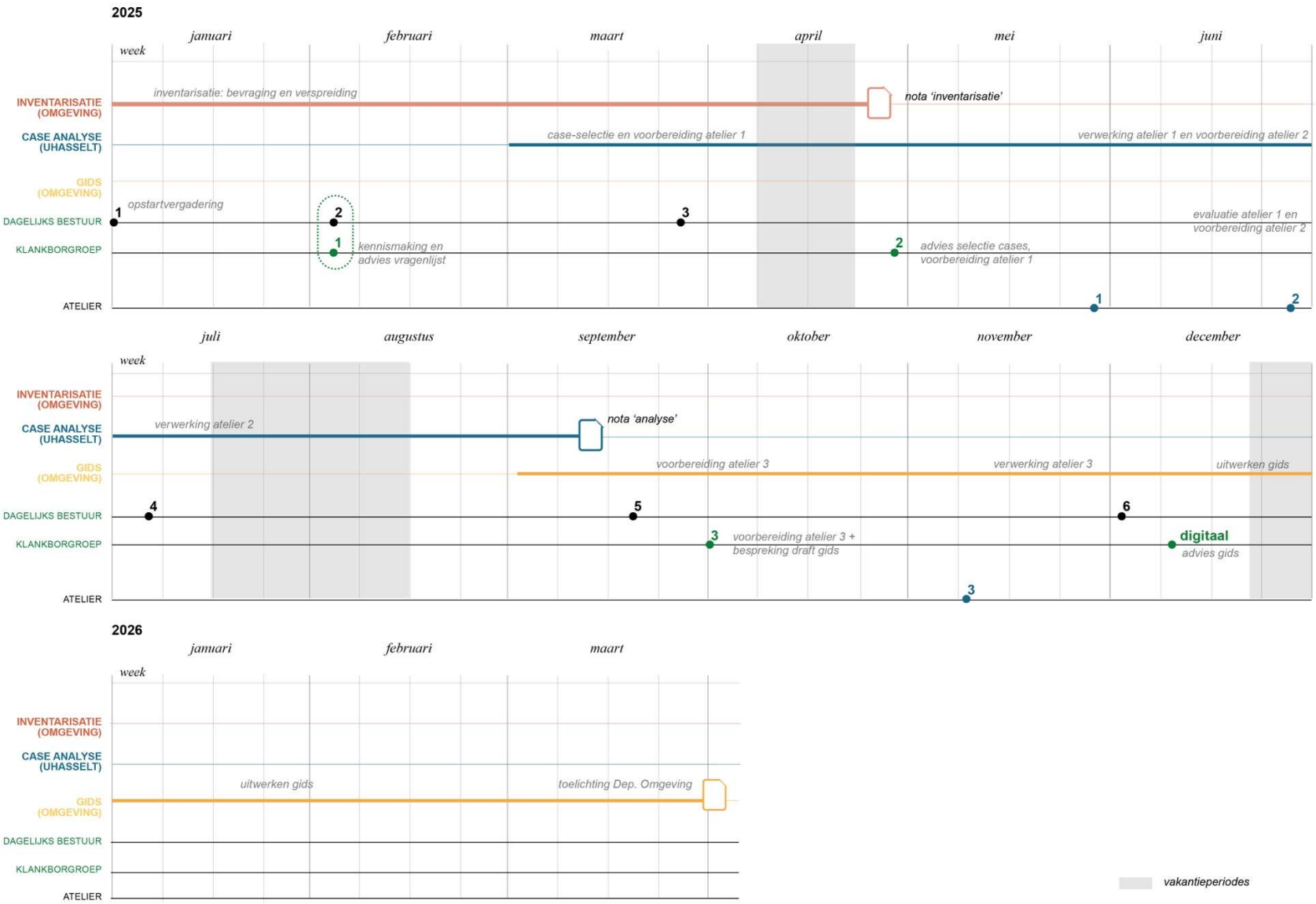
2025
januari
februari
maart
april
mei
juni
week
INVENTARISATIE (OMGEVING)
inventarisatie: bevraging en verspreiding
nota 'inventarisatie'
CASE ANALYSE (UHASSELT)
case-selectie en voorbereiding atelier 1
verwerking atelier 1 en voorbereiding atelier 2
GIDS (OMGEVING)
DAGELIJKS BESTUUR
opstartvergadering
evaluatie atelier 1 en voorbereiding atelier 2
KLANKBORGROEP
kennismaking en advies vragenlijst
advies selectie cases, voorbereiding atelier 1
ATELIER
juli
augustus
september
oktober
november
december
verwerking atelier 2
nota 'analyse'
voorbereiding atelier 3
verwerking atelier 3
uitwerken gids
voorbereiding atelier 3 + bespreking draft gids
digitaal
advies gids
2026
uitwerken gids
toelichting Dep. Omgeving
vakantieperiodes

////////////

1.2.1 Fase 1: inventarisatie

De eerste fase richtte zich op het inventariseren van de bestaande participatiepraktijken en ervaringen van lokale besturen in het kader van de opmaak van (lokale) ruimtelijke beleidsplannen.

Deze fase liep van januari 2025 tot en met april 2025. Tijdens deze eerste fase werden vier overlegmomenten met het dagelijks bestuur georganiseerd en twee overlegmomenten met de klankbordgroep. Twee overlegmomenten met het dagelijks bestuur en één overlegmoment met de klankbordgroep overlapten met fase 2.

1.2.2 Fase 2: case-analyse

Tijdens de tweede fase werden negen cases meer in de diepte geanalyseerd en geëvalueerd. Deze analyse en evaluatie gebeurde aan de hand van desktop-onderzoek, online bilaterale gesprekken met de trekkers van de negen cases en twee ateliers met deze trekkers.

Deze fase liep van februari 2025 tot en met september 2025. Tijdens deze fase werden ook drie overlegmomenten met het dagelijks bestuur georganiseerd (waarvan twee overlappend met fase 1) en werden twee overlegmomenten met de klankbordgroep georganiseerd (waarvan een overlappend met fase 1).

1.2.3 Fase 3: rapportering en aanbevelingen (brochure)

Tijdens de derde en laatste fase werden de resultaten verwerkt in dit rapport en overzichtelijk en grafisch aantrekkelijk voorgesteld in een laagdrempelige, inspirerende brochure. Een eerste versie van deze brochure werd, tijdens een derde atelier, voorgesteld aan enkele lokale overheden en intercommunales.

Tijdens fase 1 en 2 werd al een doorkijk gegeven naar de mogelijke opbouw van de brochure, maar de inhoudelijke uitwerking van het rapport en de gids startte pas vanaf september 2025. Deze fase liep dus van september tot en met midden februari 2026. Tijdens deze fase werd er een overleg met het dagelijks bestuur georganiseerd.

////////////

2 INVENTARISATIE

2.1 DIGITALE BEVRAGING

2.1.1 Opzet bevraging

2.1.1.1 Doel van bevraging

Aan de start van het onderzoek werd een inventarisatie uitgevoerd om zicht te krijgen op de manier waarop de verplichte publieksconsultatie[2] momenteel wordt geïmplementeerd. Deze inventarisatie moest inzicht bieden in de belangrijkste kenmerken van de afgelopen, lopende en geplande publieke consultatieprocessen binnen het kader van de ruimtelijke beleidsplanningsprocessen.

De digitale bevraging vormde een eerste stap in deze inventarisatie. De bevraging hielp om zicht te krijgen op de mate waarin gemeenten vertrouwd zijn met het opmaken van een ruimtelijk beleidsplan en de participatie die daarmee samenhangt. Daarnaast gebruikten we de bevraging om cases te selecteren voor verdere analyse.

2.1.1.2 Opbouw bevraging

De bevraging ging dieper in op volgende thema's:

- de bestaande participatiecultuur van de gemeente;
- de participatieve trajecten die gemeenten opzetten binnen beleidsplanningstrajecten (voor de gemeenten waar dit betrekking op heeft);
- andere beleidstrajecten binnen de gemeente (zoals hemelwater- en droogteplan, klimaatplan, mobiliteitsplan, enz.).

De bevraging werd aan de hand van de volgende flowchart opgesteld in Google Forms. Afhankelijk van het antwoord dat werd gegeven op de vraag over de stand van zaken van het beleidsplan kreeg de respondent andere vragen te zien.

2 Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening artikel 2.1.11, het decreet houdende de nadere regels voor de opmaak, de vaststelling en de herziening van ruimtelijke beleidsplannen van 8 december 2017 en het bijhorende uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 30 maart 2018.

Figuur 3: Flowchart bevraging

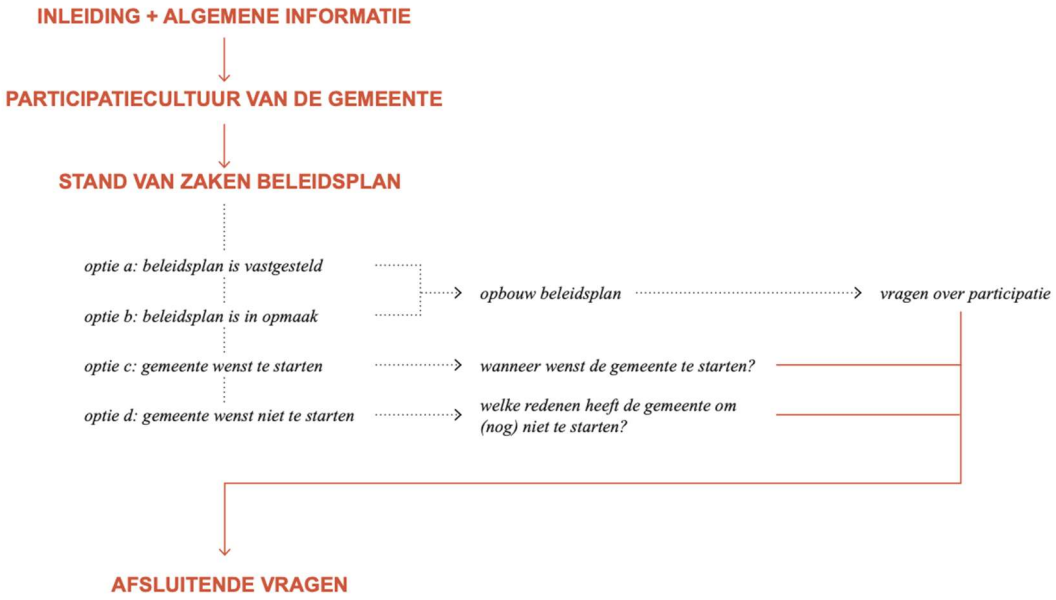

Alvorens de bevraging te verspreiden naar alle Vlaamse gemeenten, werd deze voorgelegd aan de klankbordgroep en uitvoerig getest. De finale vragenlijst is toegevoegd in bijlage.

2.1.1.3 Verspreiding

De bevraging werd verspreid van 18 februari 2025 tot en met 30 maart 2025.

Om zo veel mogelijk gemeenten te bereiken werd de bevraging via meerdere kanalen verspreid, namelijk via:

- de atriawerking van het Departement Omgeving (via het online platform Viva Engage);
- leden van de klankbordgroep (nieuwsbrieven, persoonlijke aanschrijvingen);
- het rechtstreeks aanschrijven van gemeenten door het projectteam (Uhasselt en OMGEVING).

////////////

2.1.2 Respondenten

2.1.2.1 Aantal en spreiding

Op 30 maart 2025 hadden 40 gemeenten de bevraging ingevuld. Onderstaande figuur toont de gemeenten die de bevraging hebben ingevuld. De gemeenten Mechelen, Tremelo en Nazareth-De Pinte hebben de bevraging twee keer ingevuld. De data van deze gemeenten werd samengevoegd tot één antwoord.

Figuur 4: Geografische weergave van de gemeenten die de bevraging hebben ingevuld

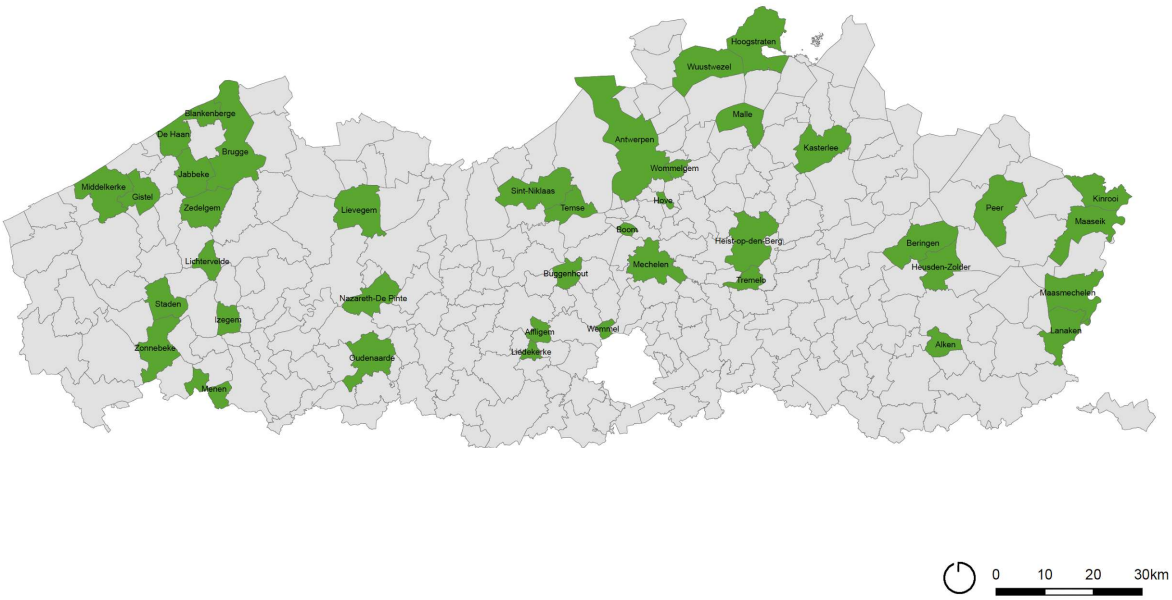

De gemeenten die de bevraging hebben ingevuld vormen een diverse groep op vlak van grootte, verstedelijkingsgraad en geografische spreiding. Ook de ervaring met beleidsplanningstrajecten verschilt van gemeente tot gemeente. Op 30 maart 2025 waren 37 gemeenten[3] een beleidsplanningstraject gestart of hadden zij het traject afgerond. 19 van deze gemeenten hebben de bevraging ingevuld. Ontwerpbureau OMGEVING heeft zelf acht gemeenten begeleid, waarvan één ook de bevraging heeft ingevuld. Het projectteam beschikt met andere woorden over kennis over het burgerparticipatietraject van 26 van de 37 gemeenten (70%) met een beleidsplan (in opmaak). Daarenboven is de steekproef van de gemeenten die de bevraging invulden voldoende gevarieerd, en kan dus worden gesteld dat de antwoorden op de bevraging als representatief kunnen worden beschouwd.

3 Meer info, over de ruimtelijke beleidsplannen die zijn gestart, is de vinden op de website van het Departement Omgeving. Daarnaast waren op 30 maart 2025 ook de gemeenten Affligem, Lokeren, Wemmel en Zedelgem gestart met de opmaak van een ruimtelijk beleidsplan. Meer info over deze beleidsplannen is terug te vinden op de gemeentelijke websites.

De respondenten zelf werken meestal binnen de dienst 'omgeving en ruimtelijke planning'[4]. Vier respondenten werken op een andere dienst, meer bepaald op:

- de dienst 'wegen en publieke ruimte'
- de dienst 'marketing en communicatie'
- de dienst 'communicatie'
- de dienst 'milieu'.

4 De naamgeving van de dienst kan variëren van gemeente tot gemeente. Zo werden onder andere volgende benamingen gegeven: afdeling ruimte, dienst omgeving, omgeving (planning en beleid), ruimte, ruimtelijke planning, team planning, ruimtelijke ontwikkeling & mobiliteit.

////////////

2.1.3 Participatiecultuur

2.1.3.1 Beschrijving per deelvraag

2.1.3.1.1 Wie is er verantwoordelijk voor participatie binnen jouw gemeente? Wie is er verantwoordelijk voor communicatie binnen jouw gemeente?

Figuur 5: Verantwoordelijke voor participatie binnen de gemeente (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

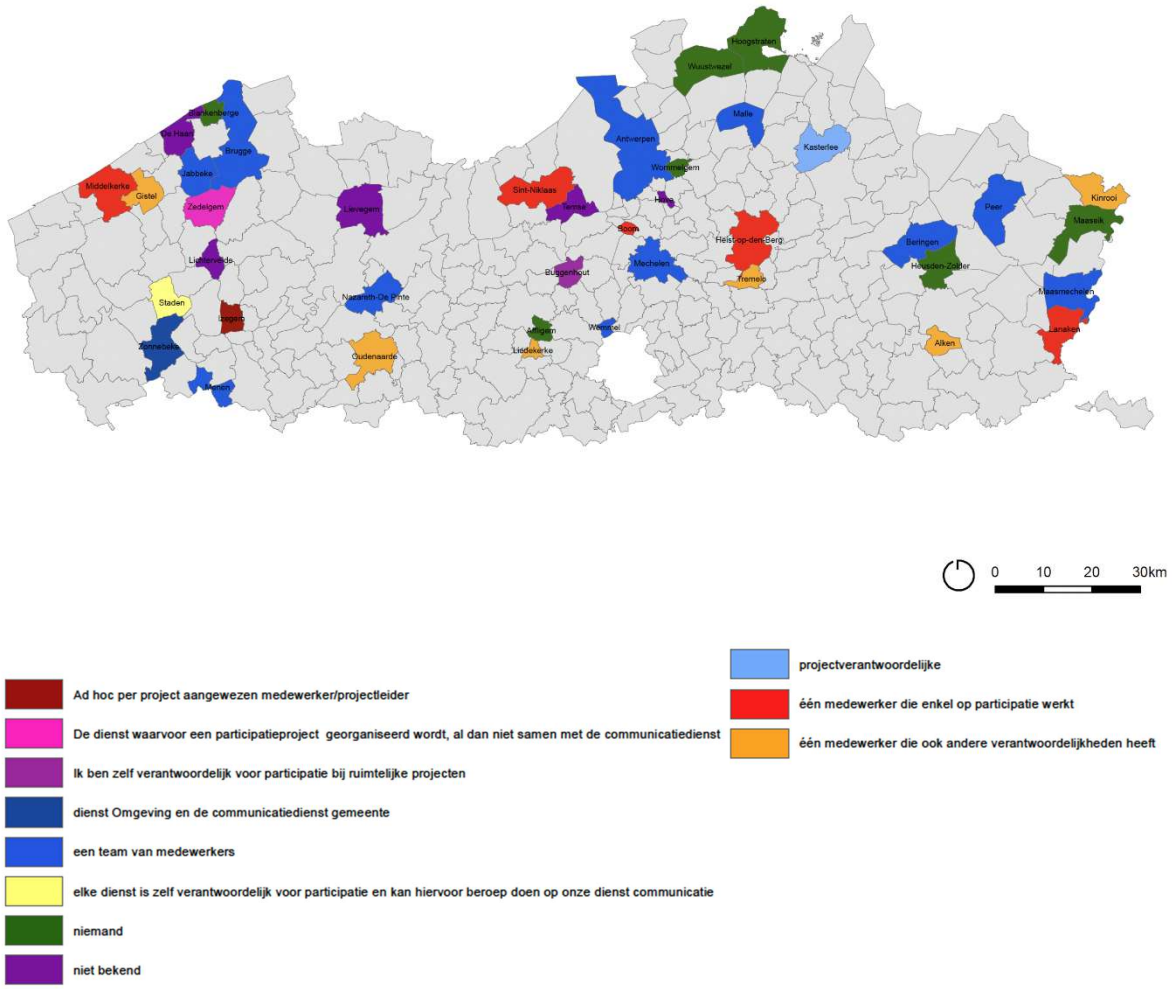

////////////

Figuur 6: Verantwoordelijke voor communicatie binnen de gemeente (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

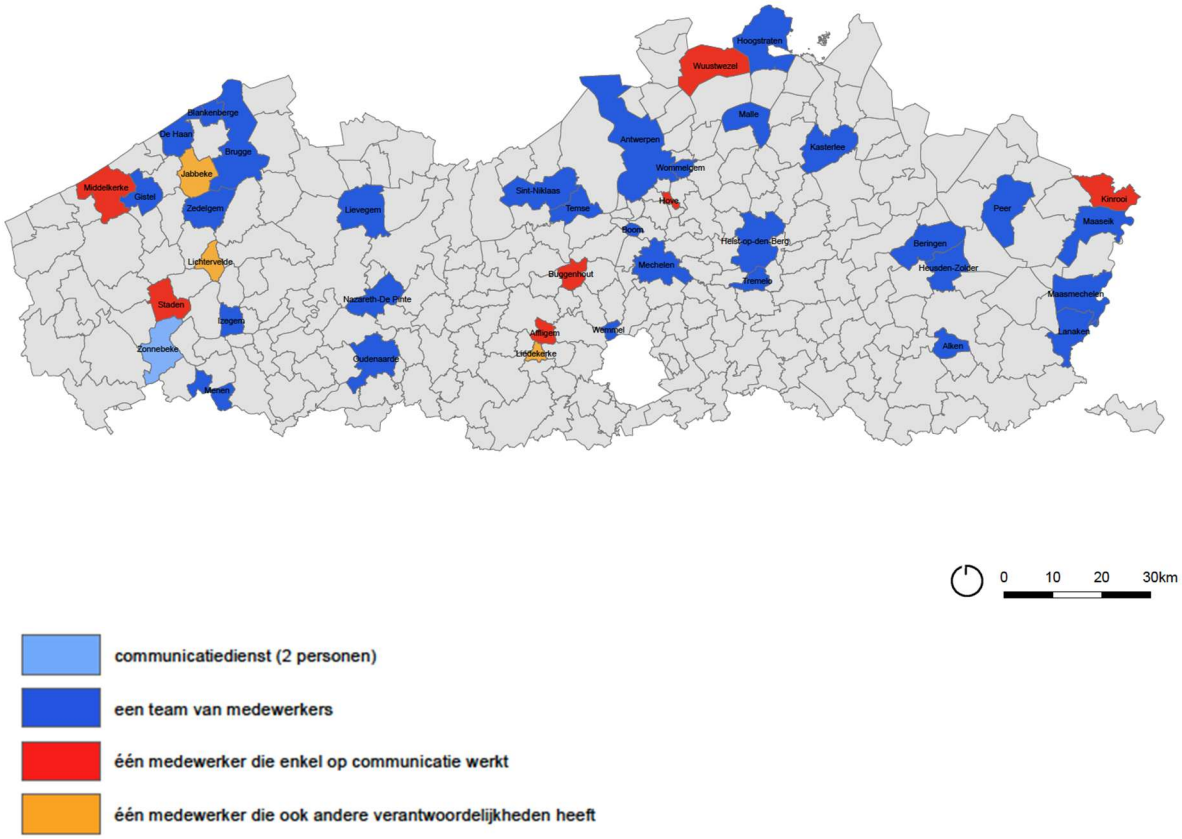

De eerste twee vragen polsten naar de capaciteit van de gemeente op vlak van communicatie en participatie. Het antwoord op beide vragen werd gecombineerd in de kaart 'capaciteit' (figuur 7) die aangeeft welke capaciteit er is binnen de gemeente op vlak van participatie en communicatie.

////////////

Figuur 7: Capaciteit binnen de gemeente (resultaten meerkeuzevraag)

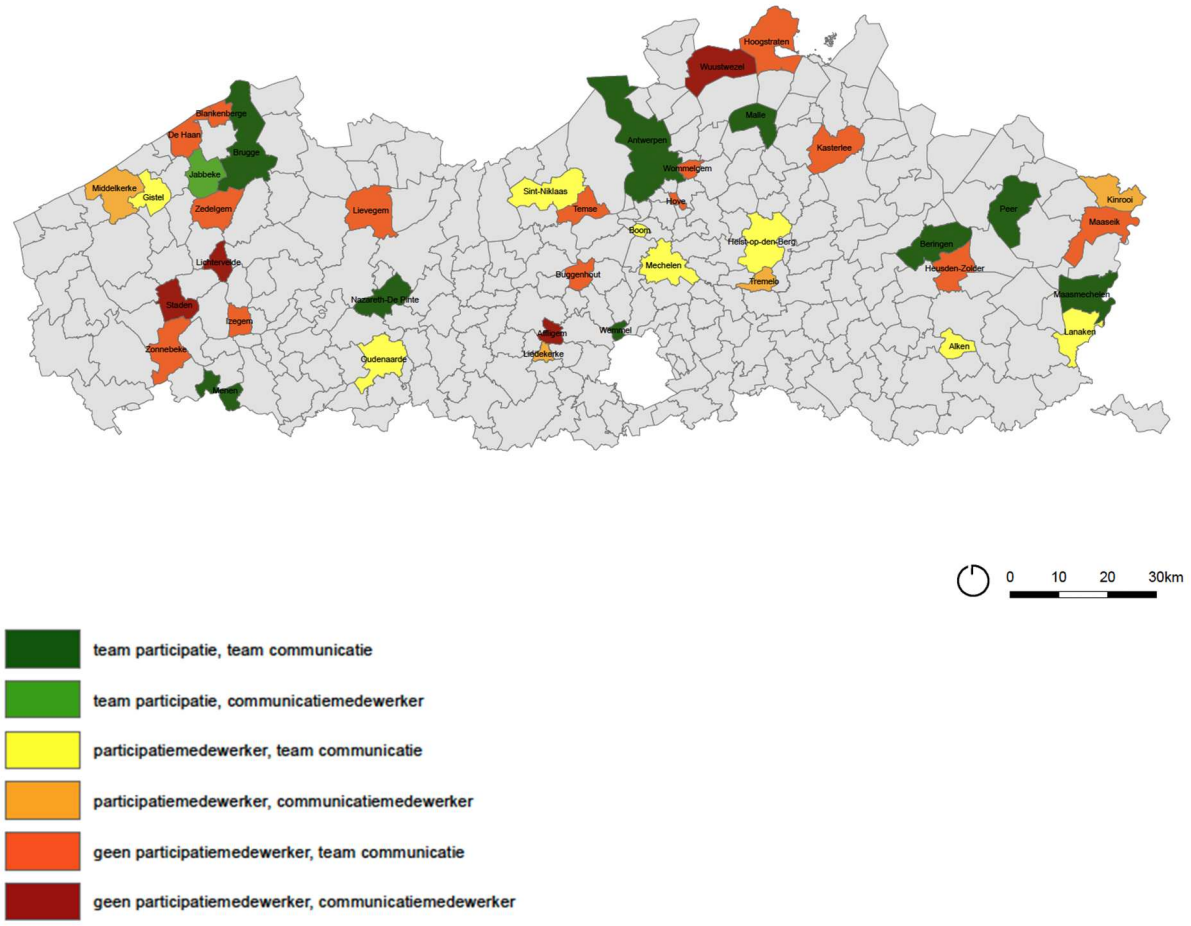

<u>Interpretatie</u>:

Op basis van de antwoorden van deze twee vragen kunnen de gemeenten worden ingedeeld in volgende categorieën van capaciteit (van hoge capaciteit naar lage capaciteit):

- *team participatie, team communicatie (9/40)*
- *team participatie, communicatiemedewerker (1/40)*
- *participatiemedewerker, team communicatie (8/40)*
- *participatiemedewerker, communicatiemedewerker (4/40)*
- *geen participatiemedewerker, team communicatie (14/40)*
- *geen participatiemedewerker, communicatiemedewerker (4/40).*

Alle gemeenten uit de bevraging beschikken minimaal over een communicatiemedewerker of team communicatie, maar 18 van de 40 gemeenten hebben niemand die specifiek op participatie werkt.

////////////

2.1.3.1.2 Hoe vaak werkt de gemeente samen met externe partners (zoals consultants of onderzoeksbureaus) voor participatie- en communicatietrajecten?

Figuur 8: Mate waarin gemeenten samenwerken met externe partners (resultaten meerkeuzevraag)

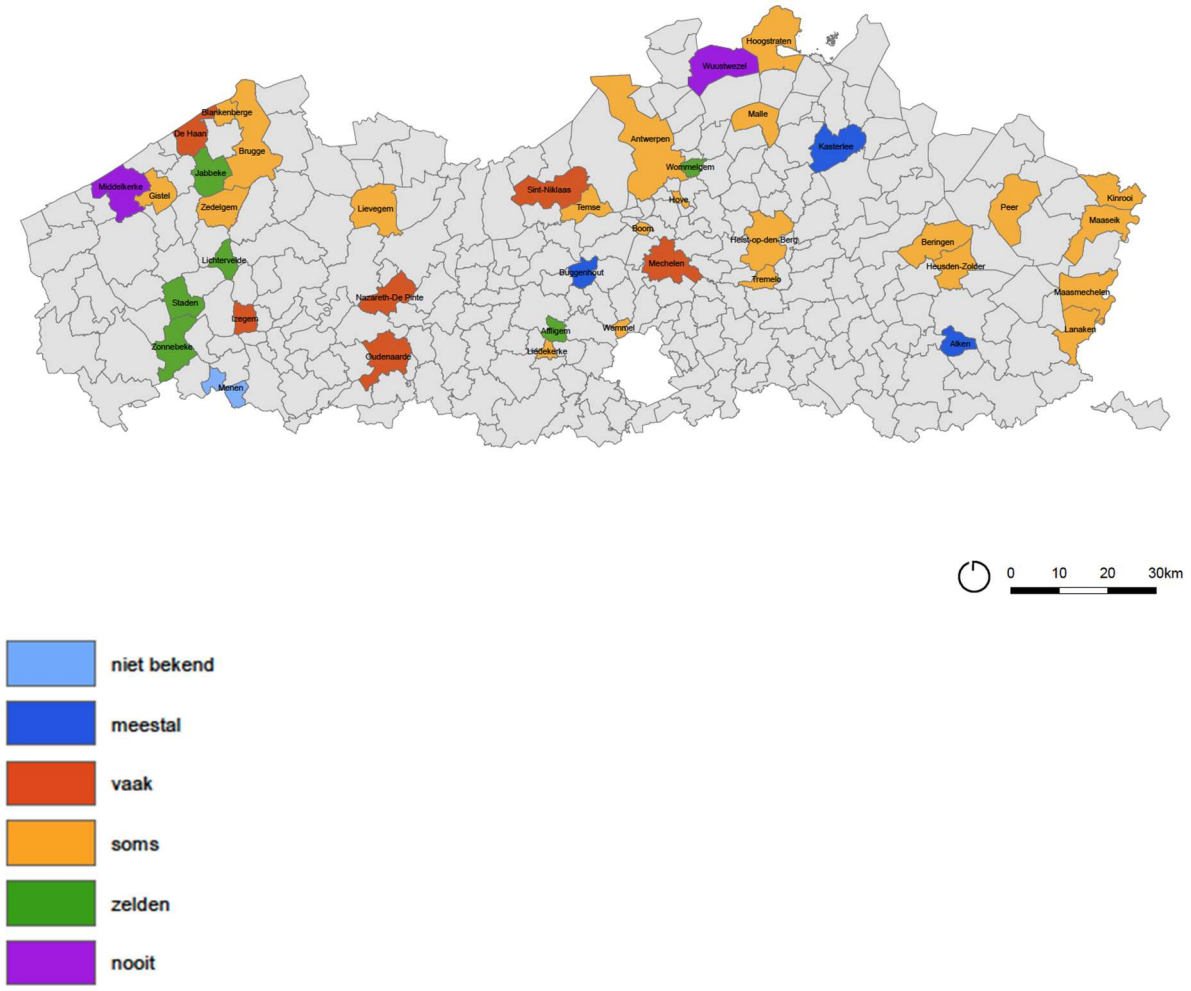

<u>Interpretatie</u>:

Uit de bevraging blijkt dat het merendeel van de deelgenomen gemeenten (28 van de 40) zelden tot soms samenwerkt met een externe partner. Tien gemeenten werken vaak tot meestal samen met externen en twee gemeenten nooit. De twee gemeenten die aangeven nooit samen te werken met externe partners, verduidelijken in volgende vraag dat zij een incidentele participatiecultuur hebben. De drie gemeenten die meestal samenwerken met externen, geven aan een opkomende participatiecultuur te hebben. Er is echter geen eenduidig verband te leggen met de participatiecultuur (zie volgende vraag). Gemeenten met zowel een sterk verankerde als een wisselende participatiecultuur geven bijvoorbeeld aan soms samen te werken met een externe actor.

////////////

2.1.3.1.3 Hoe zou jij de participatiecultuur binnen jouw gemeente omschrijven?

Figuur 9: Participatiecultuur binnen de gemeente (resultaten meerkeuzevraag)

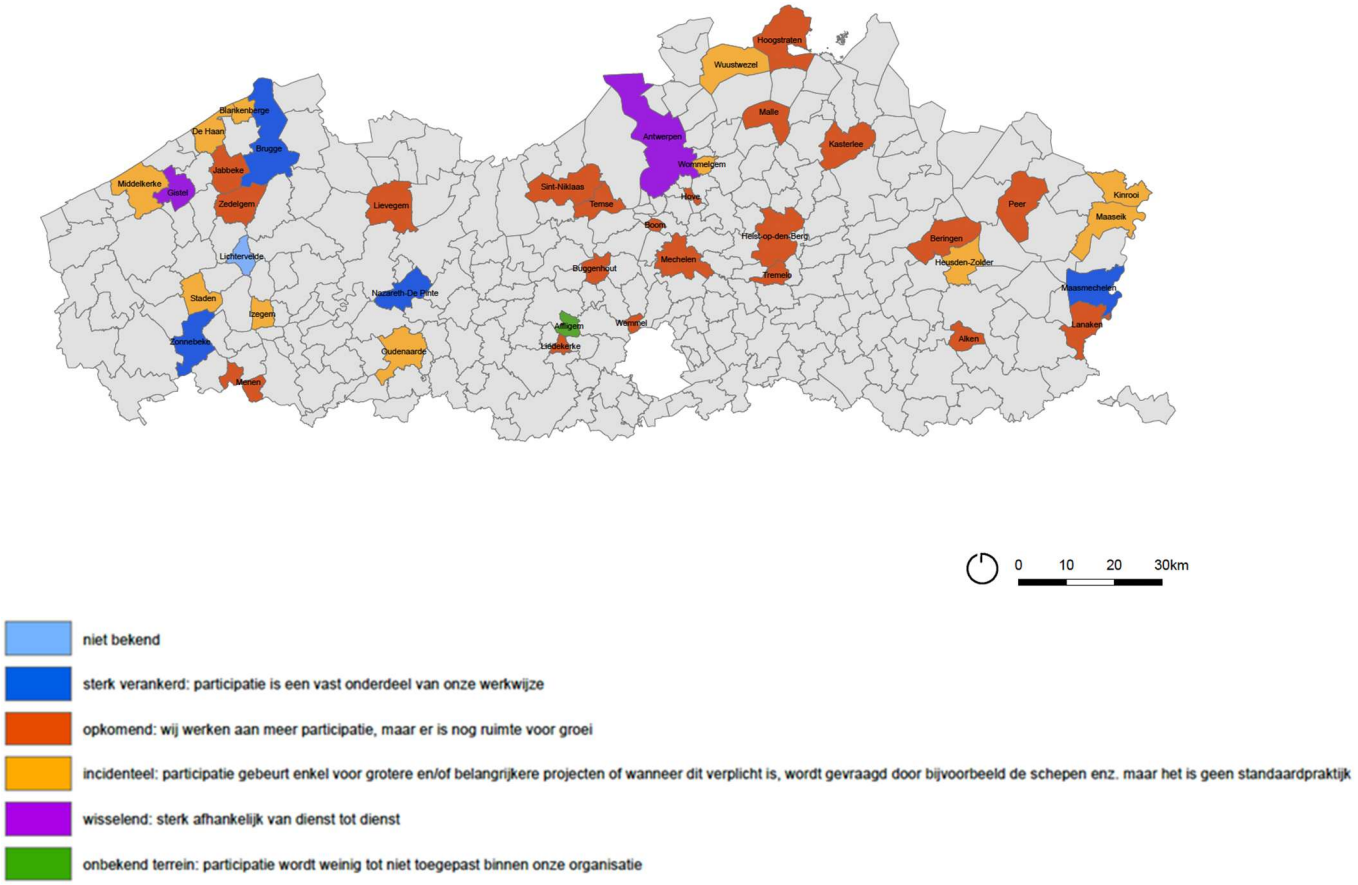

<u>Interpretatie</u>:

Het merendeel (32) van de gemeenten, die de bevraging hebben ingevuld, geeft aan een incidentele (11) tot opkomende (21) participatiecultuur te hebben. Slechts vier geven aan dat de participatiecultuur sterk is verankerd. Participatie wordt blijkbaar voornamelijk opgenomen bij grotere en/of belangrijkere projecten, wanneer dit wordt gevraagd door beleidsmakers of decretaal verplicht is.

Eén gemeente geeft aan dat participatie nog onbekend terrein is of sterk afhangt van dienst tot dienst. Een andere gemeente geeft aan dat de participatiecultuur niet bekend is voor hem/haar.

De resultaten van de bevraging tonen een link tussen de participatiecultuur en de capaciteit van de gemeente. Hoe groter de capaciteit, hoe groter de kans dat de gemeente een sterk verankerde participatiecultuur heeft. Bij een gebrek aan capaciteit, zal de participatiecultuur meer incidenteel of onbekend terrein zijn.

////////////

2.1.3.1.4 Gebruiken jullie veeleer online of offline participatie?

Figuur 10: Online of offline participatie binnen de gemeente (resultaten meerkeuzevragen)

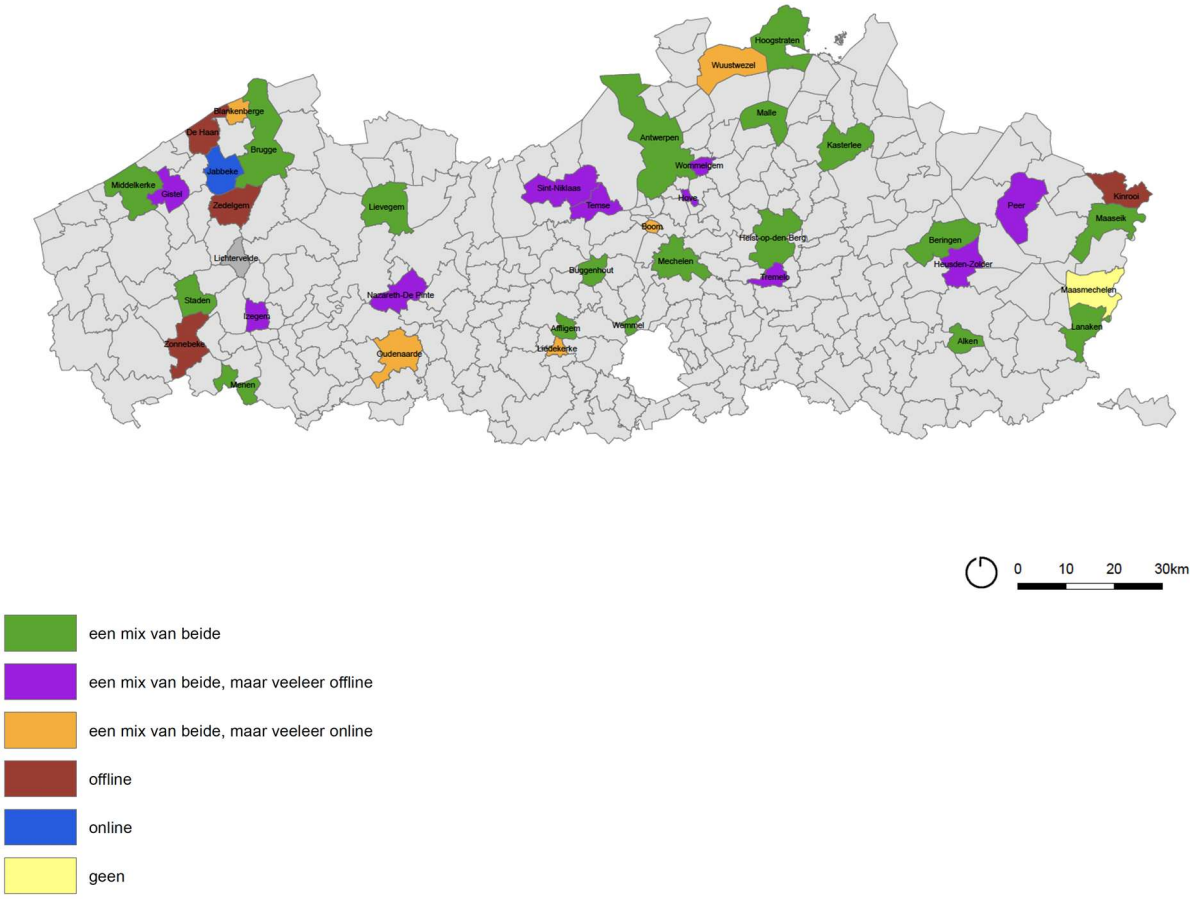

<u>Interpretatie</u>:

Het merendeel (34) van de gemeenten geeft aan dat er steeds een mix is tussen vormen van online en offline participatie. Eén gemeente werkt meestal of uitsluitend met online, terwijl vijf andere gemeenten juist offline methoden verkiezen en gebruiken.

////////////

2.1.3.1.5 Via welke website communiceren jullie met de bewoners over participatie-initiatieven?

Volgende type-antwoorden werden gegeven (open vraag):

- de website van de gemeente/gemeentelijke website/algemene website van de gemeente
- zowel gemeentelijke website als projectwebsite naargelang het project
- participatiewebsite:
  - www.samen.menen.be
  - www.affligem.be
  - www.kinrooimeemaken.be
  - www.wuustwezelwenst.be
  - www.peer.be/participeer
  - www.heistdenktmee.be
  - www.inspraak.oudenaarde.be
  - www.beleefboom.be
  - www.tremelotroef.be
  - www.allemaalberingen.be
  - www.doemee.alken.be
  - www.maasmechelenmeemaken.be
  - www.antwerpen.be (voor districten)
  - www.antwerpenmorgen.be (bovenlokale projecten)
  - www.degroteverbinding.be
  - www.antwerpenvoorklimaat.be
  - www.destemvanl.be(Lanaken)
- geen specifieke website
- andere:
  - stadsmagazine
  - specifieke folder
  - sociale media
  - Hoplr
  - mails

<u>Interpretatie</u>:

Zowel de gemeentelijke website als specifieke project- en participatie webpagina's worden voornamelijk gebruikt om te communiceren over de participatie-initiatieven.

////////////

2.1.3.1.6 Op welke participatietrajecten zijn jullie het meest trots? En waarom?

Op deze vraag werden volgende antwoorden gegeven (open vraag, antwoorden geanonimiseerd):

- **schoolstraten**: zeer intensief, samen met kinderen, ouders, scholen en grote veranderingen.
- **masterplan voor de kern van XXX**: goed uitgewerkt door een studiebureau, betrekken van de burgers en echt ook bevragen naar hun mening door veel vragen te stellen
- **RUP Bosuitbreiding XXX**: correcte feedback en trechtering na inspraak
- gemeentelijk ruimtelijk structuurplan: bevolkingsbevraging
- elk participatietraject!
- **GDU XXX**: geen bijkomende info gegeven
- **DNA van het dorp**: geen bijkomende info gegeven
- **beleidsplan ruimte XXX**: zeer breed, zeer intensief om iedereen te bereiken op verschillende manieren
- **lopend traject voor de NXX**: *geen bijkomend info gegeven*
- **klimaatbos**: gekozen en uitgevoerd via de ideeën uit de participatieronden en initiatieven vanuit de burgers
- **speelplein XXX**: geen bijkomende info gegeven
- **centrumbelevingsplan**: samen met geïnteresseerde inwoners het plan vormgegeven
- **beleidsplan ruimte XXX:** een participatietraject van ca. 3 jaar lang waarbij verschillende participatiemomenten werden georganiseerd, constante grootte van de participatiegroep doorheen het proces
- **herinrichting XXX**: eerste keer dat de gemeente 'vrijwillig' (zonder decretale verplichtingen) een uitgebreid en volledig participatietraject uitrolde, zowel online bevraging als infomarkt als brainstormsessies.
- **het burgerpanel**: leerrijk voor zowel inwoners, administratie en beleid, aangehaald als voorbeeld voor andere steden.
- **burgerbudget:** geen bijkomende info gegeven
- **knippen van de weg**: samen met extern bureau, traject heeft geleid tot een andere beleidskeuze dan initieel gepland
- **XXX**: een participatiemoment tijdens een openbare markt, laagdrempelig, groot succes
- **participatietraject Demonstratieproject XXX**: georganiseerd door XXX, bevraging op de lokale markt, vraag aan de scholen/kinderen om een toekomstbeeld te tekenen, leuke workshops met mooi materiaal, veel opkomst tijdens participatiemoment, enkel onderzoekstraject zonder uitvoerend luik XXX
- **speelpleintje XXX**: het speelpleintje is er gekomen nadat de buurt mee heeft ontworpen
- **Bruisend XXX**: PPS-project waarbij sites langs het gemeentehuis in de markt worden gezet, op voorhand was er wel wat commotie over het mogelijke verdwijnen van parkeerplaatsen of een grasveld, na de participatie is de rust weergekeerd
- **Burgerbudget**: kleinschalige burgerinitiatieven
- **stadsgesprekken:** stadsbrede participatie**, XXX aan zet**: doorgedreven wijkparticipatie, **straat van de toekomst** en **strategisch project XXX**: projectgebonden participatie
- **project trage wegen – opmaak potentieelkaart**: gevoelige materie, via een participatietraject is er toch draagvlak gecreëerd om soms tegengestelde belangen op één lijn te krijgen
- **XXX**: samenwerking met externe partners, overheden en burgerbewegingen, onder leiding van intendant; groot en complex, combinatie mobiliteit en leefbaarheid
- **meerjarenplan 2020-2025**: uitgebreid en goed begeleid met medezeggenschap van de burgers, bepaalde suggesties werden effectief opgenomen, algemene burgerbevraging met meer dan 1.000 deelnemers

////////////

- **beleidsplan ruimte XXX**: voorbereiding conceptnota
- **participatie XXX (openbaar domein)**: betrokkenheid van alle stakeholders.

Interpretatie:

De participatietrajecten zijn zeer verschillend. Sommige gemeenten geven aan dat het participatietraject rond het beleidsplan het traject is waar men het meest trots op is.

2.1.3.1.7 Wat is (zijn) de grootste uitdaging(en) bij het opzetten van een participatietraject?

Figuur 11: grafiek met grootste uitdaging(en) bij het opzetten van een participatietraject (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

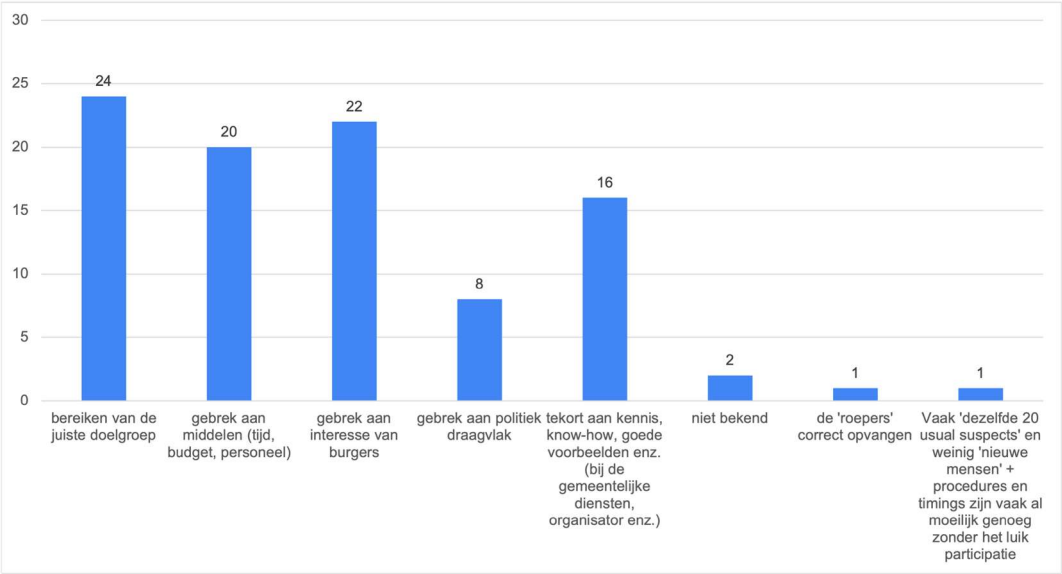

Interpretatie:

Uit de bevraging komt naar voren dat voornamelijk het 'bereiken van de juiste doelgroep', het 'gebrek aan interesse van burgers' en het 'gebrek aan middelen (tijd, budget, personeel)' de grootste uitdagingen zijn voor een participatietraject. Daarnaast vormen een 'tekort aan kennis, know-how, goede voorbeelden, enz. (bij de gemeentelijke diensten, organisator, enz.)' en 'gebrek aan politiek draagvlak' ook bijkomende algemene uitdagingen.

////////////

2.1.3.2 Conclusie participatiecultuur

Op basis van de verschillende vragen met betrekking tot de participatiecultuur wordt duidelijk dat:

- de gemeenten verschillende participatieculturen hebben mede afhankelijk van de beschikbare capaciteit (medewerkers voor communicatie en participatie) binnen de gemeente
- voor de meeste gemeenten participatie geen vast onderdeel van elk project is. Waarschijnlijk wordt participatie vooral ingezet bij grote of belangrijke projecten, op vraag van beleidsmakers of wanneer het decretaal verplicht is. Hoewel veel gemeenten werken aan het versterken van hun participatiecultuur, blijft er ruimte voor verbetering en een meer structurele verankering
- het merendeel van de gemeenten een mix van online of offline vormen van participatie hanteren. Voor sommige gemeenten zijn online dan wel offline participatiemethoden meer de maatstaf
- naast de gemeentelijke website tal van specifieke websites worden gebruikt voor participatie binnen de gemeente. Het gaat hier bijvoorbeeld over specifieke participatiewebsites voor tal van projecten en projectspecifieke webpagina's
- de algemene uitdagingen rond het opzetten van participatietrajecten zijn:
  - het bereiken van de juiste doelgroep
  - het gebrek aan middelen (tijd, budget, personeel)
  - het gebrek aan interesse van burgers
  - het tekort aan know-how, goede voorbeelden, enz. (bij de gemeentelijke diensten, organisator, enz.).

////////////

2.1.4 Ervaring met beleidsplanning

2.1.4.1 Beschrijving per deelvraag

2.1.4.1.1 Hebben jullie reeds ervaring met een ruimtelijk beleidsplan? Binnen welke fase bevindt het ruimtelijk beleidsplan zich?

Figuur 12: Status van het ruimtelijke beleidsplan (resultaten meerkeuzevraag, twee antwoordopties werden samengenomen)

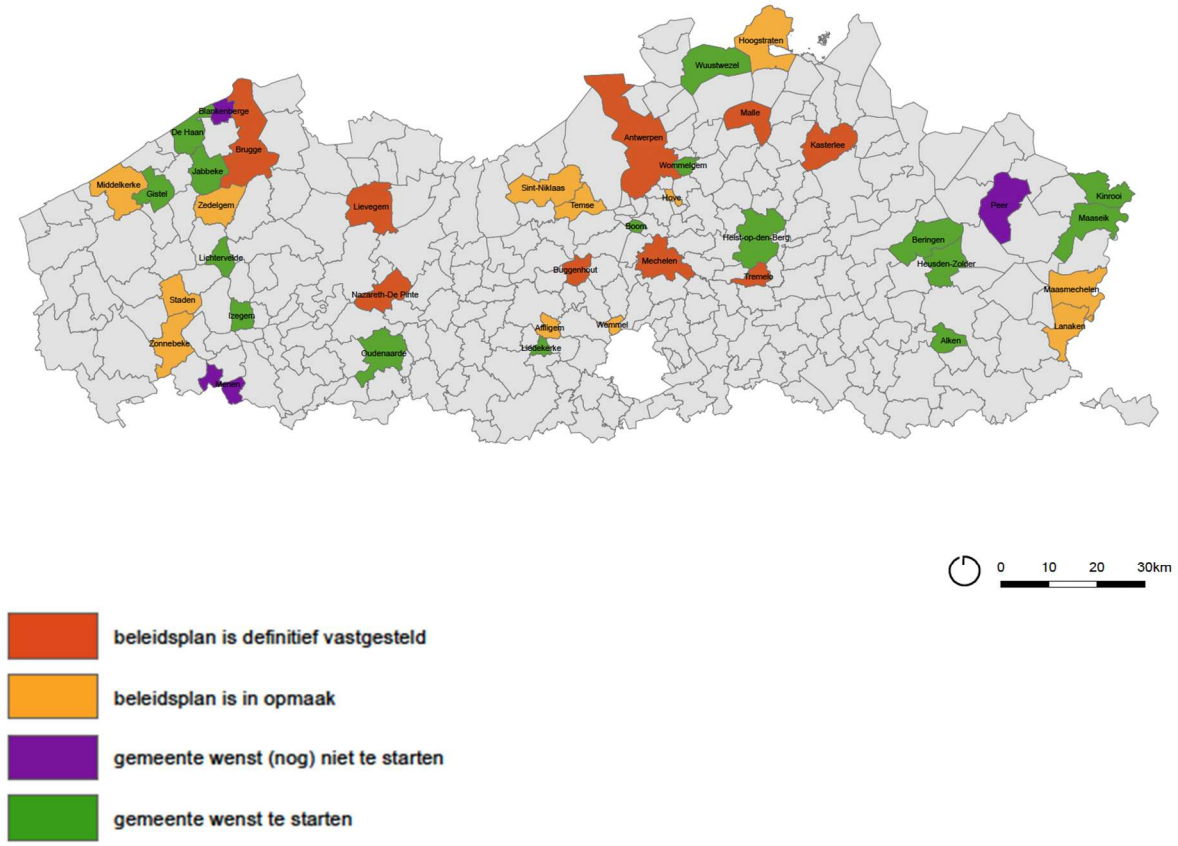

////////////

Figuur 13: Fase van ruimtelijke beleidsplannen in opmaak (resultaten twee meerkeuzevragen)

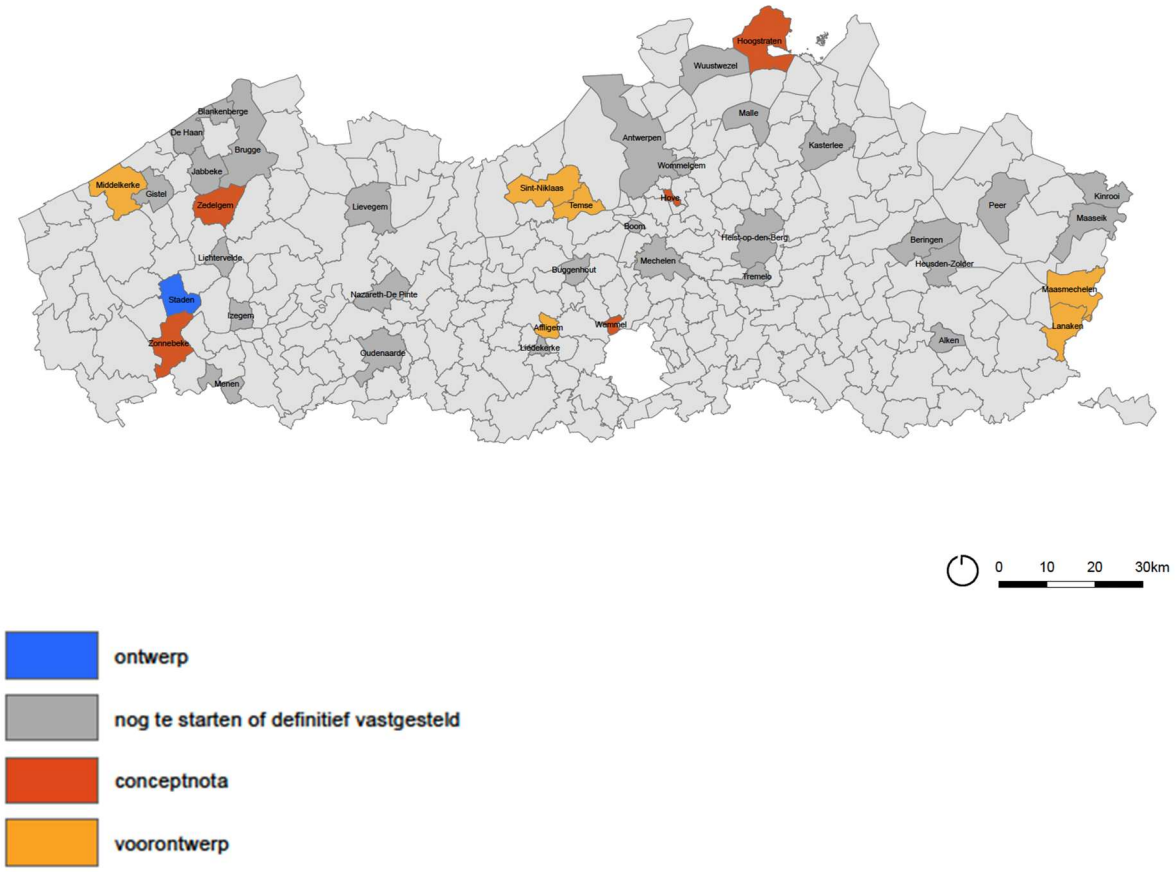

<u>Interpretatie</u>:

Onder de gemeenten die de vragenlijst hebben ingevuld blijkt er een goede mix tussen gemeenten waarvan het beleidsplan al definitief is vastgesteld (9/40) of het beleidsplan in opmaak is (12/40) en gemeenten die nog (niet) wensen te starten (19/40). Van de 12 beleidsplanningstrajecten die bezig zijn, zitten vijf trajecten in de 'conceptnotafase', zes in de 'voorontwerpfase' en één in de 'ontwerpfase'.

////////////

2.1.4.1.2 Hoeveel beleidskaders zijn definitief vastgesteld? Hoeveel beleidskaders zijn er (bijkomend) in opmaak?

Figuur 14: Aantal beleidskaders definitief vastgesteld (resultaten meerkeuzevraag)

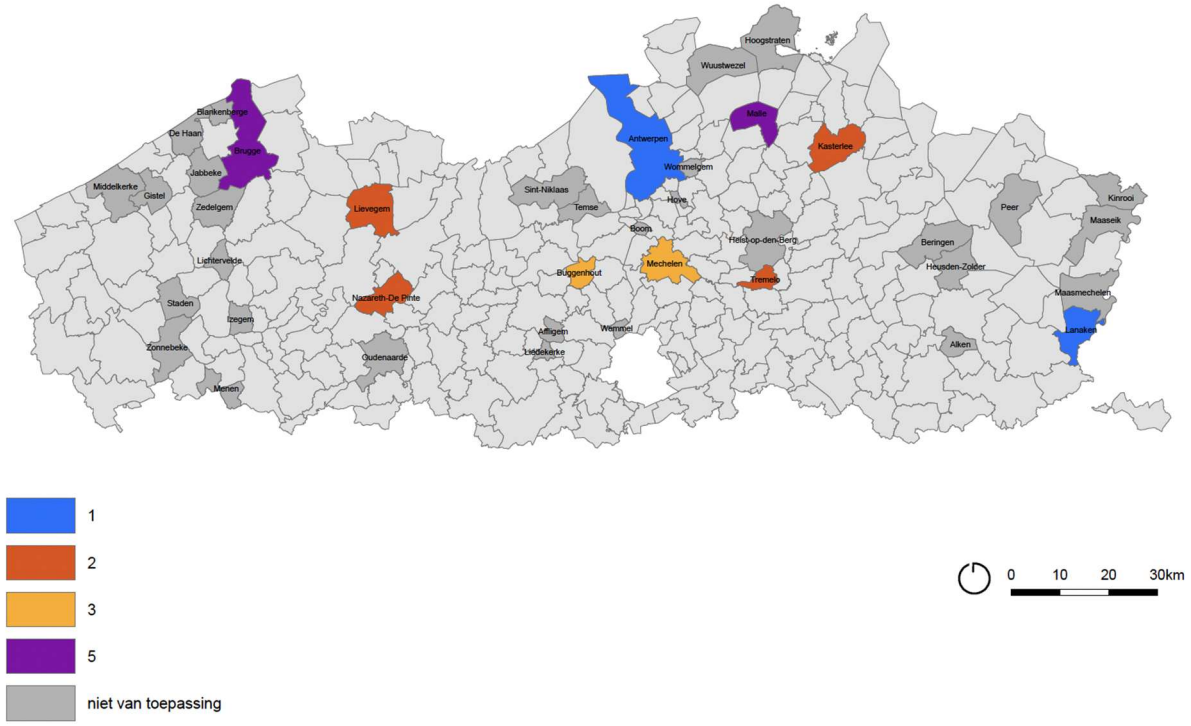

Figuur 15: Aantal beleidskaders in opmaak (resultaten meerkeuzevraag)

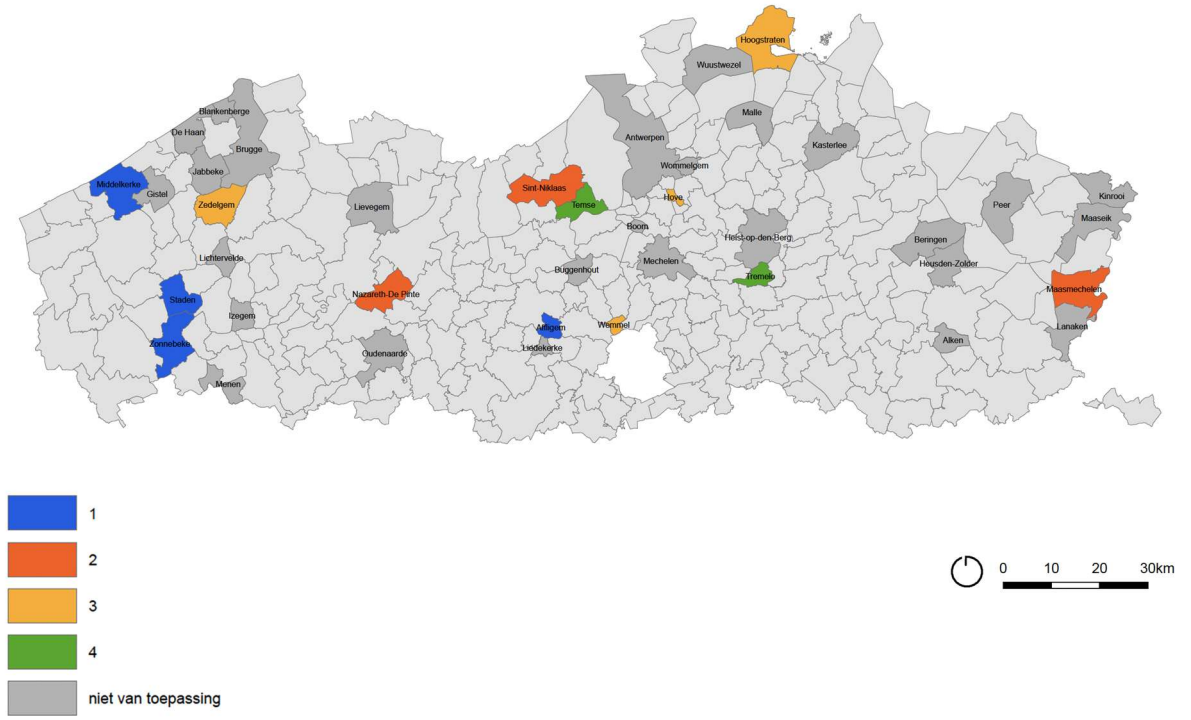

Figuur 16: Totaal aantal beleidskaders per gemeente (resultaten meerkeuzevraag)

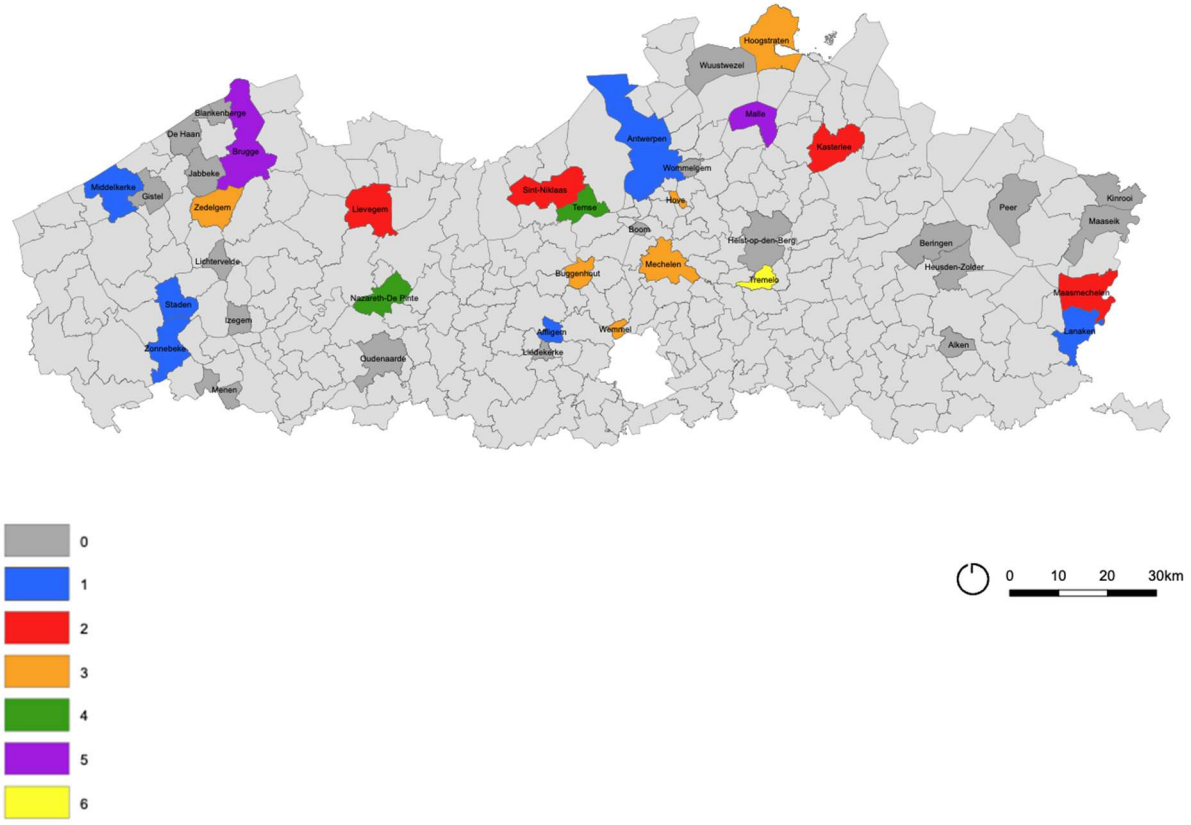

<u>Interpretatie</u>:

Het merendeel van de gemeenten die al een beleidsplanningstraject hebben afgerond of opgestart hebben één (5/21), twee (4/21) of drie (6/21) beleidskaders (definitief vastgesteld en/of in opmaak). Slechts twee gemeenten hebben vier beleidskaders, twee andere gemeenten hebben vijf beleidskaders en één gemeente heeft zes beleidskaders.

////////////

2.1.4.1.3 Rond welke thema's zijn of worden deze beleidskaders opgemaakt?

Figuur 17: grafiek thema's beleidskaders (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

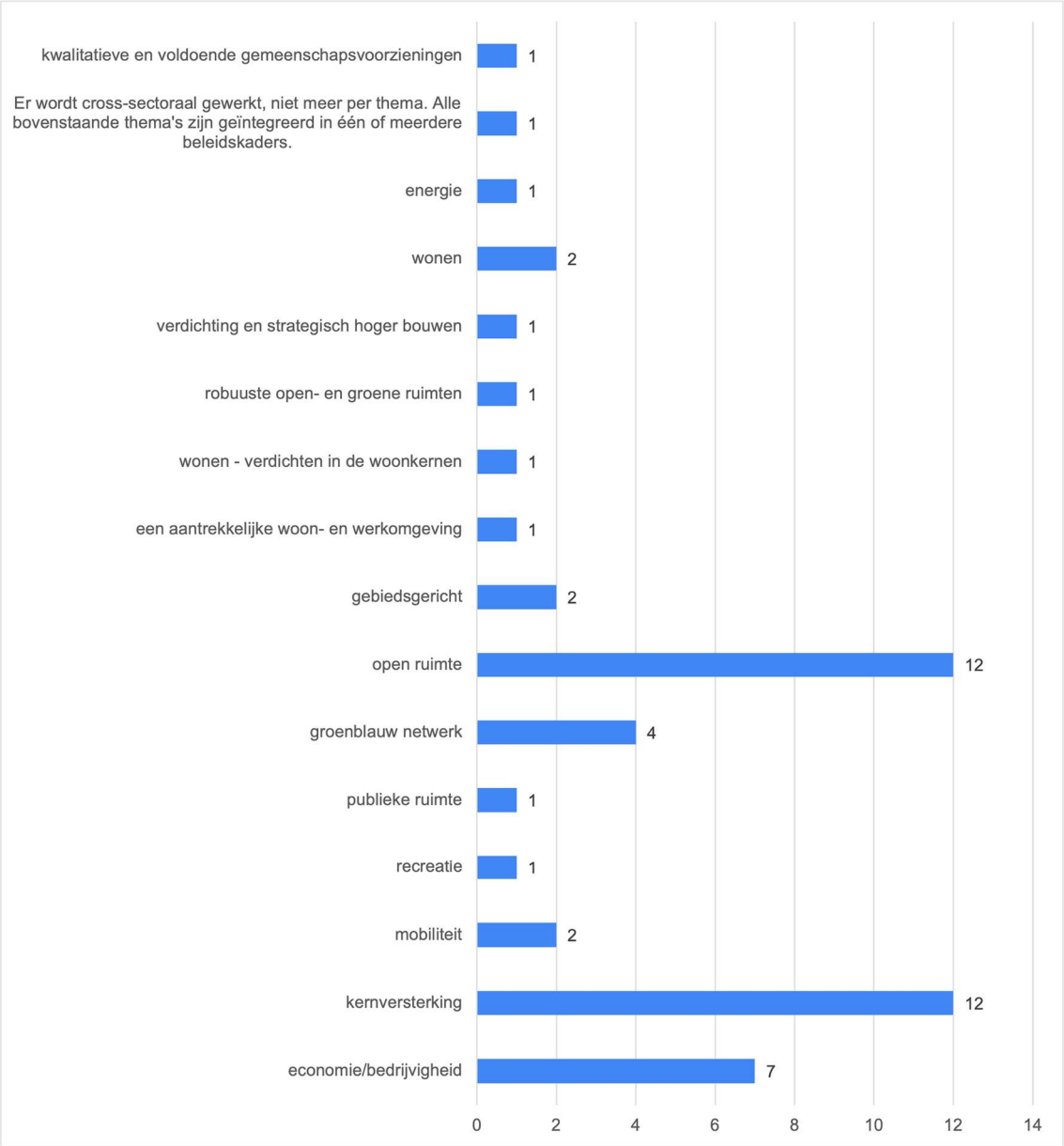

<u>Interpretatie</u>:

De thema's die het meest in de beleidskaders aan bod komen, zijn 'kernversterking' en 'open ruimte', gevolgd door 'economie/bedrijvigheid'.

////////////

2.1.4.1.4 Wanneer wenst de gemeente te starten met de opmaak van het beleidsplan?

Figuur 18: verwachte timing om het beleidsplan op te maken (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

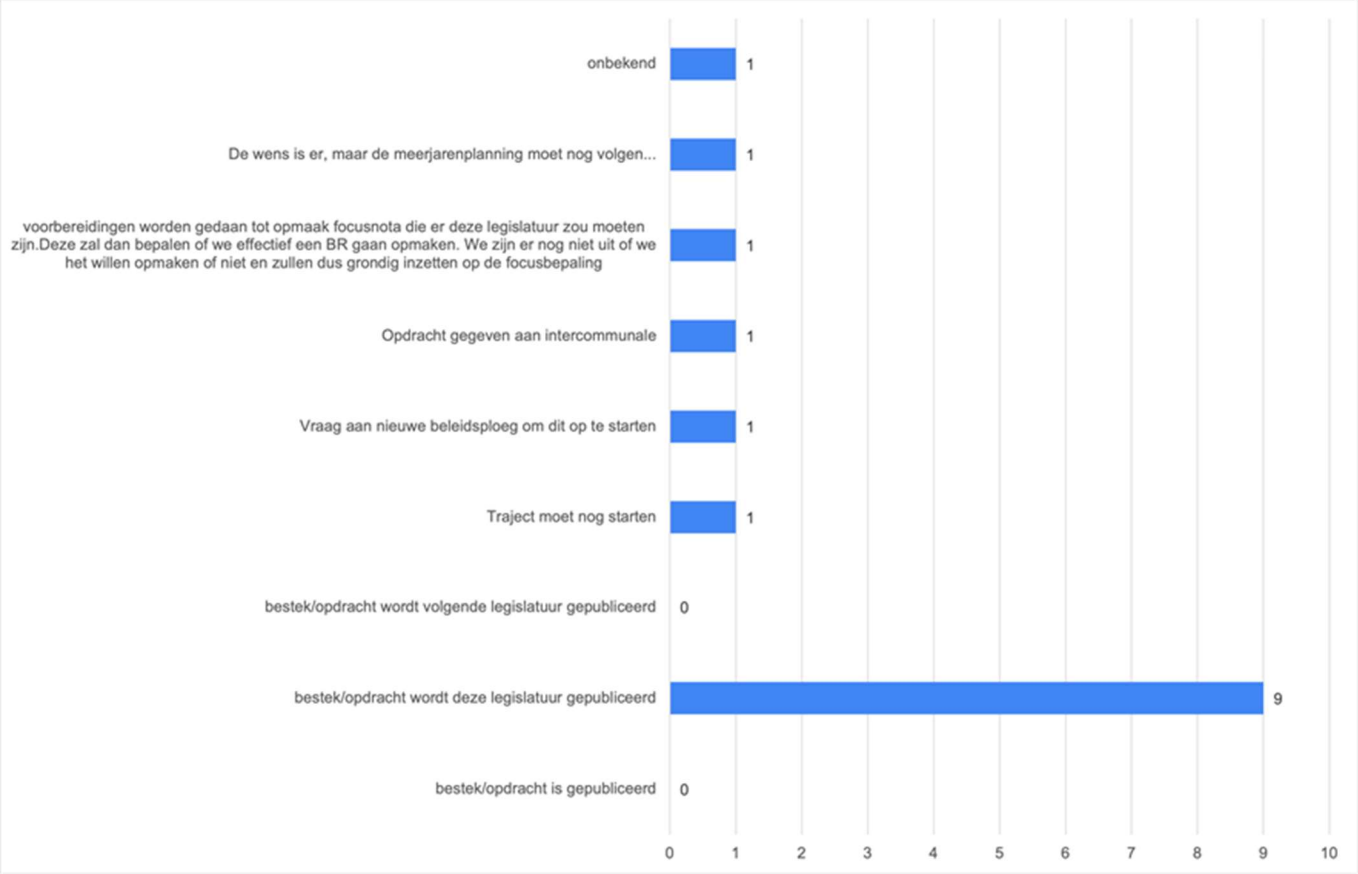

<u>Interpretatie</u>:

9 van de 15 gemeenten die in de bevraging aangeven dat zij wensen te starten met een beleidsplanningstraject geven aan dit deze legislatuur te doen. Eén gemeente heeft reeds de intercommunale een opdracht gegeven. De overige gemeenten geven aan de wens te hebben om een beleidsplan op te maken, maar dit moet nog worden gevalideerd door het bestuur.

////////////

2.1.4.1.5 Hebben jullie nog vragen of behoeften op vlak van (burger)participatie binnen beleidsplanning?

Volgende antwoorden werden gegeven.

- Alle hulp is welkom, maar voorlopig staan we nog niet ver genoeg om concrete vragen te hebben.
- Vlaamse ondersteuning is wenselijk.
- Voorbeelden van hoe andere gemeenten hiermee omgaan, zijn relevant.
- Het zou handig zijn dat er een stappenplan zou bestaan waarin de mogelijke participatie van alle verschillende onderdelen wordt voorgesteld.
- Meer duidelijkheid is nodig over waar ruimte voor participatie is binnen het opmaken van een ruimtelijk beleidsplan.
- Op zeer korte termijn zal worden beslist in hoeverre er ingezet wordt op participatie in kader van het beleidsplan. De behoeften worden met andere woorden nu onderzocht.
- Hoe betrek je alle burgers en niet enkel diegene die meestal hun stem laten horen?
- Hoe gaan we best te werk, intern en extern? Hoe maken we mensen warm om mee te participeren? Hoe behouden we constructiviteit bij participatie?

Interpretatie:

Tal van vragen komen op bij gemeenten die wensen te starten met een beleidsplan. De meeste vragen gaan over welke participatie op welk moment zinvol is en hoe mensen kunnen worden warmgemaakt om te participeren.

////////////

2.1.4.1.6 Welke redenen heeft de gemeente om (nog) niet te starten met de opmaak van een beleidsplan?

Figuur 19: Redenen om (nog) geen beleidsplan op te maken (resultaten meerkeuzevraag)

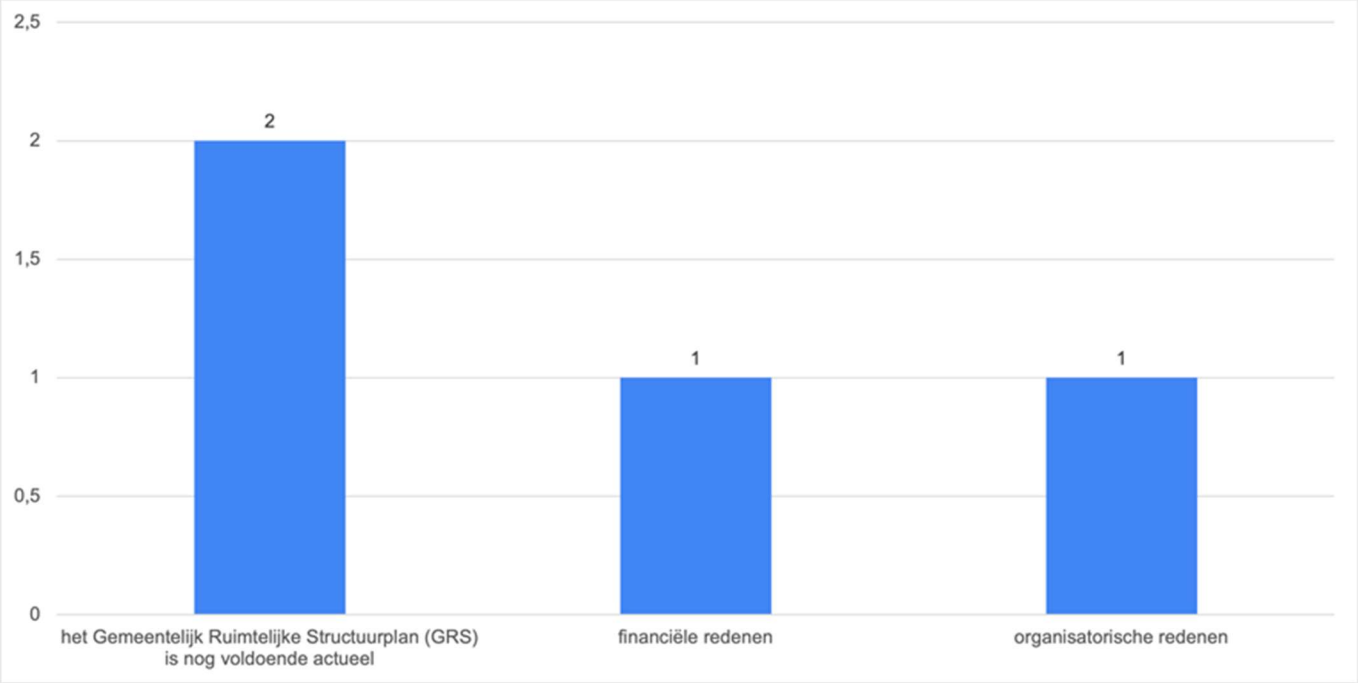

<u>Interpretatie</u>:

Twee van de drie respondenten die aangeven nog niet te willen starten met een beleidsplan, geven als belangrijkste dat het GRS nog voldoende actueel is. De andere gemeente geeft aan dat dit omwille van financiële en organisatorische redenen is.

2.1.4.2 Conclusie ervaring beleidsplanning

Uit de voorgaande vragen komt naar voren dat er een grote mate van diversiteit is tussen de gemeenten die de bevraging hebben ingevuld. Zowel de ervaring met beleidsplanning en de fase waarin het beleidsplan zich bevindt, als het aantal beleidskaders en de thema's van de beleidskaders kennen veel verschillen. Dit komt de representativiteit van de antwoorden ten goede.

Naast de gemeenten die reeds een definitief vastgesteld ruimtelijk beleidsplan hebben of een ruimtelijk beleidsplan aan het opmaken zijn, zijn er ook veel gemeenten die nog moeten starten.

De 16 gemeenten die aangaven te willen starten en de drie gemeenten die aangaven (nog) niet te willen starten liggen verspreid over Vlaanderen. De timing om een beleidsplan op te starten verschilt tussen de gemeenten. De meeste respondenten die willen starten, geven aan het bestek/de opdracht deze legislatuur te willen publiceren (9/16). Het feit dat het GRS nog voldoende actueel is vormt een belangrijke reden (2/3) voor de respondenten om nog niet te starten met de opmaak van een ruimtelijk beleidsplan. Hierover kan moeilijk een Vlaanderenbrede conclusie worden getrokken, aangezien er slechts drie gemeenten deze vraag hebben ingevuld.

////////////

2.1.5 Burgerparticipatie binnen beleidsplanning

2.1.5.1 Beschrijving per deelvraag

2.1.5.1.1 Was de (burger)participatie beperkt tot of zal de (burger)participatie beperkt blijven tot de decretaal verplichte procedurestappen tijdens de opmaak van het ruimtelijk beleidsplan? Wat was (waren) of is (zijn) de reden(en) om enkel de decretaal verplichte procedurestappen uit te voeren?

Figuur 20: Gemeenten die hun participatie hebben beperkt tot de decretale verplichtingen (resultaten meerkeuzevraag)

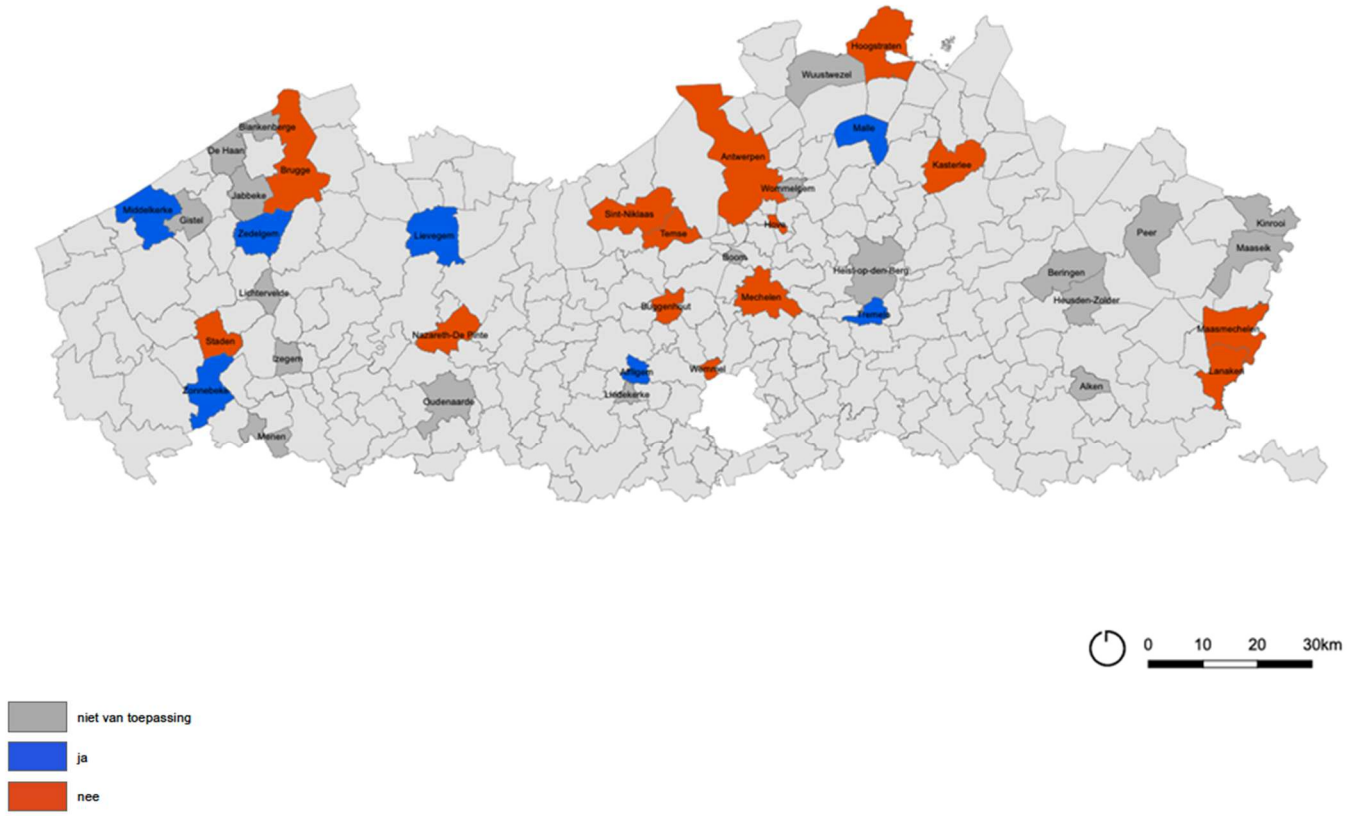

////////////

Figuur 21: Redenen om enkel de decretaal verplichte stappen uit te voeren (antwoorden van de 7 respondenten die aangaven enkel de decretaal verplichte procedurestappen te volgen/hebben gevolgd) (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

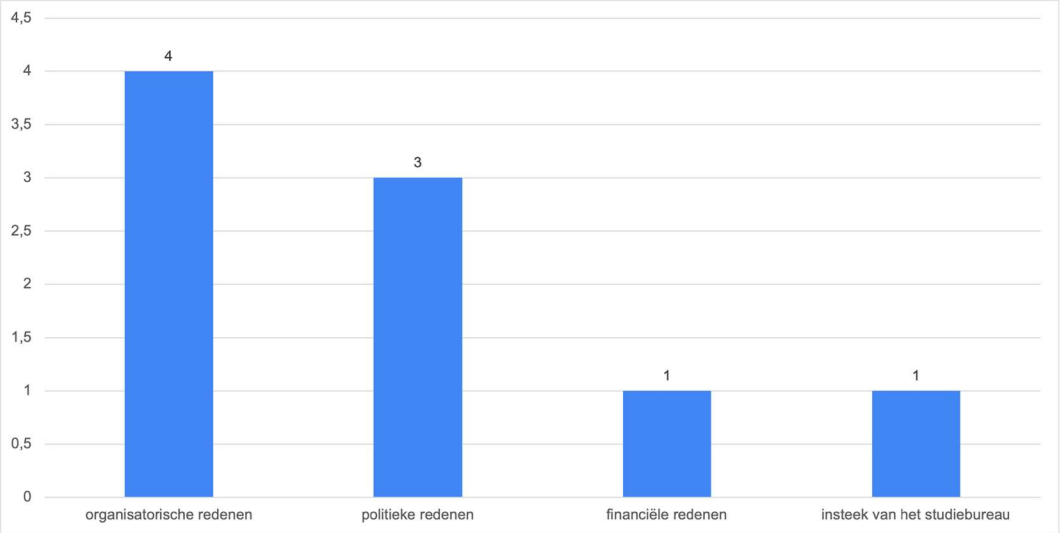

De gemeenten die gekozen hebben om hun participatietraject te beperken tot enkel de decretaal verplichte procedurestappen, gaven hiervoor volgende argumenten:

- Niet genoeg tijd en geld om het in detail te doen, zeker omdat er weinig interesse is of voornamelijk interesse door gekende 'luide roepers' onder de burgers, waaruit weinig nuttige input komt.
- Het gemeentelijk ruimtelijk beleidsplan werd opgemaakt door de intercommunale. Het inspraakluik werd door hen conform de decretale verplichtingen ingevuld en wij zijn hierin gevolgd.

<u>Interpretatie</u>:

In meer dan de helft van de gemeenten die een beleidsplanningstraject zijn gestart (14/21) was de participatie in het kader van het beleidsplanningstraject niet beperkt tot de decretaal verplichte procedurestappen. Gemeenten die participatie hebben beperkt tot de decretaal verplichte procedurestappen (7/21) gaven aan dat dit voornamelijk was omwille van organisatorische of politieke redenen (bijvoorbeeld niet genoeg tijd om het in detail te doen). Financiële redenen kwamen in mindere mate aan bod bij de respondenten.

////////////

2.1.5.1.2 In welke fase(n) was er of zal er (burger)participatie zijn?

Figuur 22: Fasen van het ruimtelijk beleidsplanningstraject waarin participatie wordt/werd georganiseerd (resultaten meerkeuzevraag)

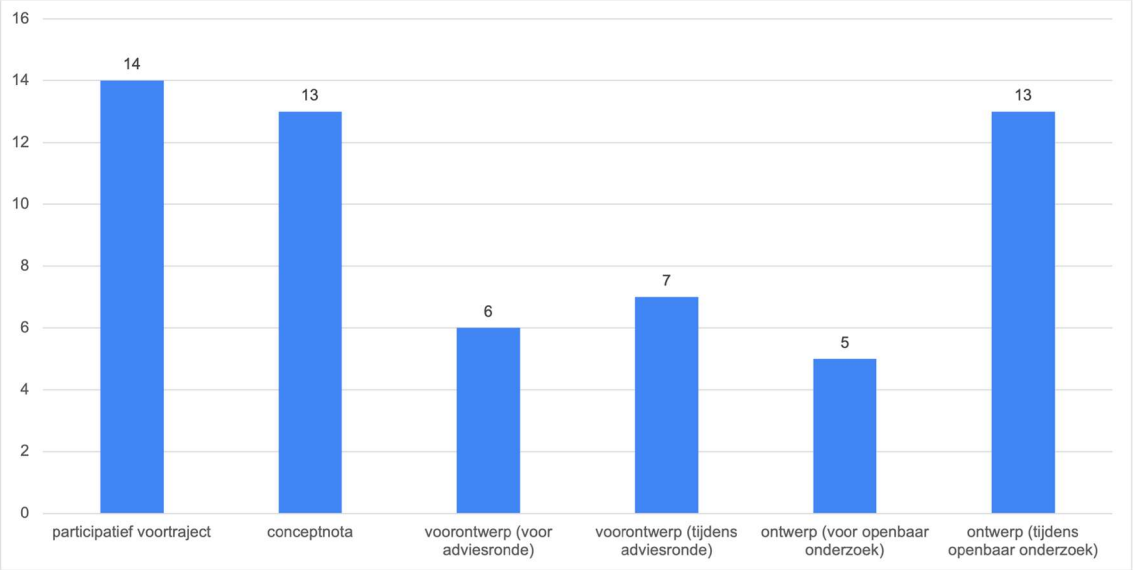

<u>Interpretatie</u>:

(Burger)participatie wordt doorgaans in de verschillende fasen van het proces voorzien, maar voornamelijk in het participatief voortraject, tijdens de publieke consultatie van de conceptnota en tijdens het openbaar onderzoek van het ontwerp. De laatste twee zijn niet verwonderlijk, omdat de (burger)participatie in deze fasen decretaal verplicht is.

////////////

2.1.5.1.3 Welke vorm van (burger)participatie heeft plaatsgevonden of zal plaatsvinden tijdens de opmaak van het ruimtelijk beleidsplan? Indien jij 'analoge bevraging' hebt ingevuld, door wie was (of zal) deze bevraging (worden) uitgevoerd?

Figuur 23: Participatievormen tijdens het ruimtelijk beleidsplanningstraject (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

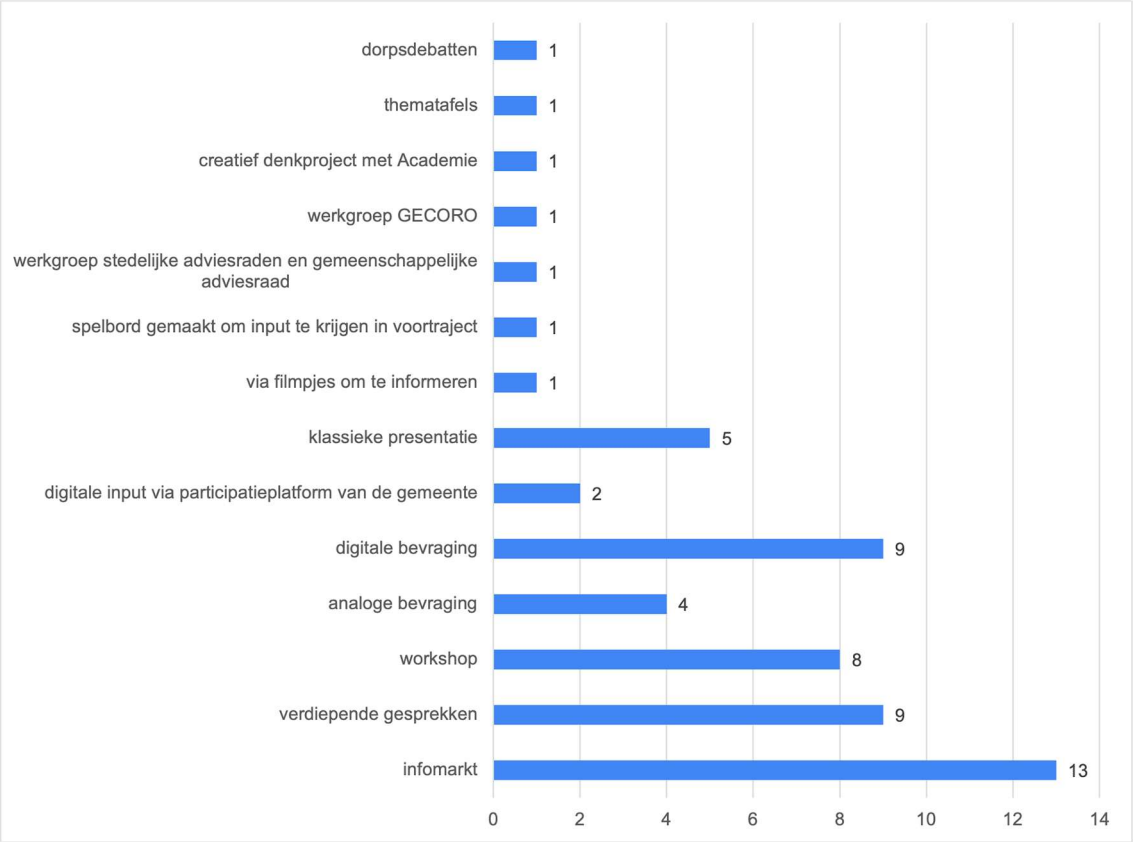

De gemeenten die 'analoge bevraging' hadden ingevuld, gaven aan dat deze door volgende personen opgevolgd werd:

- de gemeente
- het studiebureau
- de leidende ambtenaar ondersteund door de communicatiecel en het studiebureau

<u>Interpretatie</u>:

(Burger)participatie vindt veelal plaats in de vorm van een infomarkt, een digitale bevraging, verdiepende gesprekken en/of workshops. Ook de analoge bevraging komt aan bod, net zoals 'klassieke' presentaties, input via het digitaal participatieplatform of andere vormen van participatie.

////////////

2.1.5.1.4 Welk medium werd of zal worden gebruikt om de burgers te informeren over participatie?

De methode waarop de bewoners worden geïnformeerd over participatiemomenten kan een invloed hebben op het aantal bewoners dat aanwezig is op deze momenten. Om deze reden wordt gepolst naar de meest voorkomende media waarmee bewoners worden geïnformeerd.

Figuur 24: Communicatiemethoden voor participatie (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

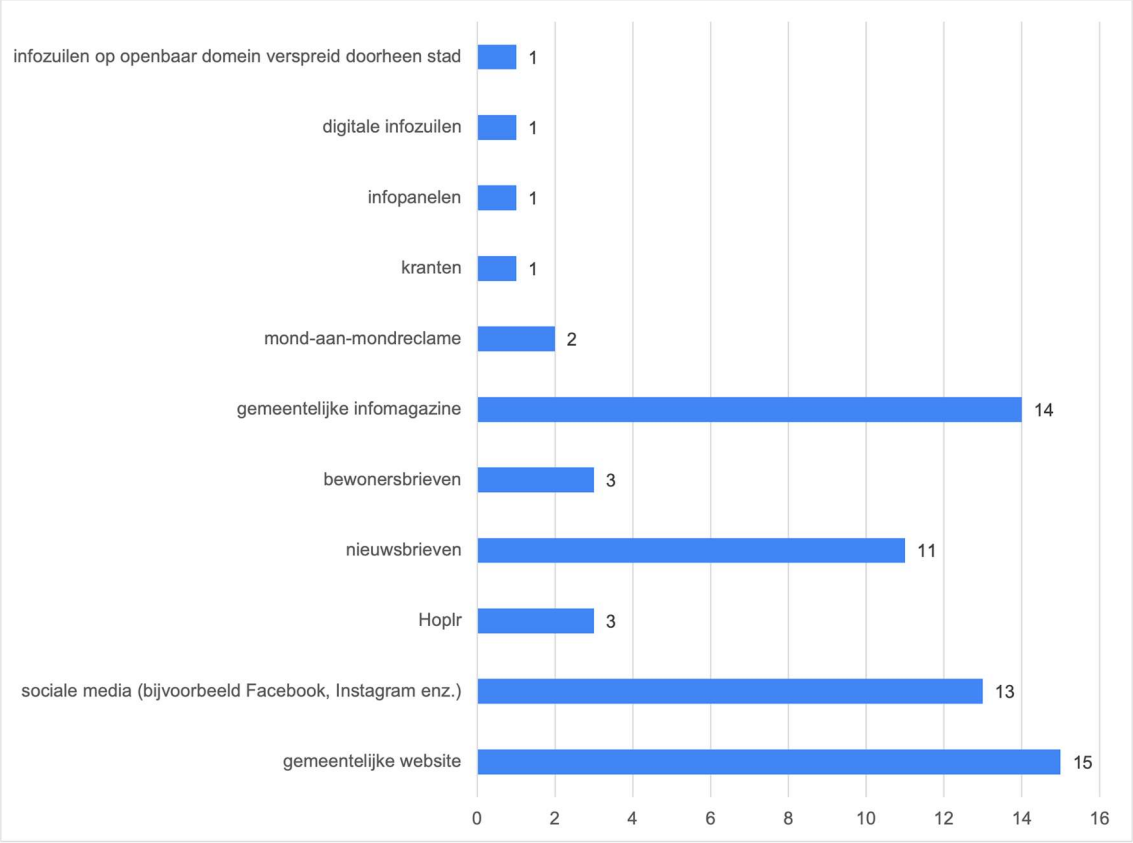

Eén gemeente gaf volgende verduidelijking over het informeren van burgers over participatie: 'We hebben gemerkt dat een flyer per deelgemeente met een specifieke oproep aan al onze burgers het meeste effect had op deelname aan een participatiemoment.' Deze verduidelijking werd gegeven bij de open vraag naar bijkomende verduidelijking over successen en succesfactoren van participatie (zie ook verder).

<u>Interpretatie</u>:

Uit de antwoorden komt naar voren dat de gemeentelijke website en het gemeentelijke infomagazine tot de voornaamste tools behoren om de bewoners te informeren over de participatie. Dit is niet onlogisch, vermits de VCRO voorschrijft dat deze twee tools minimaal moeten worden ingezet om te informeren over het proces en de inspraakmogelijkheden. Verder zijn ook sociale media en nieuwsbrieven belangrijke tools om bewoners te informeren.

////////////

2.1.5.1.5 Welke doelgroep(en) werd(en) bereikt of wensen jullie te bereiken tijdens de participatiemomenten?

Figuur 25: Bereikte (of gewenste) doelgroepen voor participatie (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

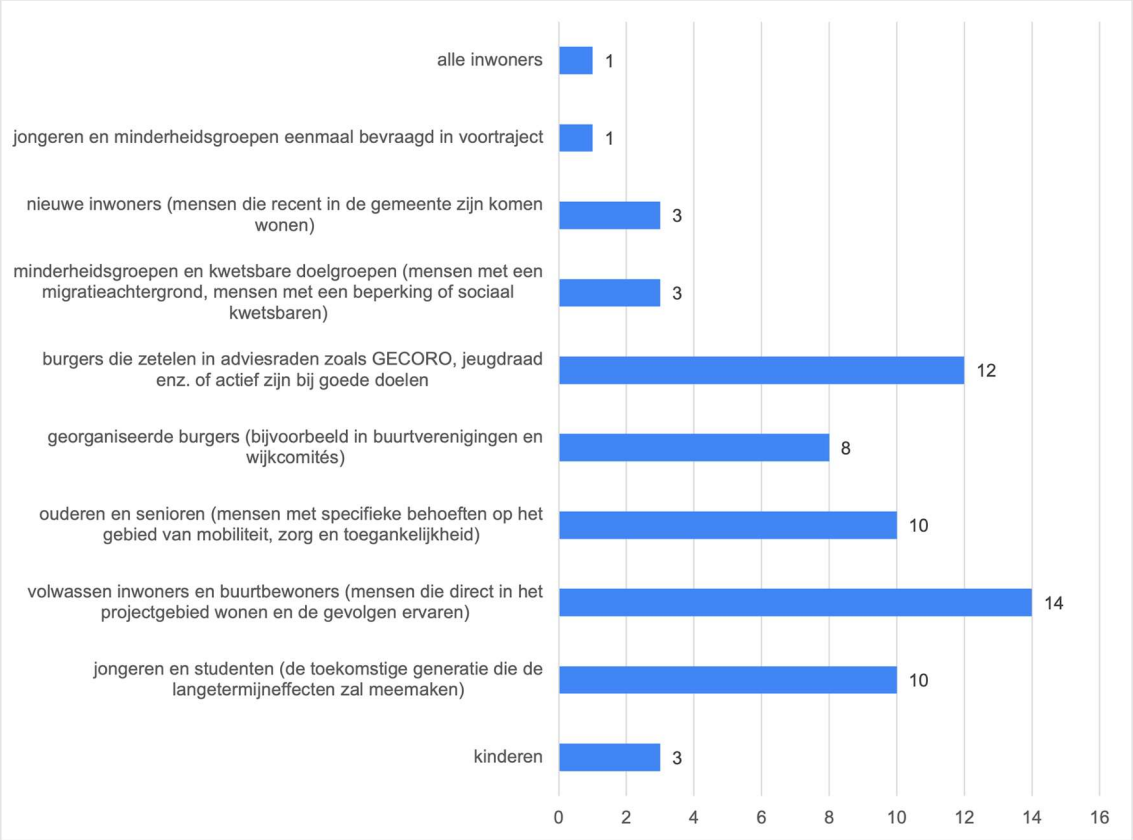

<u>Interpretatie</u>:

De gemeenten geven aan voornamelijk volgende vijf doelgroepen te (willen) bereiken: 'volwassen inwoners en buurtbewoners', 'burgers die zetelen in adviesraden of actief zijn bij goede doelen' kregen de meeste antwoorden. Kort daarop volgen 'ouderen en senioren', 'jongeren en studenten' en 'georganiseerde burgers (bijvoorbeeld in buurtverenigingen en wijkcomités)'. 'Kinderen', 'nieuwe inwoners' en 'minderheidsgroepen en kwetsbare doelgroepen' zijn slechts in beperkte mate een doelgroep/worden slechts in beperkte mate bereikt in participatietrajecten.

////////////

2.1.5.1.6 Welke successen had de participatie? Aan welke factoren was dit succes/waren deze successen volgens jou/jullie te wijten?

Figuur 26: Successen van participatie (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

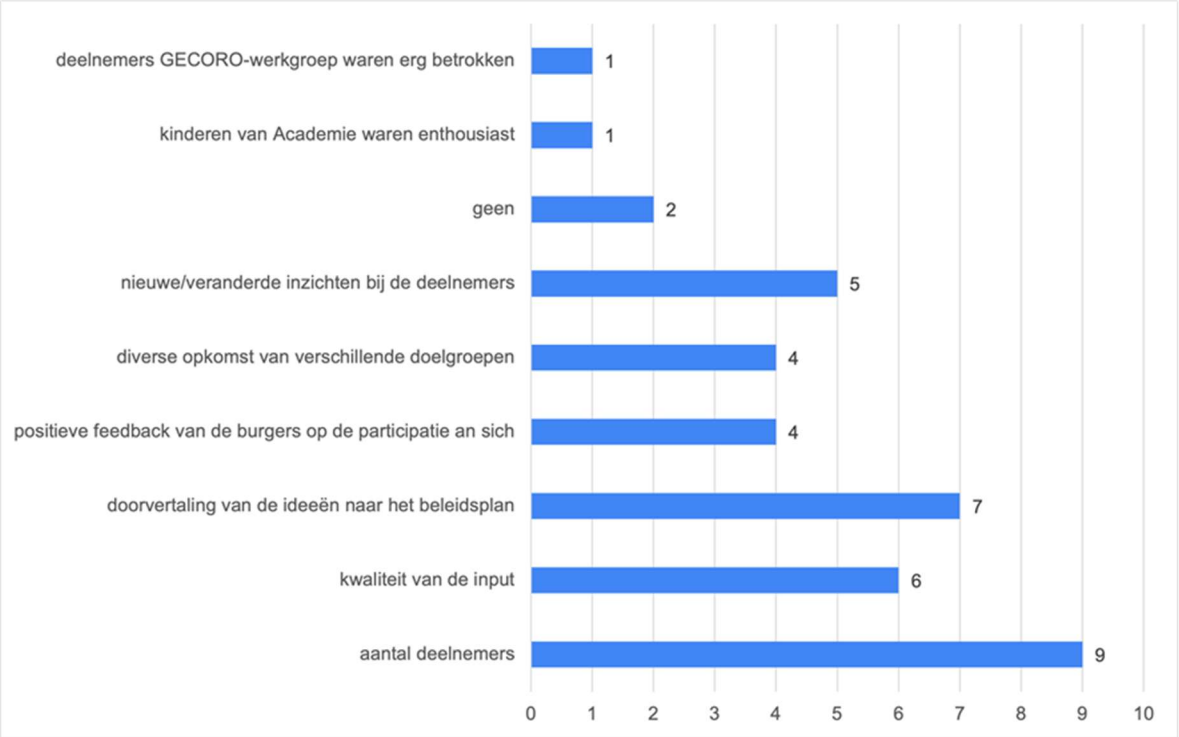

////////////

Figuur 27: Verklarende factoren[5] voor successen van participatie (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

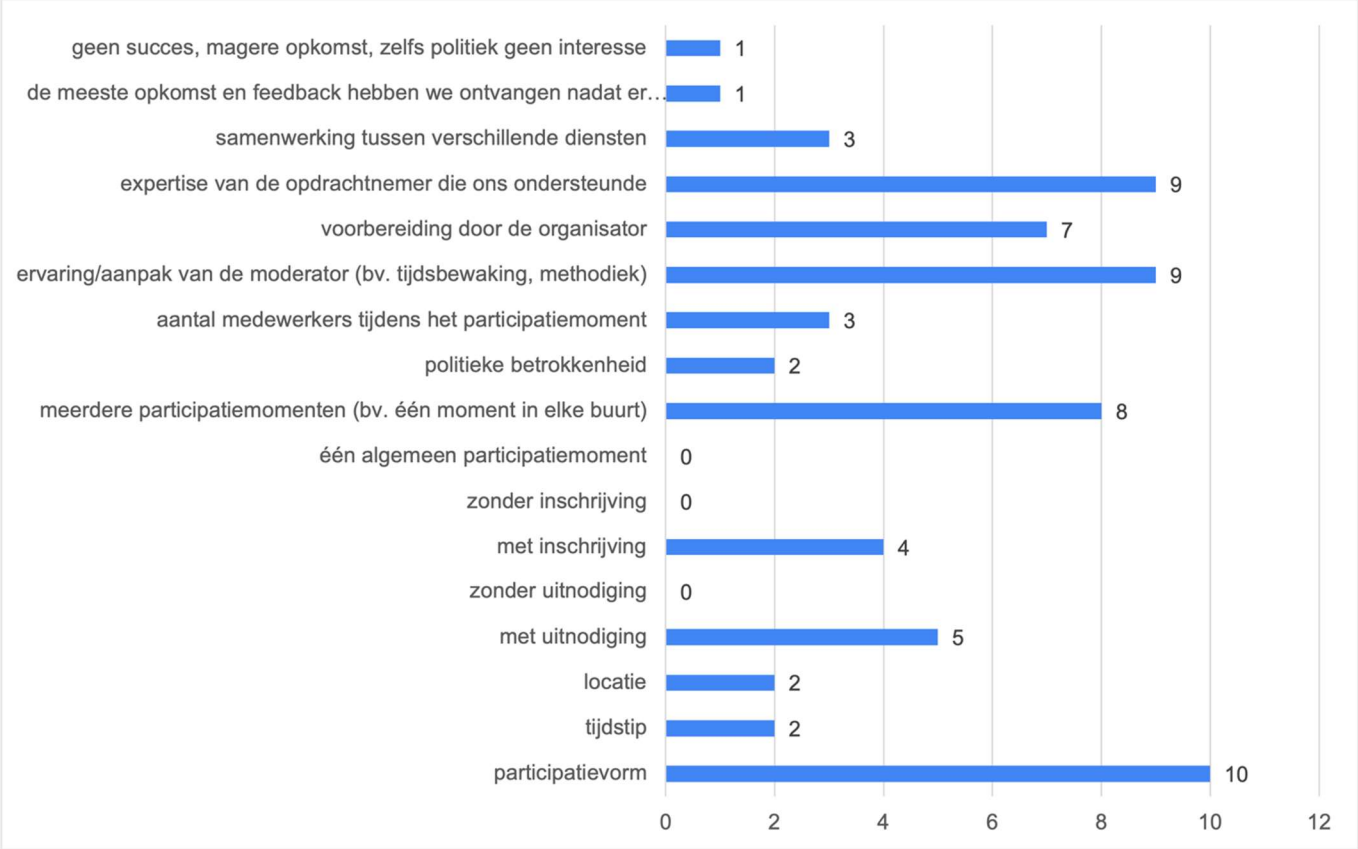

Respondenten gaven volgende verduidelijkingen over successen en de bijhorende verklarende factoren:

- We hebben gemerkt dat een flyer per deelgemeente met een specifieke oproep aan al onze burgers het meeste effect had op deelname aan een participatiemoment.
- De samenwerking met de leraren van de Academie was heel waardevol, maar de output voor het BR was vrij beperkt. De voorbereiding van de GECORO-vergaderingen en de inzet van de leden om te lezen en input te geven creëerden draagvlak en wil om mee te denken en uit te dragen.
- Infomomenten werden gekoppeld aan andere evenementen - stand tussen andere standen, om zo een groot publiek te bereiken.
- Voor de opmaak van het Beleidsplan Ruimte worden we begeleid door een participatiebureau, die met zeer verschillende tools veel informatie weet op te halen. Hierbij zijn een goede voorbereiding, goede werkvormen en een goede moderator zeer belangrijk.

5 'Zonder inschrijving' betekent dat de inwoners zich niet vooraf moesten inschrijven om deel te nemen aan de participatiesessie maar vrij kunnen binnenwandelen bij de participatiesessie.

'Zonder uitnodiging' betekent dat inwoners niet rechtstreeks (bijvoorbeeld door middel van een papieren uitnodiging in de brievenbus) worden uitgenodigd voor de participatiesessie.

////////////

- Tijdens de drie infomarkten (1 per deelgemeente) waren er samen een 100-tal deelnemers, wat misschien niet veel is op een bevolking van 11.500 inwoners, maar voor dergelijke materie die moeilijk, soms technisch en abstract is, ervaren we dit als een succes. De deelnemers die kwamen waren geëngageerd. De infomarkten waren tegelijk een gelegenheid om met leden van het college en burgemeester in gesprek te gaan over de toekomst van onze gemeente.

Interpretatie:

De successen die het meest naar voor kwamen zijn 'aantal deelnemers', 'doorvertaling van de ideeën naar het beleidsplan', 'kwaliteit van de input' en 'nieuwe/veranderende inzichten bij deelnemers'. In mindere mate worden ook 'positieve feedback van de burgers op de participatie an sich' en 'diverse opkomst van verschillende doelgroepen' als successen vernoemd.

Volgende vijf factoren worden het meest aangegeven door de respondenten als succesfactoren voor het bereiken van de eerder genoemde successen. In volgorde van belang:

- *'participatievorm'*
- *'ervaring/aanpak van de moderator'*
- *'expertise van de opdrachtnemer die ons ondersteunde'*
- *'meerdere participatiemomenten' (bv. één moment in elke buurt)*
- *'voorbereiding door de organisator'*
- *'een heldere uitnodiging'*[6]

Vanuit de bevraging is het niet mogelijk om de gerapporteerde succesfactoren één-op-één te linken met de gerapporteerde successen.

6 'Met uitnodiging' betekent dat inwoners rechtstreeks (bijvoorbeeld door middel van een papieren uitnodiging in de brievenbus) worden aangeschreven/uitgenodigd voor de participatiesessie.

////////////

2.1.5.1.7 Welke zaken zijn niet gelopen zoals verwacht? Aan welke factoren waren deze moeilijkheden volgens jou/jullie te wijten?

Uit zaken die foutliepen tijdens participatie-initiatieven kunnen belangrijke lessen worden getrokken. Bovendien kan het identificeren van deze knelpunten richting geven aan de geplande case-analyse en de thema's die in de brochure worden behandeld.

Figuur 28: Moeilijkheden van participatie (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

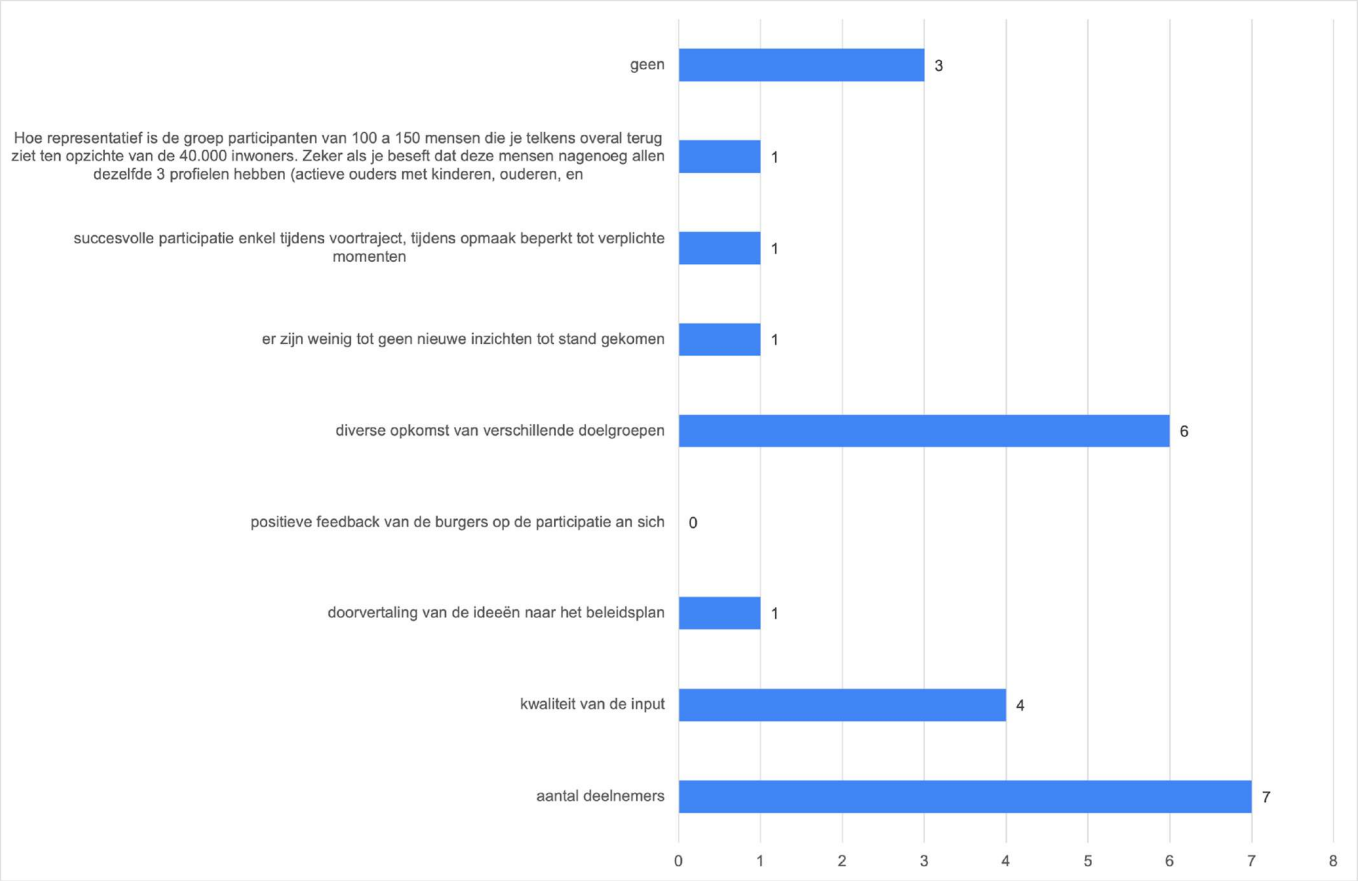

Figuur 29: Verklarende factoren voor moeilijkheden van participatie (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

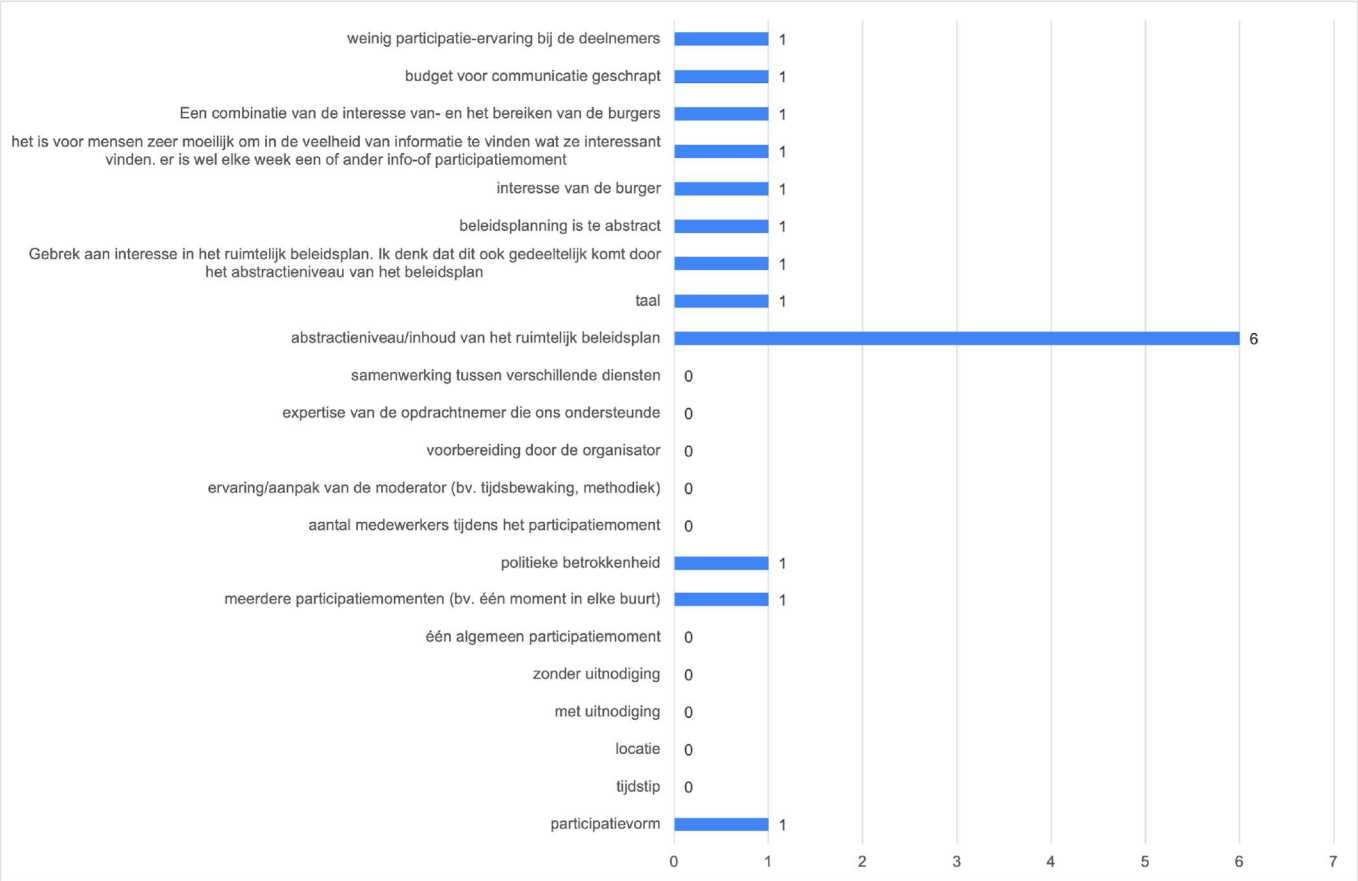

Respondenten gaven volgende verduidelijkingen over moeilijkheden en de bijhorende verklarende factoren:

- Wij hebben heel veel gecommuniceerd en gevraagd om te participeren in verschillende vormen, maar op de online-bevraging na, was er relatief weinig respons. Het ruimtelijk beleidsplan bleek te theoretisch of te weinig concreet.
- Moeilijk om mensen te bereiken voor de participatie, fysiek ter plaatse te krijgen.
- De participatiemomenten zijn altijd goed verlopen, we hebben telkens veel input kunnen ophalen. We hebben ook veel positieve reacties gehad. Maar, we bereiken maar een heel klein deel van de burgers.

<u>Interpretatie</u>:

Waar sommige gemeenten de grootte van de opkomst en diversiteit van bewoners als een succes naar voren schoven, waren dit voor een aantal gemeenten ook de grootste knelpunten. Daarnaast vormde de kwaliteit van de input ook een knelpunt. De respondenten gaven aan dat dit voornamelijk voortvloeit uit het feit dat een ruimtelijk beleidsplan relatief abstract is waardoor de inhoud moeilijker te begrijpen is.

////////////

2.1.5.2 Conclusie burgerparticipatie binnen beleidsplanning

Algemeen kan worden geconcludeerd dat:

- meer dan de helft van de gemeenten, die reeds een beleidsplanningstraject doorlopen (hebben), de participatie (met burgers) breder invullen dan decretaal verplicht
- burgerparticipatie tijdens de verschillende fasen van het beleidsplanningstraject gebeurt
- de vormen van burgerparticipatie zeer uiteenlopend zijn, waarbij 'de infomarkt' het meest populair is
- de gemeenten voornamelijk via de gemeentelijke website en het gemeentelijk infoblad communiceren over burgerparticipatie
- verschillende groepen burgers worden bereikt of worden als doelgroep naar voor geschoven
- verschillende successen en knelpunten werden gerapporteerd
- het bereiken van burgers en de juiste doelgroepen een belangrijk knelpunt blijft
- de abstractheid/inhoud van een beleidsplan een uitdaging vormt voor burgerparticipatie

////////////

2.1.6 Parallelle processen en participatie binnen andere trajecten

Volgende vragen polsen naar parallelle processen of andere trajecten waarbinnen burgerparticipatie werd opgezet. Enerzijds is het interessant om te weten of er parallelle processen waren binnen de gemeente waarvan de participatie is gecombineerd met de participatie voor het ruimtelijk beleidsplan. Een gecombineerde participatie kan immers mogelijk meer mensen aanzetten om deel te nemen. Daarnaast is het interessant om na te gaan of er binnen de gemeenten andere participatietrajecten zijn geweest met betrekking tot beleidsvorming, omdat op die manier andere good practices, buiten de ruimtelijke beleidsplanningstrajecten, kunnen worden gedetecteerd.

2.1.6.1 Beschrijving per deelvraag

2.1.6.1.1 Werd (of zal) de participatie in het kader van het beleidsplanningsproces (worden) gecombineerd met andere participatietrajecten? Specificeer over welk ander(e) participatietrajecten het gaat.

Figuur 30: Situering van gemeenten met parallelle trajecten aan het beleidsplanningstraject (resultaten meerkeuzevraag)

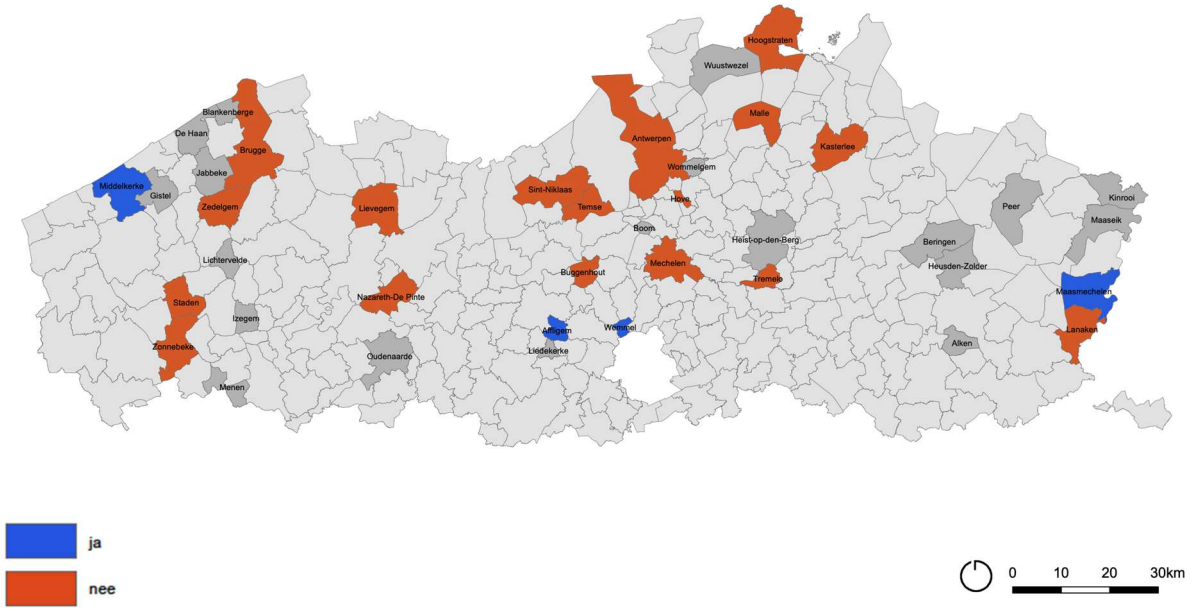

Concreet hadden de gemeenten het over volgende ‘ander(e) participatietrajecten’:

- Er was een combinatie met de burgerparticipatie bij het opstellen van het meerjarenplan.
- Er is brede communicatie gedaan over de conceptnota in combinatie met het concept mobiliteitsplan. Daarnaast is er ook een combinatie geweest met participatie van de toekomstvisie over de Rijksweg.
- Het openbaar onderzoek beleidsplan werd enkel vermeld in brief over Bouwcode (brief werd in elke bus gepost).

<u>Interpretatie</u>:

In de meeste gemeenten werd de participatie in het kader van het beleidsplan ruimte niet gecombineerd met andere participatietrajecten.

2.1.6.1.2 Hebben jullie recent ervaring met participatie in het kader van de opmaak van andere soorten beleidsplannen/beleidsvisies? Zo ja, over welke beleidsplannen/beleidsvisies gaat het dan?

Figuur 31: Type plannen/visies die naast ruimtelijke beleidsplannen nog worden opgemaakt (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

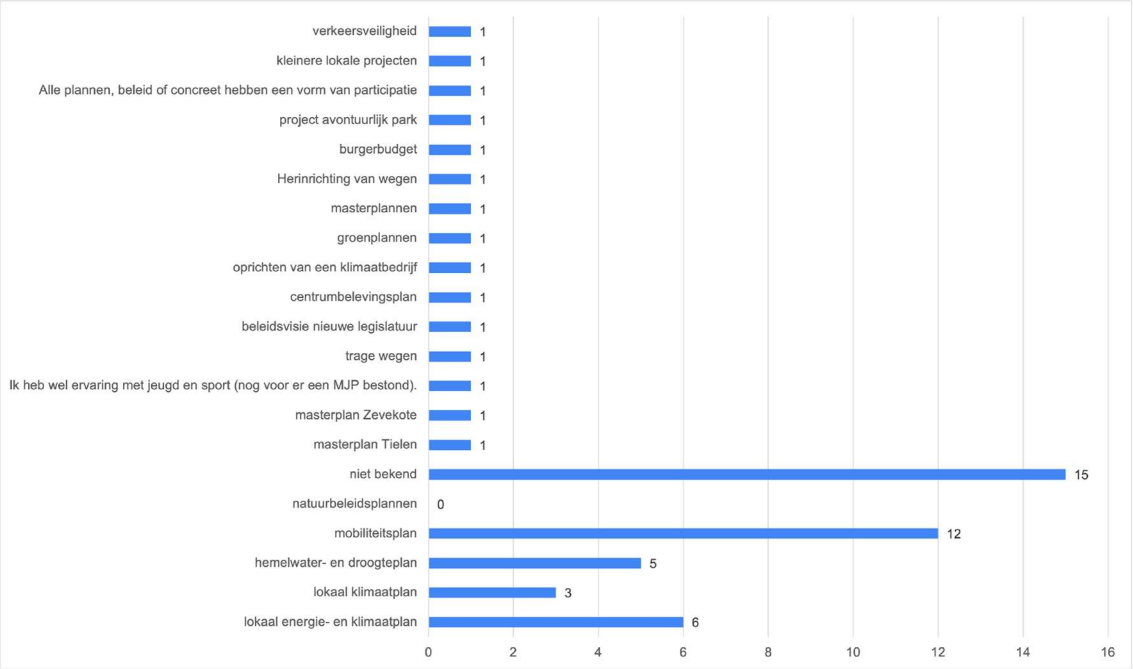

<u>Interpretatie</u>:

Uit de reacties komt naar voor dat veel respondenten geen weet hebben over participatietrajecten in het kader van andere soorten beleidsplannen of beleidsvisies. In het geval dat er wel kennis van een dergelijk participatietraject is, dan was dit voornamelijk in functie van de opmaak van een mobiliteitsplan. Ook voor een lokaal energie- en klimaatplan en een hemelwater- en droogteplan worden regelmatig participatietrajecten opgezet.

////////////

2.1.6.1.3 Welke vorm van (burger)participatie heeft plaatsgevonden tijdens de opmaak van deze beleidsvisies?

Figuur 32: Participatievormen binnen andere types beleidsplanningstrajecten (resultaten meerkeuzevraag incl. antwoorden genoteerd bij antwoord 'Anders')

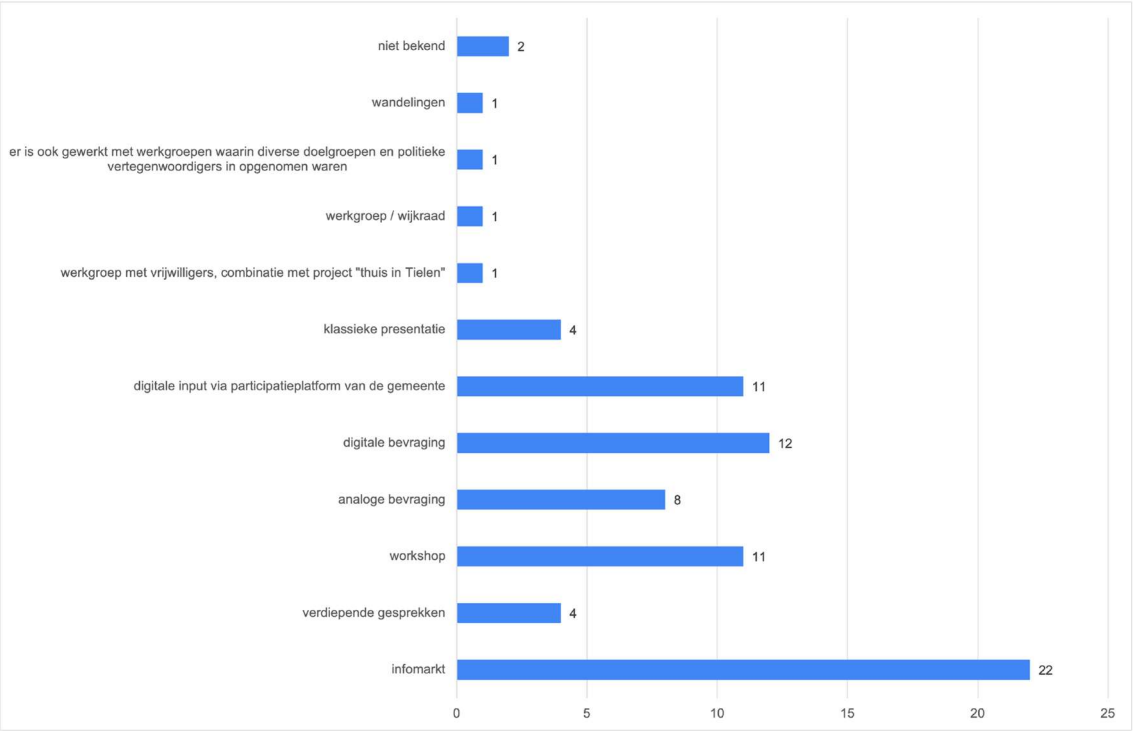

<u>Interpretatie</u>:

De participatiemethoden die worden gebruikt in het kader van andere types beleidsplanningstrajecten lopen gelijk met de participatiemethoden voor ruimtelijke beleidsplannen. Zo is de infomarkt ook hier de belangrijkste participatiemethode, gevolgd door bevragingen, workshops en input via het digitaal platform van de gemeente.

2.1.6.2 Conclusie parallelle processen en participatie binnen andere trajecten

Gemeenten hebben slechts beperkt processen lopen die gelijktijdig met het ruimtelijke beleidsplanningstraject worden georganiseerd. Naast het ruimtelijke beleidsplan worden voornamelijk mobiliteitsplannen, lokale energie- en klimaatplannen en hemelwater- en droogteplannen opgemaakt met behulp van participatie. Hiervoor worden gelijkaardige participatiemethoden gebruikt.

////////////

2.1.7 Overige vragen

2.1.7.1 Heb jij nog andere opmerkingen of bedenkingen die nog niet aan bod zijn gekomen?

Volgende antwoorden werden gegeven (open vraag):

- Meer inzicht in budgetten is wenselijk.
- Tips voor goede participatie, we staan hier zeker voor open.
- Vanaf de vraag "Hebben jullie reeds ervaring met een ruimtelijk beleidsplan?" was mijn eerlijk antwoord "ik weet de huidige status niet", maar dat kon ik niet invullen.
- Er is weinig of geen focus gelegd op de potentiële problemen en vooral de mogelijke oplossingen/ingrepen die de besturen hebben genomen om deze problemen aan te pakken.
- In ruimtelijke planning komt er spijtig genoeg altijd wel tegengas van een bepaalde kant (met de nodige Raad Van State-processen tot gevolg). Daarom is het misschien ook een keuze om in de BR-traject zo weinig mogelijk te participeren om 'geen slapende honden' wakker te maken. In een ideale wereld mag iedereen participeren, maar spijtig genoeg is het de realiteit dat dit het planvoornemen enkel maar in moeilijkere wateren brengt in de meeste gevallen. Hoe hiermee omgaan, of is de oplossing effectief 'zo weinig mogelijk participeren'?
- Participatie vraagt ontzettend veel middelen en tijd voor de zeer beperkte output. Het sop lijkt de kolen niet waard. Of misschien waren onze ideeën en principes zo duidelijk en logisch dat niemand er tegen was?
- De wijze en intensiteit van participatie hangt sterk af van de visie van het bestuur. De opmaak van ons beleidsplan is gestart in de vorige legislatuur waarin participatie beperkt aan bod kwam. Bij de opstart is de participatie beperkt gebleven tot adviesgroepen, GECORO en de verplichte kennisgeving van de conceptnota. Nochtans kan participatie bij de aanvangsfase een meerwaarde zijn voor het beleidsplan. Om samen vooraf na te denken over de toekomst van onze gemeente. Het beleidsplan is nog voorlopig vastgesteld door het vorige bestuur. Met het nieuwe bestuur (gewijzigde politieke samenstelling) wordt het proces verder gezet met het openbaar onderzoek waarbij er meer ruimte wordt gegeven om aan participatie te werken. Er is dan ook bewust gekozen om te werken met infomarkten in de drie deelgemeenten, en hiervoor ook de nodige middelen voor in te zetten.
- Hoe kunnen burgers gemotiveerd worden om deel te nemen aan participatiemomenten?

<u>Interpretatie</u>:

Uit deze vragen lijkt er een nood aan goede voorbeelden en lessons learned. Het aanreiken van mogelijke oplossingen is hierbij belangrijk. Ook lijkt het nuttig om de (eventuele) meerwaarde van participatie in het ruimtelijk beleidsplanningsproces aan te tonen.

////////////

2.1.7.2 Wens jij op de hoogte te worden gehouden van het verdere traject?

Figuur 33: Gemeenten die verder op de hoogte willen worden gehouden (resultaten meerkeuzevraag)

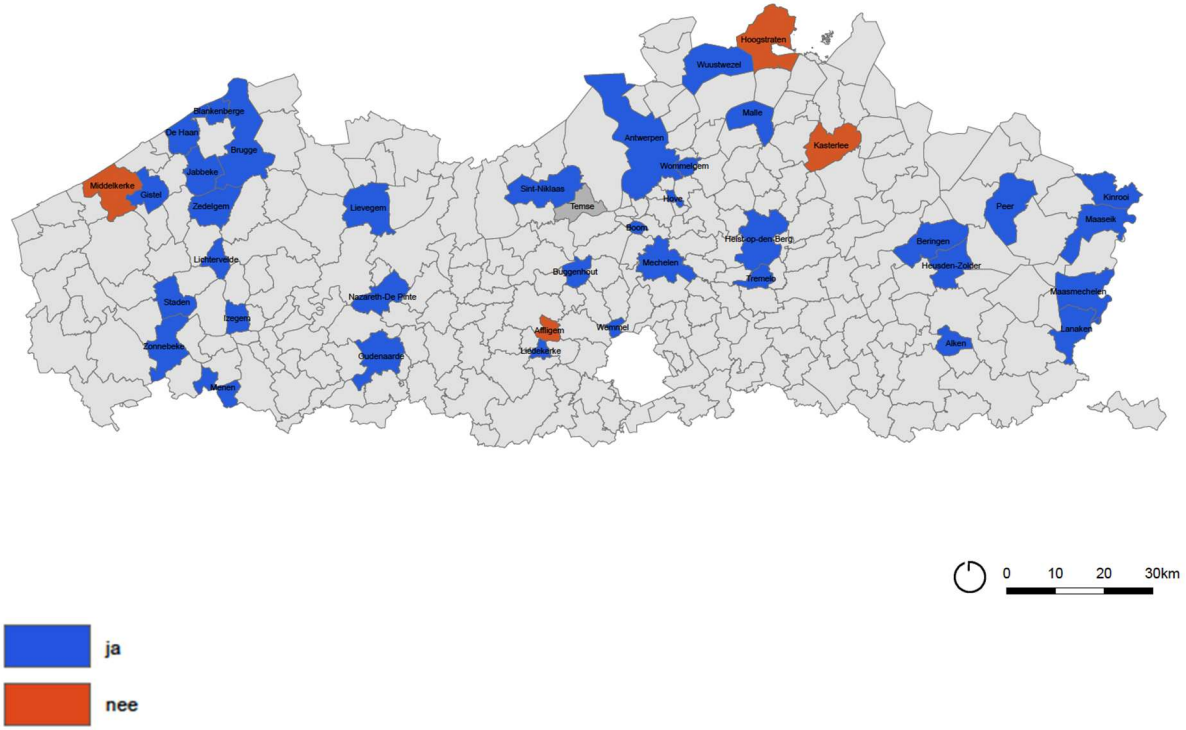

<u>Interpretatie</u>:

De meeste gemeenten willen op de hoogte gehouden worden van het verdere traject.

////////////

2.1.7.3 Wens jij een meer gedetailleerde bevraging in te vullen omtrent de participatieprocessen per deelfase van het beleidsplanningsproces?

Figuur 34: Gemeenten die een meer gedetailleerde bevraging willen invullen (resultaten meerkeuzevraag)

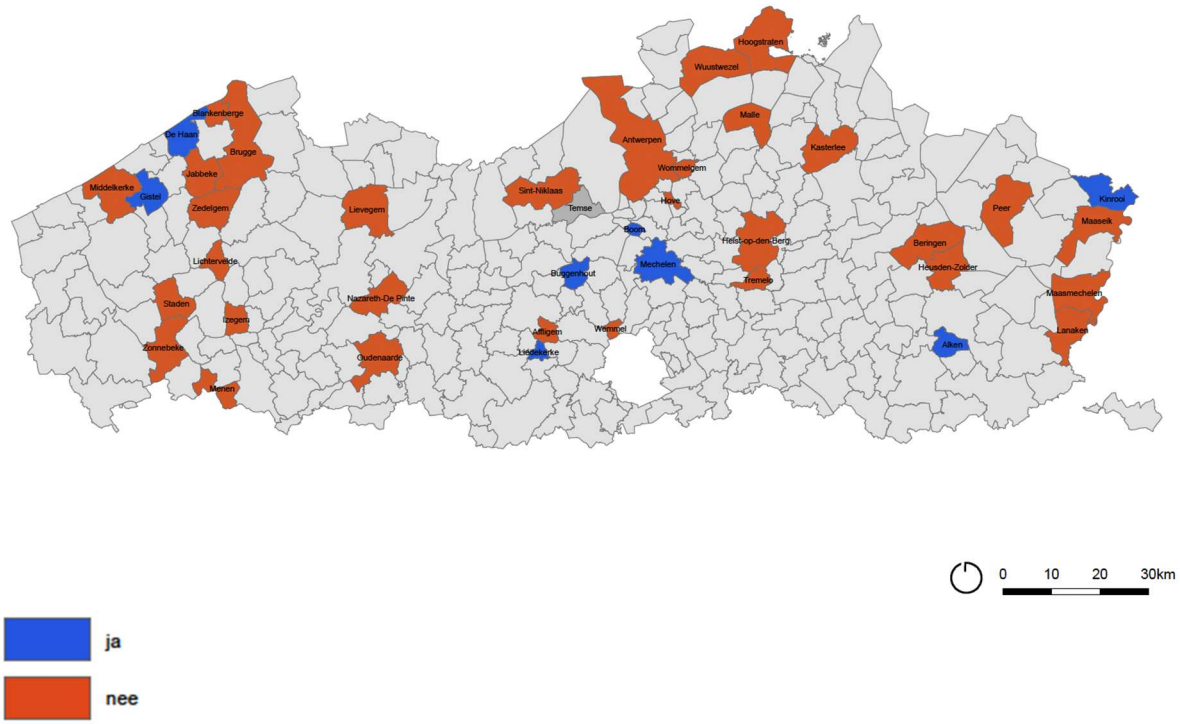

<u>Interpretatie</u>:

Een aantal gemeenten is geïnteresseerd om een meer gedetailleerde bevraging in te vullen. Het verdere traject moet uitwijzen of het zinvol is om deze bevraging effectief uit te sturen.

////////////

2.2 CONCLUSIES INVENTARISATIE

Op 30 maart 2025 waren in Vlaanderen 37 gemeenten reeds gestart met een beleidsplanningstraject of hadden een dergelijk traject al doorlopen. De gemeenten die de bevraging hebben ingevuld tonen een grote diversiteit wat bertreft de fase waarin het beleidsplan zich bevindt, het aantal beleidskaders en de thema's van de beleidskaders. Daarnaast geven enkele gemeenten aan dat zij deze legislatuur wensen te starten of juist nog niet wensen te starten.

De gemeenten die de bevraging hebben ingevuld geven aan verschillende participatieculturen te hebben. Dit lijkt onder meer afhankelijk van de beschikbare capaciteit binnen de gemeente (zoals de aanwezigheid van medewerkers voor communicatie en participatie). Voor de meeste gemeenten is participatie geen standaardpraktijk, maar wordt het vooral ingezet bij grote of belangrijke projecten, op vraag van beleidsmakers of wanneer het decretaal verplicht is. Algemeen worden volgende uitdagingen benoemd bij het opzetten van participatietrajecten:

- het bereiken van de juiste doelgroepen
- een gebrek aan middelen (tijd, budget en personeel)
- een gebrek aan interesse van burgers
- een tekort aan know-how en goede voorbeelden

De inventarisatie toont aan dat de consultatieplicht binnen de ruimtelijke beleidsplanning op diverse manieren wordt ingevuld door Vlaamse gemeenten. Sommige gemeenten beperken de burgerparticipatie tot de decretaal verplichte procedurestappen, terwijl andere gemeenten (meer dan de helft van de respondenten) veel verder gaan en een breed scala aan methoden gebruiken. De gemeenten hanteren hierbij meestal een combinatie van zowel digitale als fysieke methoden, gaande van digitaal participatieplatformen en digitale of analoge bevragingen tot workshops, verdiepende gesprekken en infomarkten.

De resultaten van de bevraging tonen dat burgerparticipatie in het kader van ruimtelijke beleidsplanning op verschillende vlakken succesvol kan zijn, zoals het 'aantal deelnemers', de mate van 'doorvertaling van de ideeën naar het beleidsplan', de 'kwaliteit van de input' en 'nieuwe/veranderende inzichten bij deelnemers'. Volgens de respondenten hangen deze successen onder meer samen met de gekozen participatievorm, de ervaring en aanpak van de moderator, de expertise van de opdrachtnemer die het proces ondersteunt, het organiseren van meerdere participatiemomenten (bv. één moment in elke buurt) en de voorbereiding van de organisator.

Waar sommige gemeenten de aantal deelnemers, de diversiteit van de opkomst van verschillende doelgroepen en de kwaliteit van de input als een succes beschouwen, vormen deze aspecten voor een andere gemeenten net de grootste knelpunten. Volgens de respondenten ligt de belangrijkste oorzaak in het relatief abstracte karakter van een ruimtelijk beleidsplan, waardoor de inhoud voor deelnemers moeilijker te begrijpen is.

//////////////

3 CASE-ANALYSE

Dit hoofdstuk beschrijft de selectie en analyse van de cases.

3.1 CASE-SELECTIE

3.1.1 Criteria

Er werden negen cases geselecteerd om meer in detail te bestuderen. Deze selectie gebeurde aan de hand van drie criteria.

3.1.1.1 Criterium 1: op welke systeemveranderingen zetten de beleidsplannen in?

Een goed beleidsplan draagt bij tot systeemverandering: klimaatshift, bouwshift, modal shift, energieshift, demografische shift, shift in ongelijkheid, enz. Het eerste criterium brengt in kaart op welk van deze systeemveranderingen het beleidsplan de meeste nadruk legt.

Een belangrijk subcriterium betreft de keuze voor thematische en/of gebiedsgerichte beleidskaders. Zo werken diverse gemeenten aan beleidskaders 'open ruimte', 'groenblauw netwerk', 'bebouwde ruimte', enz. terwijl andere gemeenten ook gebiedsgerichte beleidskaders opmaken zoals het beleidskader 'ring en omgeving' in Lier.

Een tweede subcriterium betreft de keuze tussen het gelijktijdig uitwerken van meerdere beleidskaders of het uitwerken van beleidskaders in opvolging van elkaar (in een soort 'aanbouwprincipe'). Zo werkt de gemeente Pelt, na de definitieve vaststelling van het beleidsplan ruimte Pelt, verder aan bijkomende beleidskaders voor 'toerisme en recreatie' en 'landbouw', die zullen worden 'ingeplugd'.

3.1.1.2 Criterium 2: Op welke procedurestappen ligt de nadruk?

Bij de opmaak van een beleidsplan is het decretaal verplicht om een aantal procedurestappen te doorlopen. Andere stappen zijn optioneel. Hierbij zijn vijf procedurestappen te onderscheiden:

1: voortraject (burgerraadpleging niet verplicht);

2: publieke consultatie na goedkeuring conceptnota door het college van burgemeester en schepenen (burgerraadpleging verplicht);

3: tijdens opmaak voorontwerp (beleidskaders en strategische visienota) (burgerraadpleging niet verplicht);

4: adviesronde na voorontwerp (burgerraadpleging niet verplicht);

5: openbaar onderzoek (inclusief advies GECORO) na ontwerp, infomoment (voorlopige vaststelling) (burgerraadpleging verplicht).

Het tweede criterium brengt in kaart op welke stappen in het beleidsplan de meeste nadruk ligt. Concreet is gekeken naar het aantal trajecten (en activiteiten) die binnen elke stap georganiseerd werden; de ambities die binnen elk van deze trajecten geformuleerd werden; de diversiteit aan doelgroepen die betrokken werden, enz.

//////////////

3.1.1.3 Criterium 3: Wat is de participatiecultuur van de (lokale) overheid?

Het derde criterium probeert greep te krijgen op de eigenheid van de participatiecultuur van de gemeente. Werken ze met een participatieambtenaar? Hoe loopt het overleg met burgers? Welke rol krijgen adviesraden? Is er ruimte voor experimenten? Hoe zit het met digitale participatie? Zijn sommige participatiemomenten besloten en andere publiek toegankelijk? Hoe actief wordt geparticipeerd met politici? Welke formats worden gebruikt: digitaal discussieplatform, thematische debatavonden, wijkdebatten, informarkten, enz.[7]?

3.1.2 Selectie

Bij de start van de selectie en analyse (30 maart 2025) waren 37 gemeenten[8] een beleidsplanningstraject gestart of hadden ze het traject afgerond.

Figuur 35: Gemeenten die een beleidsplanningstraject zijn gestart of hebben afgerond (datum 30 maart 2025)

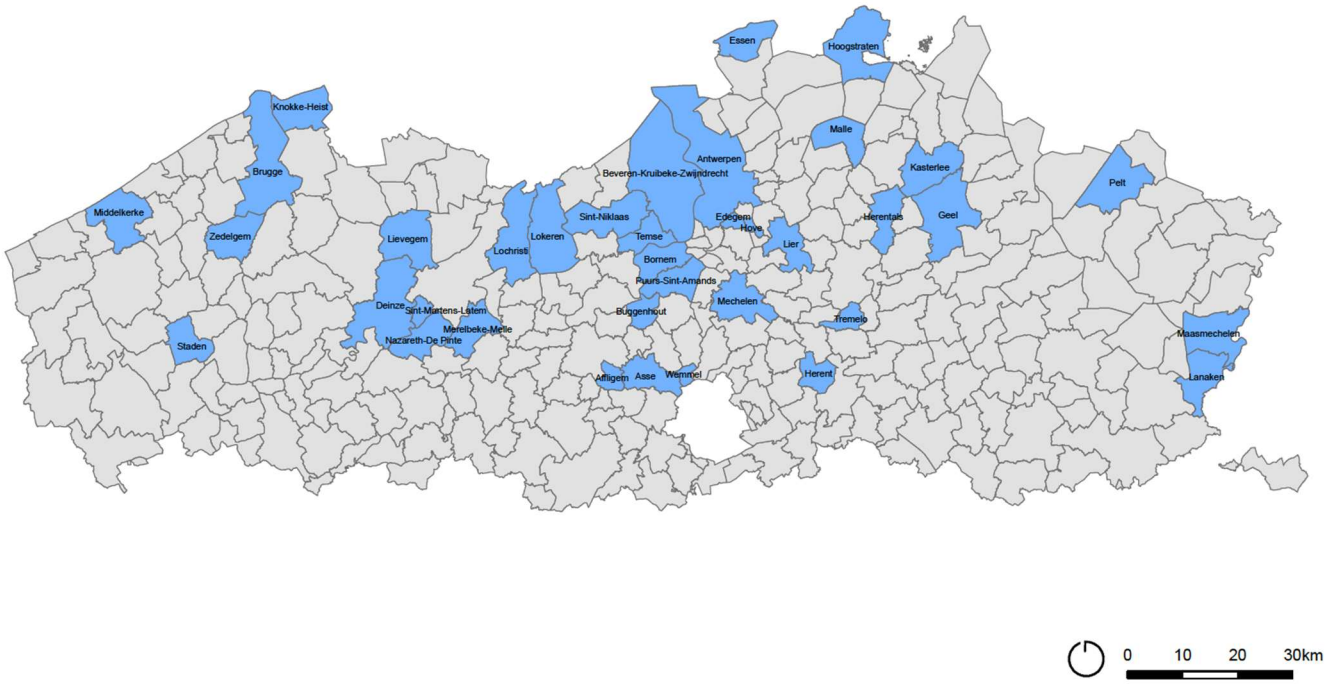

19 daarvan vulden de bevraging in. Ontwerpbureau OMGEVING begeleidde acht van de 37 gemeenten die een ruimtelijk beleidsplanningstraject zijn gestart of hebben afgerond. Eén daarvan (Lanaken) vulde de bevraging in. De zeven andere gemeenten deden dat niet.

---

7 Meer info: https://www.uhasselt.be/nl/studeren/opleidingen-professionals/masterclass-participatietools-bij-ruimtelijk-ontwerp

8 Meer info, over de ruimtelijke beleidsplannen die zijn gestart, is de vinden op de website van het Departement Omgeving (https://omgeving.vlaanderen.be/nl/ruimtelijk-beleid-en-planning/ruimtelijk-beleid/lokale-ruimtelijke-beleidsplanning). Daarnaast zijn ook de gemeenten Affligem, Lokeren, Wemmel en Zedelgem gestart met de opmaak van een ruimtelijk beleidsplan. Meer info over deze beleidsplannen is terug te vinden op de gemeentelijke websites.

Figuur 36: Opdeling van de gemeenten die een beleidsplanningstraject (hebben) doorlopen i.f.v. het invullen van de bevraging

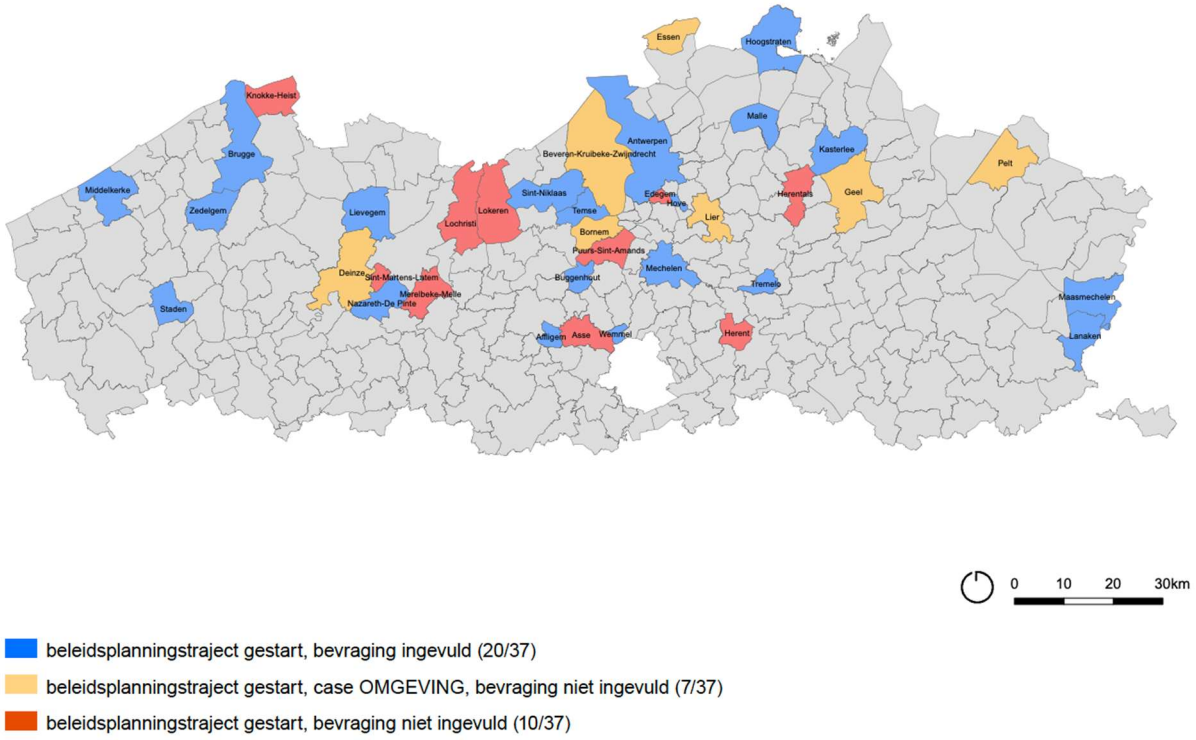

Om de ateliers tijdig te kunnen organiseren en de gedetailleerde analyses binnen de vooropgestelde timing te kunnen uitvoeren, werd de analyse gestart met de selectie van vier cases die ontwerpbureau OMGEVING zelf begeleidt/heeft begeleid:

- Deinze:
  - criterium 1: beleidskaders ‘open ruimte’, ‘stedelijk gebied’, ‘dorpen’ en ‘bedrijventerreinen’
  - criterium 2: alle procedurestappen tot en met het voorontwerp afgerond
  - criterium 3: met actieve participatieambtenaar en aangevuld met extern communicatiebureau

bijzonderheid: intensief voortraject en uitgebreide ronde van de dorpen

- Geel:
  - criterium 1: beleidskaders ‘open ruimte’, ‘veelzijdige stad’, ‘leefbare dorpen’, ‘duurzame bedrijvigheid’, ‘publieke ruimte en mobiliteit’
  - criterium 2: alle procedurestappen (goedgekeurd)
  - criterium 3: communicatiedienst en extern communicatiebureau

bijzonderheid: met digitale participatie via Citizenlab (tegenwoordig GoVocal)

////////////

- Lier:
  - criterium 1: beleidskaders ‘open ruimte’, ‘stad en dorp’, ‘groenblauw netwerk’, ‘ring en omgeving’, ‘recreatieve voorzieningen’, ‘economie’ (thematisch én gebiedsgericht)
  - criterium 2: alle procedurestappen (goedgekeurd)
  - criterium 3: actieve participatieambtenaar

bijzonderheid: intensieve participatie met open en gesloten fora (diverse participatiedoelgroepen) in alle stappen

- Pelt:
  - criterium 1: beleidskaders ‘open ruimte’, ‘leefbare dorpen’, ‘centrum Pelt’, ‘mobiliteit’, ‘Nolimpark’, ‘landbouw’ (in opmaak), ‘toerisme en recreatie’ (in opmaak)
  - criterium 2: alle procedurestappen (goedgekeurd), bijkomende beleidskaders in opmaak
  - criterium 3: actieve communicatie- en participatieambtenaren, extern participatiebureau,

bijzonderheid: met bewonerspanel en participatie met kinderen

De overige vijf cases werden geselecteerd op basis van de digitale bevraging en de input van de klankbordgroep. Om tot een gedegen selectie te komen, werden de verschillende gemeenten die reeds een beleidsplanningstraject hadden opgestart en de bevraging hebben ingevuld, ingedeeld volgens hun participatiecultuur en de mate waarin zij naast de decretaal verplichte procedurestappen bijkomende participatietrajecten organiseerden. Daarnaast wordt per gemeente volgende informatie in een tabel geordend:

- aantal beleidskaders
- fase beleidsplanningstraject
- aantal inwoners
- capaciteit (participatie, communicatie)
- fasen van participatie
- specifieke participatiemethoden (naast de methoden die bij elke gemeente voorkomen)
- andere/parallelle processen

Dit resulteerde in volgende tabel.

////////////

Participatiecultuur	decretaal verplichte stappen	gemeente (#beleidskaders)	fase	inwoners	capaciteit	participatie in welke fasen	specifieke participatiemethoden?	andere processen	keuze
sterk verankerd	nee	Brugge (5)	definitief	> 95.000	team participatie, team communicatie	alle fasen	informeren via filmpjes, workshop	alle plannen hebben een vorm van participatie	Maasmechelen
		Maasmechelen (2)	voorontwerp	35.000 - 45.000			verdiepende gesprekken, workshop, digitale input participatieplatform	mobiliteitsplan, Herinrichting van wegen, burgerbudget, kleinere lokale projecten, verkeerveiligheid	
	ja	Zonnebeke (1)	conceptnota	< 15.000	enkel team communicatie	/	/	lokaal klimaatplan, hemelwater- en droogteplan, mobiliteitsplan	/
Opkomend	nee	Hoogstraten (3)	conceptnota	15.000 - 25.000	enkel team communicatie	voortraject	verdiepende gesprekken, analoge bevraging	/	Buggenhout, Wemmel
		Kasterlee (2)	definitief			alle fasen	workshop	masterplan Tielen	
		Buggenhout (3)	definitief			alle fasen	verdiepende gesprekken, klassieke presentatie	/	
		Wemmel (3)	conceptnota		team participatie, team communicatie	alle fasen	analoge bevraging, digitale input participatieplatform	burgerparticipatie meerjarenplan (gelijk met BP), mobiliteitsplan	
		Nazareth-De Pinte (2+2)	definitief				klassieke presentatie	/	
		Sint-Niklaas (2)	voorontwerp	75.000-85.000	participatiemedewerker, team communicatie	voortraject, conceptnota, ontwerp (tijdens OO)	workshop	/	
		Lanaken (1)	voorontwerp	25.000 - 35.000	participatiemedewerker, team communicatie	alle fasen	verdiepende gesprekken, workshop, klassieke presentatie		
		Hove (3)	conceptnota	< 15.000	enkel communicatiemedewerker	voortraject	verdiepende gesprekken		
		Temse (4)	voorontwerp	35.000 - 45.000	enkel team communicate	alle fasen			
	ja	Tremelo (2+4)	definitief	15.000 - 25.000	participatiemedewerker, communicatiemedewerker	/	/	/	
		Zedelgem (3)	conceptnota		enkel team communicatie				
		Lievegem (2)	definitief	25.000 - 35.000				mobiliteitsplan	
		Malle (5)		15.000 - 25.000	team participatie, team communicatie			lokaal energie- en klimaatplan	
incidenteel	nee	Mechelen (3)	definitief	55.000 - 95.000	participatiemedewerker, team communicatie	alle fasen	workshop, creatief denkproject met Academie, thematafels	/	/
	nee, maar zou ja moeten zijn	Staden (1)	ontwerp	< 15.000	enkel communicatiemedewerker	conceptnota, ontwerp (tijdens OO)	analoge bevraging, werkgroepen	trage wegen	/
	ja	Middelkerke (1)	voorontwerp	15.000 - 25.000	participatiemedewerker, communicatiemedewerker	/	/	infomarkt	Middelkerke
Wisselend	nee	Antwerpen (1)	definitief	> 95.000	team participatie, team communicatie	voortraject, conceptnota, ontwerp (OO)	verdiepende gesprekken, workshop, klassieke presentatie	lokaal klimaatplan, groenplannen, masterplannen	/
onbekend terrein	ja	Affligem (1)	voorontwerp	> 15.000	enkel communicatiemedewerker	/	/	trajecten met jeugd en sport	Affligem telefonisch
voorstel vanuit de klankbordgroep									Puurs-Sint-Amands Knokke-Heist
cases vanuit OMGEVING									Pelt, Geel, Lier, Deinze

////////////

Om de selectie voor de case-analyse zo divers mogelijk te maken, streefden we ernaar uit elke categorie van participatiecultuur minstens één gemeente te selecteren. Het bleek echter niet mogelijk om representatieve en analyseerbare cases te selecteren uit de categorieën 'incidentiële participatiecultuur' en 'wisselende participatiecultuur' en 'participatiecultuur is onbekend terrein'. Binnen resterende categorieën werd vervolgens gezocht naar een evenwicht wat betreft intensiteit van de participatie (enkel in decretaal verplichte stappen of meer), het aantal beleidskaders, de grootte en geografische spreiding van gemeenten, de capaciteit en andere bijzonderheden (zoals specifieke methoden en/of andere processen). Vanuit deze oefening (zie tabel) en in samenspraak met de het dagelijkse bestuur werden, aanvullend op de vier cases van ontwerpbureau OMGEVING, de volgende gemeenten geselecteerd:

- Brugge (sterk verankerde participatiecultuur):
  - criterium 1: vijf thematische beleidskaders 'Groen-blauw raamwerk activeren', 'Wijkdynamiek concentreren', 'Woonweefsel transformeren', 'Campussen intensiveren', 'Transformatieplekken regisseren'
  - criterium 2: alle procedurestappen (goedgekeurd)
  - criterium 3: sterk verankerde participatiecultuur, team participatie en team communicatie

bijzonderheid: volledige traject afgerond binnen één legislatuur

- Maasmechelen (sterk verankerde participatiecultuur):
  - criterium 1: twee gebiedsgerichte beleidskaders 'de centrale stedelijke ruimte', 'de flankerende ruimte'
  - criterium 2: alle procedurestappen tot en met het voorontwerp afgerond
  - criterium 3: sterk verankerde participatiecultuur, team participatie en team communicatie

bijzonderheid: verdiepende gesprekken, workshop, digitale input via participatieplatform. Plus andere processen zoals de opmaak van het mobiliteitsplan, burgerbudget, verkeersveiligheid

- Buggenhout (opkomende participatiecultuur):
  - criterium 1: drie thematische beleidskaders 'open ruimte', 'herkenbare dorpen', 'verbindende publieke ruimte'
  - criterium 2: alle procedurestappen (goedgekeurd)
  - criterium 3: opkomende participatiecultuur, enkel een communicatiemedewerker

bijzonderheid: verdiepende gesprekken en klassieke presentatie

- Wemmel (opkomende participatiecultuur):
  - criterium 1: voorstel beleidskaders 'aantrekkelijke woon- en werkomgeving', 'robuuste open- en groene ruimten', 'kwalitatieve en voldoende gemeenschapsvoorzieningen'
  - criterium 2: alle procedurestappen tot en met de conceptnota afgerond
  - criterium 3: opkomende participatiecultuur, team participatie, team communicatie, analoge bevraging, digitale input via participatieplatform

bijzonderheid: parallelle participatie rond het meerjarenplan

//////////////

Vanuit de klankbordgroep werden ook enkele boeiende cases aangebracht die niet aan de bevraging deelnamen maar wel voldoende interessant leken om verder te onderzoeken. Om die reden werd de volgende gemeente ook geselecteerd:

– Puurs-Sint-Amands:
  - criterium 1: beleidskaders ‘open ruimte’, ‘verdichting’, ‘mobiliteit’
  - criterium 2: alle procedurestappen (goedgekeurd)
  - criterium 3: sterk verankerde participatiecultuur

bijzonderheid: zoeken naar methoden om participatiemoeheid tegen te gaan

Figuur 37: Case-selectie

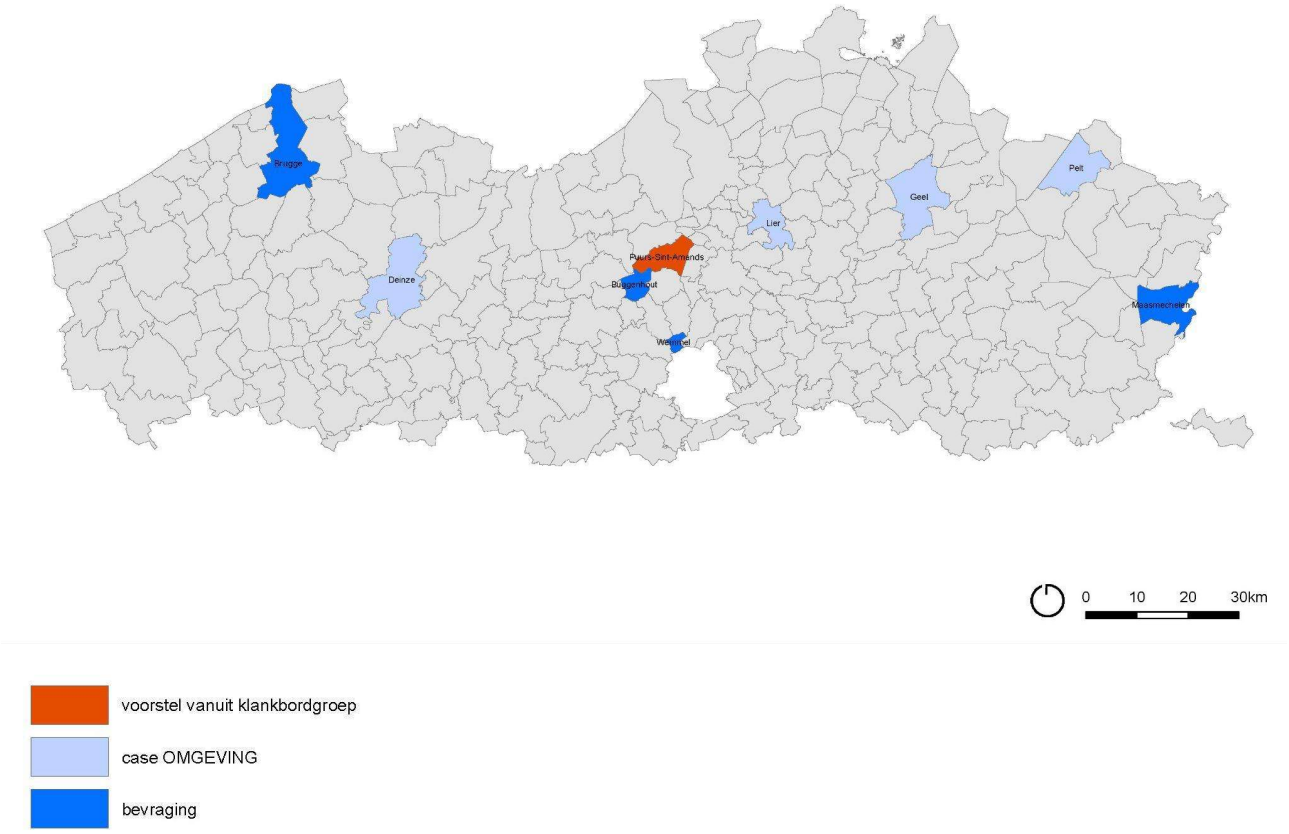

3.2 Analyse Cases

3.2.1 Opzet

3.2.1.1 Doel van analyse

Het doel van de analyse van de geselecteerde cases was viervoudig:

1: in kaart brengen van de diversiteit aan participatietrajecten, in relatie tot de diversiteit aan participatieculturen;

2: zicht krijgen op innovatieve praktijken, als input voor de brochure;

3: zicht krijgen op vragen waarmee (participatie)ambtenaren zitten, als input voor de brochure;

4: verzamelen van praktisch materiaal, ingezet in participatietrajecten (bv. draaiboeken, vragenlijsten, presentaties, infopanelen), om eventueel toe te voegen als bijlage aan de brochure.

3.2.1.2 Analysemethode

De case-analyse verliep in twee rondes, met telkens 3 stappen.

stap 1: desktoponderzoek naar het participatietraject van de gemeenten;

Stap 2: een bilateraal gesprek met één of twee ambtenaren per gemeente;

Stap 3: een atelier met de ambtenaren.

Figuur 38: overzicht van de bilaterale gesprekken en twee ateliers

Datum	wat	locatie
05.03.2025	bilateraal gesprek met Pelt	online
01.04.2025	bilateraal gesprek met Buggenhout	online
04.04.2025	bilateraal gesprek met Geel	online
25.04.2025	bilateraal gesprek met Maasmechelen	online
29.04.2025	bilateraal gesprek met Puurs-Sint-Amands	online
20.05.2025	Atelier 1 met Pelt, Buggenhout, Geel, Maasmechelen en Puurs-Sint-Amands	Antwerpen
06.06.205	bilateraal gesprek met Lier	online
06.06.2025	bilateraal gesprek met Deinze	online
18.06.2025	bilateraal gesprek met Brugge	online
19.06.2025	bilateraal gesprek met Wemmel (intercommunale)	online
25.06.2025	Atelier 2 met Lier, Deinze, Brugge en Wemmel	Gent

////////////

3.2.2 Desktoponderzoek en bilaterale gesprekken

Het doel van de case-analyse was om inzicht te krijgen in:

1: het participatietraject dat een gemeente organiseerde naar aanleiding van de opmaak van haar ruimtelijk beleidsplan;

2: het leercollectief dat de gemeente samenstelde, het leertraject dat dit collectief samen doorliep en de interactie van dit leertraject met parallelle planningsinitiatieven van de gemeente;

3: de participatiecultuur van de gemeente.

In totaal organiseerden we 9 online bilaterale gesprekken (zie 3.2.1.2). Elk gesprek werd voorbereid d.m.v. uitgebreid desktoponderzoek. Daarvoor maakten we eerst, voor elke gemeente, een overzicht van de participatieve activiteiten op basis van de procesnota. Vervolgens verzamelden we zo veel mogelijk informatie over elke activiteit op basis van documenten die online beschikbaar zijn. Tot slot visualiseerden we alles in de online applicatie MIRO, in 4 'frames': (1) de procesnota, (2) de participatieve activiteiten, (3) de parallelle trajecten en (4) de participatiecultuur. Onderstaande figuur is een voorbeeld van zo'n visualisatie. Een leeg MIRO-canvas is toegevoegd in bijlage.

Figuur 39: voorbeeld van een ingevulde MIRO, na afloop van een bilateraal gesprek.

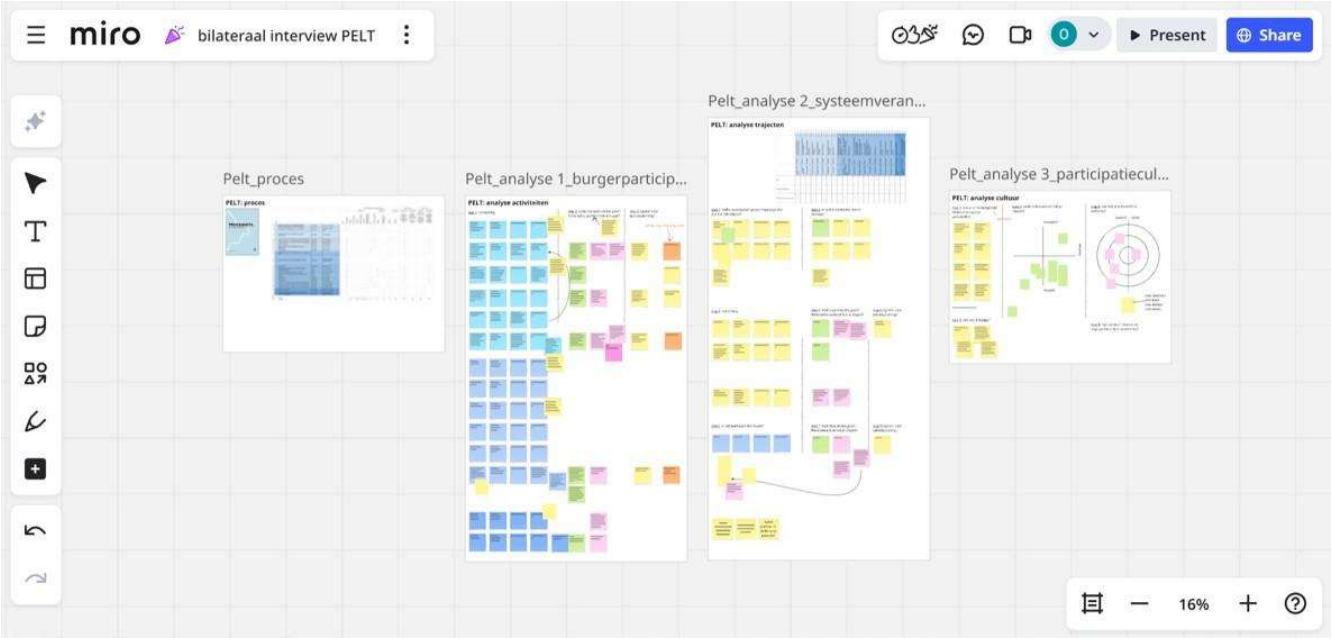

Voorafgaand aan elk bilateraal gesprek hadden we een kort verkennend overleg, waarin we samen de MIRO doornamen. Een aantal weken later hadden we dan een 'verdiepend' gesprek waarin we samen de MIRO aanvulden. Na het gesprek vertaalden we alle informatie, voor elke gemeente, in activiteitenfiches en één cultuurfiche. Een activiteitenfiche beschrijft een participatieve activiteit, vb. een infomarkt of een online bevraging. En de cultuurfiche beschrijft de participatiecultuur van een gemeente. Een lege activiteiten- en cultuurfiche zijn toegevoegd in bijlage.

In een eerste analyse onderzochten we mogelijke relaties tussen de keuzes die een gemeente maakte rond de invulling van haar participatietraject en de participatiecultuur van deze gemeente. Eerst bekeken we het participatietraject dat de gemeente organiseerde in het kader van het ruimtelijk beleidsplanningstraject en vervolgens de mogelijke aansluiting bij parallelle planningsinitiatieven. Onderstaande tabellen geven een samenvatting van de belangrijkste kenmerken van het leercollectief, het leertraject en de participatiecultuur. Daarna volgen een aantal reflecties.

//////////////

Analyse 1: participatietrajecten in het kader van het ruimtelijk beleidsplanningstraject

	PELT	GEEL	BUGGENHOUT	MAASMECHELEN	PuursSint-Amands
Wie zat in het leercollectief?	**P50**: een groep gemotiveerde burgers, geselecteerd na een open oproep. Bewust GEEN adviesraden en gemeenteraadsleden	**FOCUSGROEP**: een groep gemotiveerde burgers, uitgenodigd via een open oproep, en deskundigen (internen en externen)	**KLANKBORDGROEP**: leden van de gemeenteraad, adviesraden, middenveld, verenigingen en burgerbewegingen. Een vaste groep waarbij burgers konden aansluiten. Uitnodiging via de vaste communicatiekanalen van de gemeente	**STAKEHOLDERSFORUM**: een groep gemotiveerde burgers en kennisactoren (adviesraden, GECORO, enz.). Uitnodiging via de vaste communicatiekanalen van de gemeente	**LOSSE BURGERS**. Uitnodiging via de vaste communicatiekanalen van de gemeente
Wat was het doel van het leertraject?	(1) aftoetsen van voorstellen voor deze naar de buurt gaan; (2) spreekbuis zijn voor een grotere groep; (3) voorbereiden van bredere participatieve activiteiten	informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken	(1) informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken en (2) voorbereiden van bredere participatieve activiteiten	informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken	informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken
Hoe verliep het leertraject?	groepsgesprekken (inclusief lunch)	groepsgesprekken	groepsgesprekken en fietstocht	groepsgesprekken	online sessies en groepsgesprekken

////////////

Hoeveel keer is het collectief samen gekomen?	5 keer samengekomen	4 keer samengekomen	5 keer samengekomen	4 keer samengekomen	4 keer samengekomen
Type leertraject	een leertraject VOOR burgers	een thematisch leertraject met experten en burgers: een onderzoekstraject	een leertraject met experten en burgers	een leertraject met experten en burgers: een aftoetstraject	geen leertraject binnen beleidsplan; eerder een informerend traject
Participatiecultuur	een gemotiveerde participatieambtenaar die wil experimenteren met burgerpanels (als manier om burgers te emanciperen); gebruikt een stevig draaiboek met 'opwarmingsoefeningen'. Daarnaast: Beleidsplan aangegrepen om bewoners van twee fusiegemeenten met elkaar te laten kennismaken	stevige participatiecultuur met geïntegreerde infomarkten, een actieve GECORO, een betrokken schepen (is ook aanwezig), een digitaal discussieplatform	een klein kernteam; met beperkte ervaring; maar wel eenvoudig benaderbaar voor burgers; erg veel informele contacten. Dit zorgt voor een cultuur van samenwerken. Iedereen kent wel iemand die ... Buggenhout heeft een relatief 'homogene' bevolking. Dit zou ook een verklaring kunnen zijn van de volgehouden opkomst	Een traditie met infomarkten, maar deze zijn relatief statisch. Daarnaast ook een erg diverse gemeente; bestuur zoekt hoe hiermee om te gaan: verkennen van 'ambassadeurs' en 'burgerpanels'. Een cultuur van 'aftoetsen'. "Zijn die ook mee?"	De gemeente greep de fusie aan om samen hun aanpak te herdenken; stevige interne participatie; keuze om te vertrekken vanuit woonkernen

////////////

	LIER	DEINZE	WEMMEL	BRUGGE
Wie zat in het leercollectief?	**OPEN FORUM**: een groep gemotiveerde burgers. Uitnodiging via de vaste communicatiekanalen van de gemeente	**LOSSE BURGERS**: een groep gemotiveerde burgers, opgedeeld per per kern. Uitnodiging via de vaste communicatiekanalen van de gemeente	**LOSSE BURGERS**: uitgenodigd via de vaste communicatiekanalen van de gemeente	**STADSDIENSTEN** en middenveld
Wat was het doel van het leertraject?	informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken; erg interactief; daarom 'onderzoekend'	informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken	informeren en feedback verzamelen vanuit verschillende hoeken; nog niet op voorstellen van de gemeente	zoeken naar opportuniteiten om projecten en visies op elkaar af te stemmen
Hoe verliep het leertraject?	groepsgesprekken a.h.v. kaarten, doembeelden, toekomstbeelden	bevraging, fotowedstrijd, workshop, enz.	groepsgesprekken	groepsgesprekken a.h.v. luchtfoto's en thema's
Hoeveel keer samen gekomen?	6 keer samengekomen	4 keer samengekomen	4 keer samengekomen	5 keer samengekomen
Type leertraject	een ontwerpend onderzoek, met ‘professionele participeerders’ (burgers die deelnemen aan alle participatietrajecten)	parallelle leertrajecten, in de verschillende dorpen, met burgers	aparte trajecten: een met burgers en een met de stuurgroep. Enkel uitwisseling met de stuurgroep	een traject met experten die elk terugkoppelen naar hun achterban. Daardoor beperkte kennisopbouw bij de achterban
Participatiecultuur	bestuur stond erg argwanend t.o.v. het uitwerken van kaders en besliste om een breed en thematisch beleidsplan uit te werken	17 kernen, vragen elk een benadering op maat; lange cultuur in het uitwerken van visies die stap voor stap uitgevoerd worden	bestuur had eerder slechte ervaring met burgerparticipatie. Daarom voorzichtig gestart	bestuur koos voor kort traject (1 termijn) en een compact document. Daarom minder ruimte voor participatie

////////////

Analyse 2: participatietrajecten in het kader van parallelle planningsinitiatieven

	PELT	GEEL	BUGGENHOUT	MAASMECHELEN	Puurs-Sint-Amands
Welke trajecten liepen parallel?	Bouwmeesterscan (voor), Riviercontract Dommel (tijdens); Bosland (tijdens)	GECORO (tijdens); DNA kernen & dorpen (tijdens); traject ten Aard (tijdens)	speelweefselplan (tijdens); RUP Alvat site (na)	toekomstvisie rijksweg; mobiliteitsplan (tijdens); analyse woonreservegebieden (tijdens); intern traject met stadsdiensten (tijdens)	DNA traject nav fusie (voor); masterplan Echo's van de Schelde (tijdens); mobiliteitsplan (geïntegreerd); intern traject met stadsdiensten; traject met jeugd
Wat was de schaal van deze trajecten?	de parallelle trajecten zijn op schaal van de regio, beleid (ie nog groter dan beleidsplan, maar wel thematisch)	zelfde schaal (GECORO) en kleinere schaal; masterplan Ten Aard is nu in uitvoering	zelfde schaal en kleinere schaal; RUP is uitvoering	zelfde schaal en kleinere schaal	zelfde schaal en kleinere schaal
Hoe verliep de uitwisseling?	kennisuitwisseling	intensieve kennisuitwisseling (GECORO); uitwerken/uitproberen; onderzoeken	kennisuitwisseling; toepassen	kennisuitwisseling; uitwerken/uitproberen	kennisuitwisseling; uitwerken/uitproberen; onderzoeken
Type parallelle trajecten	stevige maar losse trajecten	maximaal verweven; onderweg ruimte voor het opstarten van nieuwe trajecten	pragmatische uitwisseling wanneer er zich kansen voordoen	pragmatische uitwisseling wanneer er zich kansen voordoen	mobiliteitsplan en beleidsplan uitgewerkt als 1 traject; andere trajecten stevig op elkaar afgestemd

////////////

					maar bewust als autonome trajecten uitgewerkt
link met cultuur	rol regionale spelers (regionale parken, provincie, enz.)?	geïntegreerde manier van werken; stevige GECORO	kleine gemeenten, dus minder planningsinitiatieven; bewust beleidskaders gekozen waarrond nog geen onderzoek gedaan was (vb. open ruimte, publieke ruimte)	rol MOW, als beheerder van de rijksweg. Zij leggen een traject af op de regionale schaal. De gemeente beslist om aan te sluiten met een lokaal traject	een werkgroep participatie met daarin omgevingsambtenaar, communicatieambtenaar, participatieambtenaar en schepen. Zien kansen voor synergie. Betrekken elk specifieke doelgroepen (bv. jeugd)

////////////

	LIER	DEINZE	WEMMEL	BRUGGE
Welke trajecten liepen parallel?	meerjarenbegroting (voor); Bouwmeesterscan (voor)	Ruimer kader (Deinze2020 en Deinze2040) (voor); dorpskernvernieuwingstudies (na)	mobiliteitsplan (voor); losse projecten (tijdens & na)	Herziening Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan (voor); Buurt aan de beurt (tijdens); Beleidsplan Open Ruimte (na)
Wat was de schaal van deze trajecten?	zelfde schaal	breder (naar domeinen) en kleiner (dorpskern)	zelfde schaal en kleinere schaal	zelfde schaal
Hoe verliep de uitwisseling?	geen directe kennisuitwisseling omdat de trajecten voorafgingen aan het beleidsplanningstraject. Deze trajecten vormden eerder de aanleiding voor het opstarten van het beleidsplanningstraject	geen directe kennisuitwisseling omdat de trajecten het ruimere kader vormden voor het ruimtelijk beleidsplan	beperkte kennisuitwisseling: beleidsplan als kader en projecten als aftoetsing	kennisuitwisseling: toepassen
type parallelle trajecten	de voorafgaande trajecten introduceerden een nieuwe beleidscultuur, gestoeld in visies	maximaal verweven: een cyclisch proces van parallelle visievorming en uitwerking	pragmatische uitwisseling wanneer er zich kansen voordoen	uitwisseling tussen stadsdiensten
link met cultuur	rol van externe expert die als neutrale figuur een nieuwe cultuur introduceert; aangevuurd door actieve buurtcomités	cultuur van conceptstudies; hebben net 'Deinze Denkers' opgericht, een burgerpanel met 26 leden, representatief gekozen uit alle kernen	het bestuur volgde het participatietraject van dichtbij op	enorm veel planningsinitiatieven binnen elke dienst. Er wordt gezocht naar afstemming.

////////////

Algemene bevindingen over de onderzochte participatietrajecten

1. Wie zat in het leercollectief?

Dit varieert van burgers, over een combinatie van 'experten' en burgers, tot enkel experten (in de vorm van stadsdiensten). Deze burgers worden ofwel geselecteerd via een open oproep met de vraag een engagement aan te gaan om aan alle sessies deel te nemen, ofwel via de standaard communicatiekanalen van de gemeente. In dit laatste geval wordt er geen engagement gevraagd om te blijven deelnemen.

2. Wat was het doel van het leertraject?

Het voornaamste doel is informeren en feedback verzamelen. In een aantal gevallen gaat het ook om het voorbereiden van brede participatiemomenten of het samen onderzoeken van ruimtelijke vraagstukken en scenario's.

3. Hoe verliep het leertraject?

De meeste sessies zijn uitgewerkt als groepsgesprekken. Afhankelijk van de samenstelling wordt ander werkmateriaal gebruikt: kaarten, scenario's, ingevulde vragenlijsten, referentieprojecten, fietstochten, enz.

4. Hoeveel keer is het leercollectief samengekomen?

In de meeste trajecten komt het collectief minstens vier keer samen.

De variatie in de samenstelling, doelen en werkvormen maakt dat elk participatietraject op het eerste gezicht uniek is. De ateliers (zie 3.2.3) maakten duidelijk dat de trajecten toch een aantal parallellen vertonen.

Belangrijk om te vermelden is dat de participatietrajecten niet kwalitatief beoordeeld werden. Er is dus niet onderzocht of er een samenhang is tussen enerzijds de samenstelling, het doel en de werkvorm en anderzijds de intensiteit en de mate waarin het collectief ingegaan is op de vier leeruitdagingen van een collectief leertraject (zie 1.1.3 Conceptueel kader). Het opzet van de analyses was immers om inzichten en knelpunten uit de cases te identificeren, niet om ze te evalueren. Bovendien is het niet wenselijk om leertrajecten met elkaar te vergelijken, omdat wat leerrijk is voor de ene gemeente, voor een andere gemeente al lang oud nieuws kan zijn.

////////////

Algemene bevindingen over de parallelle planningsinitiatieven

1. Welke trajecten liepen parallel?

In elke gemeente waarmee gesprekken werden gevoerd liepen parallelle planningsinitiatieven. Deze trajecten zijn erg divers. Het aantal lijkt af te hangen van de schaal van de gemeente.

2. Wat was de schaal van deze trajecten?

De schaal van de parallelle planningsinitiatieven is meestal dezelfde als deze van het ruimtelijk beleidsplan (i.e. de schaal van de gemeente), of kleiner.

3. Hoe verliep de uitwisseling?

Ofwel zijn de trajecten volledig geïntegreerd, ofwel blijft de uitwisseling beperkt tot kennisuitwisseling. In het geval van planningsiniatieven op kleinere schaal worden deze typisch vormgegeven als een concrete uitwerking of subtraject van het ruimtelijk beleidsplan.

De afstemming tussen de participatie in het kader van het ruimtelijk beleidsplanningstraject en parallelle planningsiniatieven verloopt meestal erg pragmatisch, wanneer kansen zich voordoen.

////////////

3.2.3 Ateliers

We organiseerden twee ateliers. Atelier 1 vond plaats op dinsdag 20 mei, in Antwerpen. Aan dit atelier namen vijf van de geselecteerde cases deel. Vier hadden een goedgekeurd beleidsplan. Dit eerste atelier had twee doelen: (1) inzicht krijgen in hoe participatietrajecten omgaan met de uitdagingen van ruimtelijke beleidsplanningstrajecten: complexiteit, onzekerheid en onvoorspelbaarheid; (2) inzicht krijgen in de impact van de participatiecultuur van een gemeente op deze participatietrajecten.

Atelier 2 vond plaats op woensdag 25 juni, in Gent. Aan dit atelier namen de andere vier geselecteerde cases deel. Twee hadden een goedgekeurd beleidsplan. Dit tweede atelier had dezelfde doelen als het eerste atelier.

Elk atelier begon met een dubbelgesprek tussen twee gemeenten over de fiches. Vervolgens maakte elk duo een aantal oefeningen waarin gevraagd werd om samen te reflecteren over hoe ze tijdens hun participatietraject omgesprongen zijn met de 'vier uitdagingen van een collectief leertraject' (zie 1.1.3 Conceptueel kader).

Hieronder bespreken we eerst de opzet en de resultaten van de twee ateliers. Vervolgens worden de belangrijkste bevindingen samengevat.

3.2.3.1 Atelier 1

<u>1: Deelnemers Atelier 1</u>

De volgende gemeenten namen deel aan Atelier 1:

- Pelt
- Geel
- Buggenhout
- Maasmechelen
- Puurs-Sint-Amands

<u>2: Verloop Atelier 1</u>

De bevindingen van de bilaterale gesprekken werden verwerkt in 3 oefeningen die we samen met de deelnemers maakten. Elke oefening startte met een inspirerende lezing.

9.00 - 9.15: inloop met koffie

9.15 - 9.30: inleiding/voorstellingsronde

9.30 - 10.45: OEFENING 1: COLLECTIEF LEREN

- 9.30 - 9.40: reconstrueren traject case 1
- 9.40 - 09.50: reconstrueren traject case 2
- 09.50 - 10.05 inspireren: de vier leeruitdagingen van een collectief leertraject
- 10.05 - 10.25: toepassen/her-ontwerpen traject case 1
- 10.25 - 10.45: toepassen/her-ontwerpen traject case 2

10.45 - 11.00: pauze

////////////

11.00 - 12.00: OEFENING 2: PARTICIPATIE BINNEN BELEIDSPLANNINGSTRAJECT

- 11.00 - 11.20 inspireren: de rol van ontwerp binnen collectief leren
- 11.20 - 11.40: toepassen/her-ontwerpen traject case 1
- 11.40 - 12.00: toepassen/her-ontwerpen traject case 2

12.00 - 13.00: OEFENING 3: PARTICIPATIE BINNEN BELEID

- 12.00 - 12.20 inspireren: participeren op meerdere sporen
- 12.20 - 12.40: toepassen/her-ontwerpen traject case 1
- 12.40 - 13.00: toepassen/her-ontwerpen traject case 2

13.00 - 13.05: uitleiding

13.05 - 13.30: broodjes

3: Atelier 1, Oefening 1

Oefening 1 startte in groepen van twee gemeenten. In een eerste stap reconstrueerde elke gemeente zijn/haar participatietraject: ze kozen elk een doelgroep en beschreven welke stappen ze met deze groep hebben afgelegd. Ze gebruikten hiervoor de fiches die we uitwerkten op basis van de bilaterale gesprekken. Elke gemeente behandelde om de beurt de volgende vragen:

1: Wie zat er in je leercollectief? Kies een groep waarmee je meerdere activiteiten hebt doorlopen;

2: Welke activiteiten heb je met/voor dit leercollectief georganiseerd? Reconstrueer het traject adhv je activiteitenfiches (zie onderstaande figuur);

3: Ontbreken er nog activiteiten waar dit collectief aan deelgenomen heeft? Maak dan nieuwe fiches en voeg deze toe

4: Waaraan heb je met dit collectief gewerkt? Kies een beleidskader (en actie) waar je trots op bent.

Figuur 40: voorbeeld van een activiteitenfiche.

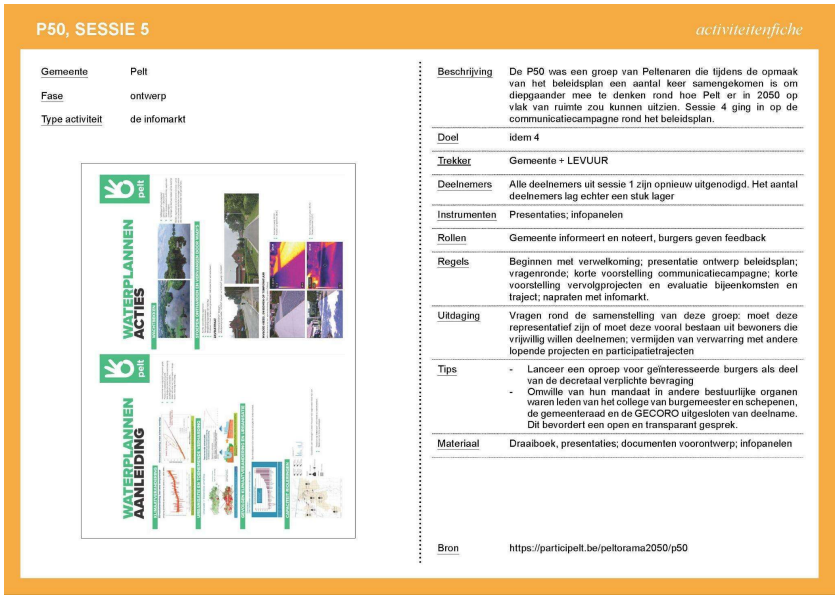

P50, SESSIE 5 — *activiteitenfiche*

Gemeente	Pelt
Fase	ontwerp
Type activiteit	de infomarkt

Beschrijving	De P50 was een groep van Peltenaren die tijdens de opmaak van het beleidsplan een aantal keer samengekomen is om diepgaander mee te denken rond hoe Pelt er in 2050 op vlak van ruimte zou kunnen uitzien. Sessie 4 ging in op de communicatiecampagne rond het beleidsplan.
Doel	idem 4
Trekker	Gemeente + LEVUUR
Deelnemers	Alle deelnemers uit sessie 1 zijn opnieuw uitgenodigd. Het aantal deelnemers lag echter een stuk lager
Instrumenten	Presentaties; infopanelen
Rollen	Gemeente informeert en noteert, burgers geven feedback
Regels	Beginnen met verwelkoming; presentatie ontwerp beleidsplan; vragenronde; korte voorstelling communicatiecampagne; korte voorstelling vervolgprojecten en evaluatie bijeenkomsten en traject; napraten met infomarkt.
Uitdaging	Vragen rond de samenstelling van deze groep: moet deze representatief zijn of moet deze vooral bestaan uit bewoners die vrijwillig willen deelnemen; vermijden van verwarring met andere lopende projecten en participatietrajecten
Tips	- Lanceer een oproep voor geïnteresseerde burgers als deel van de decretaal verplichte bevraging - Omville van hun mandaat in andere bestuurlijke organen waren leden van het college van burgemeester en schepenen, de gemeenteraad en de GECORO uitgesloten van deelname. Dit bevordert een open en transparant gesprek.
Materiaal	Draaiboek, presentaties; documenten voorontwerp; infopanelen
Bron	https://participelt.be/peltorama2050/p50

////////////

De tweede stap van de eerste oefening had als doel om het afgelopen beleidsplanningstraject te hertekenen volgens de 4 leeruitdagingen van een collectief leertraject (zie 1.1.2). Deze stap begon met een inspirerende lezing over de uitwerking van collectieve leerprocessen en de vertaling van deze processen naar ruimtelijke beleidstrajecten. Na de lezing begon elke gemeente met de laatste activiteit van haar participatietraject en beantwoordde om de beurt de volgende vragen:

1: Op welke leeruitdagingen heb je binnen deze participatieve activiteit (on)bewust ingezet? Kruis aan en beschrijf hoe.

2: Wat zou je anders doen om nog meer in te zetten op collectief leren? Herontwerp activiteiten en/of voeg nieuwe activiteiten toe.

3: Waar zie je kansen en knelpunten om deze aanpassingen te realiseren binnen je gemeente?

Onderstaand workshopcanvas hielp om de eerste oefening te maken. Het canvas is toegevoegd in bijlage.

Figuur 41: workshopcanvas stap 2, oefening 1

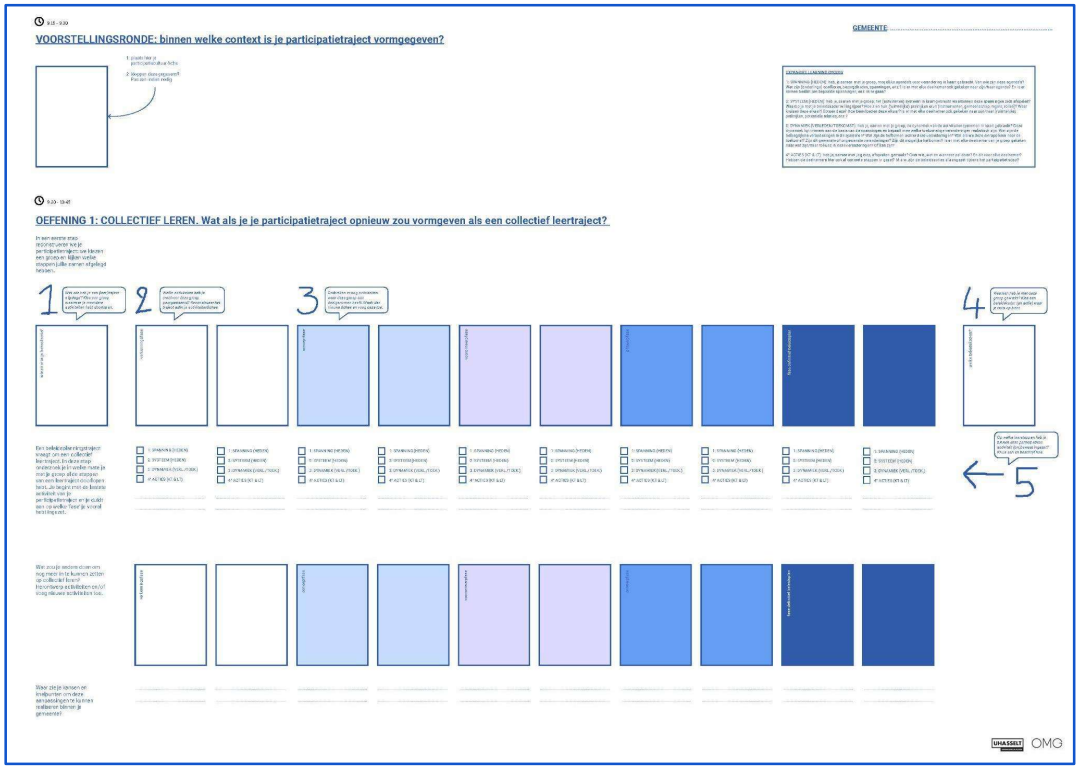

Figuur 42: een deelnemer van atelier 1 legt activiteitenfiches op zijn/haar workshopcanvas

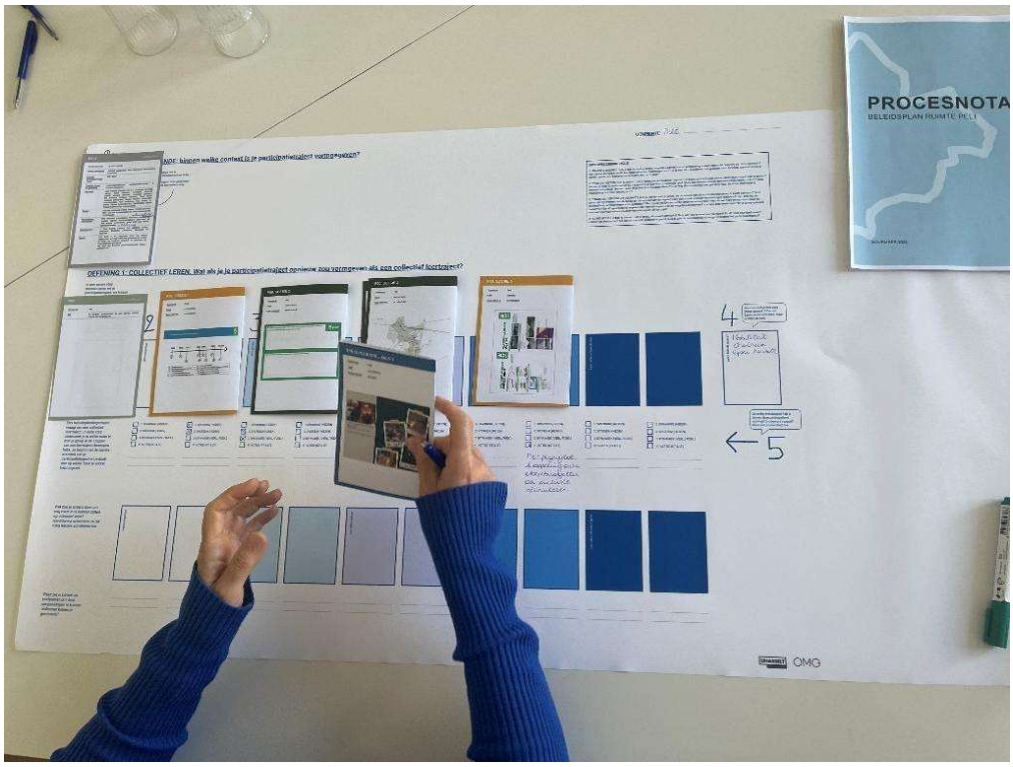

////////////

4: Atelier 1, Oefening 2

In een tweede inspirerende lezing gaf Ontwerpbureau OMGEVING voorbeelden van hoe zij ontwerp(instrumenten) inzetten binnen beleidsplanningstrajecten en zo inspelen op de vier leeruitdagingen van een collectief leertraject. Het doel van de tweede oefening was om in kaart te brengen hoe de gemeenten hier zelf mee aan de slag zijn gegaan (of zouden kunnen gaan). De deelnemers wisselden van groep en doorliepen de volgende stappen:

1: Neem de activiteitenfiches van je eerste workshopcanvas, leg deze op dezelfde plaatsen, en draai deze om.

2: Lees de vier leeruitdagingen. Welke activiteiten gingen concreet in op deze leeruitdagingen? Leg ze vervolgens op de correcte rij.

3: Organiseerde je activiteiten die op deze leeruitgangen ingingen waarvoor nog een fiche werd opgemaakt? Maak een nieuwe fiche en leg deze vervolgens op de correcte rij.

4: Welke activiteiten had je nog kunnen organiseren om op de leeruitdagingen in te gaan? Maak een nieuwe fiche en leg deze vervolgens op de correcte rij.

Onderstaand workshopcanvas hielp om de tweede oefening te maken. Het canvas in toegevoegd in bijlage.

Figuur 43: workshopcanvas oefening 2

5: Atelier 1, Oefening 3

Uit de bilaterale gesprekken bleek dat er in alle gemeenten parallelle planningsinitiatieven liepen. Dit biedt kansen voor het aanscherpen van collectieve leertrajecten die in het kader van een ruimtelijk beleidsplanningstraject opgestart (of opgepikt) worden. In een derde inspirerende lezing gaf Universiteit Hasselt hiervan een paar voorbeelden. Het doel van de derde oefening was om in kaart te brengen hoe de gemeenten hier zelf mee omgegaan zijn (of zouden kunnen omgaan). De deelnemers wisselden een derde keer van groep en doorliepen de volgende stappen:

1: Neem de activiteitenfiches van je eerste workshopcanvas en leg deze op dezelfde plaatsen.

2: Neem nu de activiteitenfiches van je parallelle trajecten en leg deze ook op het workshopcanvas.

3: Tijdens welke activiteiten was er uitwisseling tussen de trajecten? Duidt dit aan door een lijn te tekenen tussen de activiteiten en de parallelle trajecten. Versterkte deze uitwisseling het proces van collectief leren (zie eerste canvas)? Hielpen ze om om te gaan met de randvoorwaarden van een ruimtelijk beleidsplanningstraject (zie tweede canvas)?

4: Zijn er trajecten die niet op een fiche staan? Maak een nieuwe fiche en leg deze vervolgens op de correcte plaats.

5: Welke trajecten had je nog kunnen organiseren om het proces van collectief leren te versterken (zie eerste canvas) of om tegemoet te komen aan de randvoorwaarden van een ruimtelijk beleidsplanningstraject (zie tweede canvas)? Maak een nieuwe fiche en leg deze vervolgens op de correcte rij.

Onderstaand workshopcanvas hielp om de derde oefening te maken. Het canvas is toegevoegd in bijlage.

Figuur 44: workshopcanvas oefening 3

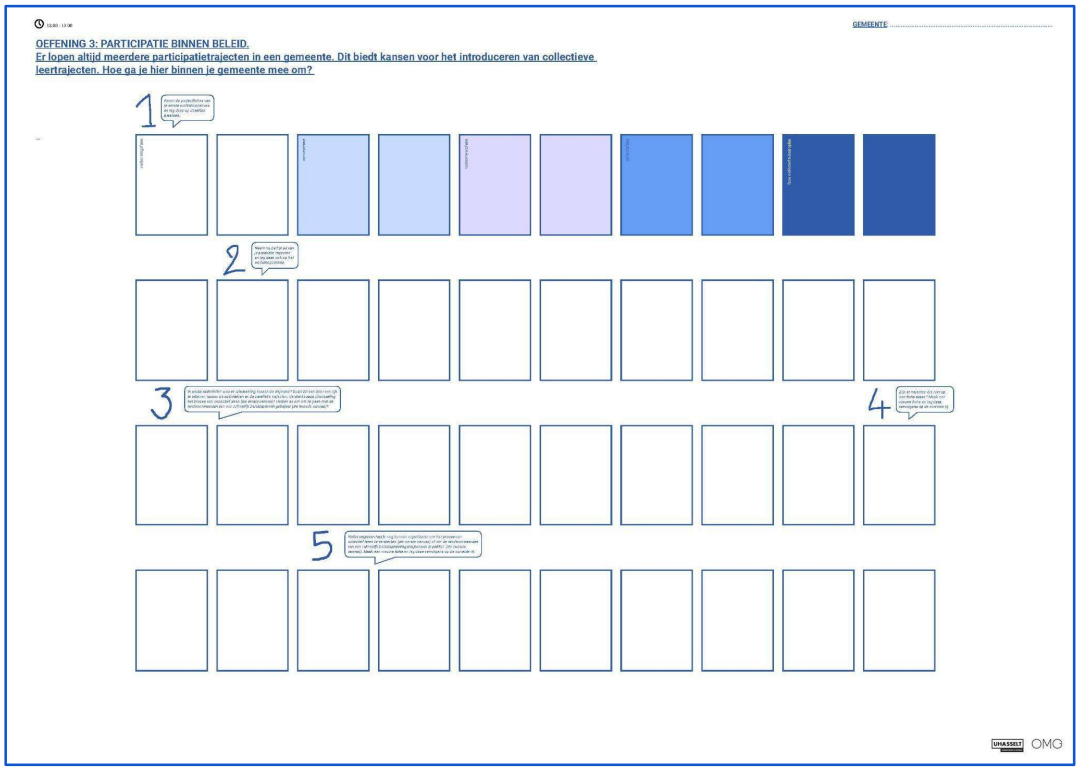

6: Resultaten Atelier 1

Uit het eerste atelier hebben we twee soorten resultaten gedestileerd:

1: nieuwe inzichten over het verloop van de 5 ruimtelijke beleidsplanningstrajecten, zoals extra informatie over specifieke activiteiten, bijsturingen van eerste conclusies, duidelijker zicht op de specifieke participatiecultuur, enz. We gaan hier niet in op deze inzichten omdat deze aan bod komen in 3.2.4 Inzichten.

2: inzichten over de aanpak van het atelier. Hier gaan we wel op in omdat we deze gebruikt hebben bij de uitwerking van methodieken voor het tweede atelier.

- de selectie van gemeenten zat goed. De diversiteit zat goed. En ook de ambtenaren hadden elk een heel ander profiel. Dit maakt het mogelijk om leerlessen op maat van verschillende participatieculturen te formuleren;
- de fiches werkten. De deelnemers gebruikten ze om hun geheugen op te frissen. En wij gebruikten ze om hen bij de les te houden;
- de deelnemers schreven niet op de workshopcanvassen;
- de fiches pasten niet op het workshopcanvas. Dit maakte het moeilijk om de fiches op de canvassen te leggen;
- oefening 1 & 2 kunnen eenvoudig geïntegreerd worden tot één oefening. Dit zorgt dat er meer tijd is om de gemeenten hun verhaal te laten doen. En om hen op de canvassen te laten schrijven. Tijdens het eerste atelier moest alles vaak nogal snel verlopen;
- de link tussen de inspirerende lezingen en de oefeningen zat nog niet goed. Zo waren lezing 1 & 3 te abstract en lezing 2 te concreet.

////////////

3.2.3.2 Atelier 2

1: Deelnemers Atelier 2

De volgende gemeenten namen deel aan Atelier 2:

- Lier
- Deinze
- Wemmel
- Brugge

2: Verloop Atelier 2

De bevindingen van het eerste atelier en de bilaterale gesprekken werden verwerkt in twee oefeningen. We lieten de inspirerende lezingen achterwege, maar leidden elke oefening in met een korte toelichting.

9.00 - 9.15: inloop met koffie

9.15 - 9.30: inleiding/voorstellingsronde

9.30 - 11.15: OEFENING 1: PARTICIPATIE BINNEN BELEIDSPLANNINGSTRAJECTEN

- 9.30 - 10.00: toelichting oefening 1 & hypotheses atelier 1 (plenair)
- 10.00 - 10.30: toepassen/her-ontwerpen traject case 1 (in groepen)
- 10.30 - 11.00: toepassen/her-ontwerpen traject case 2 (in groepen)
- 11.00 - 11.15: terugkoppeling (plenair)

11.15 - 11.30: pauze

11.30 - 13.00: OEFENING 2: PARTICIPATIE BINNEN BELEID

- 11.30 - 11.45: toelichting oefening 2 & hypotheses atelier 1 (plenair)
- 11.45 - 12.15: toepassen/her-ontwerpen traject case 1
- 12.15 - 12.45: toepassen/her-ontwerpen traject case 2
- 12.45 - 13.00: terugkoppeling (plenair)

13.00 - 13.05: uitleiding

13.05 - 13.30: broodjes

////////////

3: Atelier 2, Oefening 1

Het opzet van de eerste oefening was om, in groepjes van twee gemeenten, te reflecteren over de vraag hoe hun participatietraject opnieuw kan worden vormgegeven als een collectief leertraject dat inspeelt op de vier leeruitdagingen uit 1.1.3. Conceptueel kader. Onderstaand workshopcanvas hielp om de eerste oefening te maken. Dit canvas is toegevoegd in bijlage.

Figuur 45: workshopcanvas oefening 1

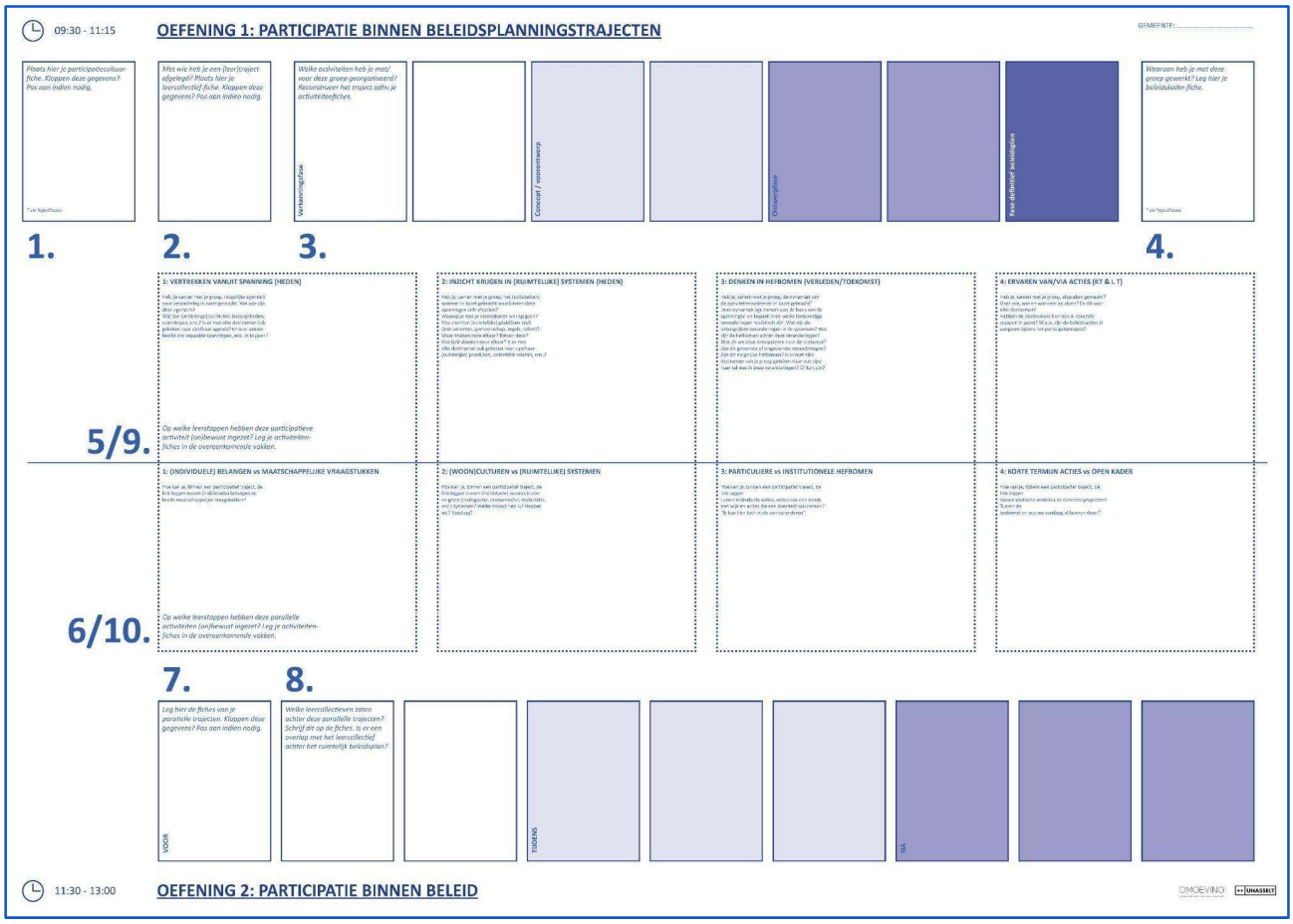

////////////

In het tweede deel van oefening 1 stelden de twee groepen hun reflecties aan elkaar voor. Om dit gesprek te structureren vertrokken we van een matrix met als kolommen twee types beleidsplannen (open kader of gedetailleerde acties) en als rijen twee verschillende mogelijkheden voor de opzet van een beleidsplan (thematisch of gebiedsgericht).

Figuur 46: tabel oefening 1, deel 2: op zoek naar type beleidsplannen

	type beleidsplan	
	open kader	gedetailleerde acties
thematisch beleidsplan		
gebiedsgericht beleidsplan		

De deelnemers kregen eerst de vraag om zich te positioneren in de matrix (zie Figuur 46). Vervolgens moesten ze aangeven welk type leercollectief ze samengesteld hadden en waarom. Samen onderzochten we of er een relatie was tussen hun positie in de matrix en het type leercollectief. Dit bleek zo te zijn. Het deel '3.2.4 Inzichten' gaat hier dieper op in.

Figuur 47: aan de slag met de tabel tijdens atelier 2

Tot slot projecteerden we een reeks praktijken, openstaande vragen en hypotheses, gebaseerd op Atelier 1 en de bilaterale gesprekken (zie Figuur 48). We vroegen de deelnemers of ze zich erin herkenden en hoe ze ermee aan de slag zouden gaan. Alle bedenkingen werden genoteerd en op de overeenkomstige plaats in de matrix gelegd.

Figuur 48: overzicht van praktijken, openstaande vragen en hypotheses, geformuleerd op basis van Atelier 1 en de bilaterale gesprekken, zoals gebruikt als input voor het plenair gesprek in oefening 1 van Atelier 2.

Leeruitdaging 1: individuele belangen vs. maatschappelijke uitdagingen
Probleemstelling: Hoe kan je, binnen een participatietraject, de link leggen tussen individuele belangen en brede maatschappelijke uitdagingen?
Bestaande praktijken om met deze probleemstelling om te gaan: In kaart brengen van spanningen via een bevraging of via open gesprekken: *"We zijn als gemeente bewust op de achtergrond gebleven. Erg positieve reacties op gekregen. De deelnemers hadden een powerpoint verwacht. Maar konden zelf input inbrengen." (Maasmechelen)* Alle input is vervolgens door het studiebureau geclusterd in thema's. (…) Deze zijn soms teruggekoppeld met een klankbordgroep: *"Klopt onze analyse?"; "Interpreteren we dit correct?" (Buggenhout, Maasmechelen)* *"Wij nemen altijd alles mee (ook het scheve paaltje in straat x), want en dit is het belangrijkste: zo schep je vertrouwen" (Pelt)*
Vragen waar gemeenten nog mee zitten: *"Burgers komen altijd met dezelfde vragen: laadpalen, parkeren, enz." (Puurs-Sint-Amands)* *"We weten al wat mensen zullen antwoorden."* *"Als we breed uitnodigen, komen vaak enkel de usual suspects. Dit zijn typisch ofwel voorstanders of tegenstanders, maar zelden gematigden." (Pelt)* *"Mensen die willen protesteren, willen niet leren." (Puurs-Sint-Amands)*
Hypotheses over de vragen waarmee gemeenten nog zitten: Hypothese 1: de bevragingen polsen naar grote vragen, maar niet naar dagelijkse bezorgdheden. Ook al is de bevraging gericht aan burgers, de agenda komt van de gemeente. Hypothese 2: hetzelfde geldt voor de thema's. Die zijn gelinkt aan beleidskaders, afgeklopt door het bestuur. En niet geformuleerd door burgers. Hierdoor voelen ze vaak niet urgent genoeg voor individuele burgers; voelen niet persoonlijk genoeg om zelf mee aan de slag te gaan Hypothese 3: nu is het achterliggende doel vaak om burgers voorbij hun eigenbelang te leren denken. M.a.w. een pedagogisch doel. Maar eigenlijk zou het vertrekpunt omgekeerd moeten zijn, namelijk burgers vanuit hun eigenbelang leren denken om hier vervolgens actie rond te laten ondernemen.

////////////

Hypothese 4: de focus van een participatietraject ligt vooral op het verzamelen van informatie en/of het verkrijgen van feedback, van een diversiteit aan burgers. De focus zou daarnaast ook moeten liggen op het samen reflecteren over deze bezorgdheden. Niet alleen als burger, maar vooral ook als overheid, studiebureau en bestuur. Dit vraagt om het aanscherpen van specifieke vaardigheden.

Leeruitdaging 2: (woon)culturen vs. (ruimtelijke) systemen

Probleemstelling: Hoe kan je, binnen een participatietraject, de link leggen tussen (individuele) (woon)culturen en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen? Welke impact heb ik? Hebben wij? Vandaag?

Bestaande praktijken om met deze probleemstelling om te gaan:

Werken met debattafels: *"Een debattafel helpt om aan te voelen of iedereen nog mee is". "We zijn begonnen met een individueel gesprek. Want dan zeggen mensen meer. Daarna hebben we de verschillende meningen met elkaar geconfronteerd tijdens een groepsgesprek." (Buggenhout)*

Vertalen van een analyse op schaal van een gemeente naar de schaal van een wijk. *"De bewoners waren mee toen we over de beek in hun achtertuin begonnen." (Puurs-Sint-Amands)*

"We hebben ingezet op erg diverse werkvormen om iedereen toe te laten om feedback te geven." (Maasmechelen)

Infomarkten per wijk (Deinze, Buggenhout)

"Ik heb mezelf uitgenodigd op buurtraden." (Maasmechelen)

Vragen waar gemeenten nog mee zitten:

"Een infomarkt levert toch telkens nog waardevolle inzichten op", maar ook "De infomarkt heeft niet veel opgeleverd. (…) De deelnemers wilden vooral weten wat er in hun straat zal gebeuren."

"Iedereen vindt mobiliteit belangrijk, maar komt wel met de auto naar participatiemomenten. Ook al wonen ze om de hoek."

"Burgers hebben het snel over verlies (van identiteit)."

Hypotheses over de vragen waarmee gemeenten nog zitten:

Hypothese 1: het onderzoek naar ruimtelijke systemen gebeurt door de gemeente en het studiebureau, maar niet door de burgers zelf. Hierdoor blijft de kennisuitwisseling beperkt. Burgers kunnen enkel feedback geven op een finale analyse. Heel wat van het studiewerk wordt ook nooit getoond of gedeeld.

Hypothese 2: door niet van (woon)culturen te vertrekken, minimaliseer je (opnieuw) de meerwaarde van een beleidsplan voor burgers, lijkt het over de agenda van anderen te gaan, voelt het als burger alsof je buiten die systemen staat en dus geen rol hebt. Terwijl de toenemende diversiteit aan woonculturen net ruimtelijke systemen onder druk zet.

Hypothese 3: het lezen van ruimtelijke systemen en (woon)culturen vraagt om bepaalde vaardigheden (zie ook stap 1, hypothese 4): relaties leren zien, denken in oorzaak en gevolg, in hoofd- en bijzaken, enz. Bewoners moeten de tijd krijgen om hier bekwaam in te worden. Hier moet ruimte voor vrijgemaakt worden in het

////////////

proces. Vb. via het stapsgewijs introduceren van een nieuwe beeldentaal en begrippen (vb. Lier), door zorg te besteden aan verslagen (vb. Pelt).

Hypothese 4: het is enorm complex om volledige systemen te willen begrijpen. Studiebureaus kunnen blijven onderzoeken. Maar dan raken ze de bewoners kwijt. Het lijkt daarom belangrijk om keuzes te maken, voor een beperkt aantal thema's of een beperkt aantal strategische plekken. Het is de rol van het studiebureau en/of administratie om deze keuzes zo snel mogelijk te onderbouwen.

Hypothese 5: een beleidsplanningstraject is altijd een onvoorspelbaar traject. Er kunnen onderweg altijd nieuwe uitdagingen opduiken en/of nieuwe inzichten ontstaan. Een bestuur moet daarom bereid zijn om, in de mate van het mogelijke, onderweg bijkomende budgetten vrij te maken voor nieuw onderzoek (ref. Lier).

Leeruitdaging 3: particuliere versus institutionele hefbomen

Probleemstelling: Hoe kan je, binnen een participatietraject, de link leggen tussen individuele acties, acties van een straat of een wijk en acties die een overheid kan nemen?

Bestaande praktijken om met deze probleemstelling om te gaan:

Gebruiken van prognoses, verplichtingen vanuit hogere overheden (Europa): "Er moet iets veranderen".

Werken met scenario's: doembeelden en wensbeelden. I.e. creëren van urgentie.

Werken met foto's van referentieprojecten: binnen de eigen gemeente en in andere gemeenten. Getoond op locatie (Puurs-Sint-Amands, Buggenhout)

Verwijzen naar gangmakers, pioniers, … (Maasmechelen, Puurs-Sint-Amands)

Vragen waar gemeenten nog mee zitten:

"Bewoners kunnen geen scenario's lezen. Ze denken dat alles zo zal uitgevoerd worden."

"Ze zijn mee, tot er aan hun situatie iets zou veranderen."

Hypotheses over de vragen waarmee gemeenten nog zitten:

Hypothese 1: een beleidsplan vertrekt zelden met een evaluatie van de eigen planningsgeschiedenis. Hoe hebben we in het verleden (ruimtelijk) beleid gevoerd? Welke hefbomen hebben voor verandering gezorgd? Wie heeft daarbinnen welke rol gespeeld? Wat hadden we als bestuur in handen? Wat kwam van anderen? Binnen en buiten de gemeente? Dit inzicht lijkt noodzakelijk om haalbare acties uit te werken. Om kritisch naar de eigen werking te kijken. Maar ook om anderen te engageren om mee te werken.

Hypothese 2: vaak lijkt er een dubbele agenda achter de opmaak van een beleidsplan: het uitwerken van een ruimtelijke visie én het bijsturen van de overlegcultuur van een gemeente (tussen diensten, tussen administratie en bestuur) (vb. Brugge, Puurs-Sint-Amands, Lier, enz.). Waar is iedereen mee bezig? Hoe kunnen we agenda's beter op elkaar afstemmen? Participeren met burgers komt dan pas op de derde plaats. De procedure laat echter niet toe om radicaal voor 1 van beiden te kiezen.

////////////

Hypothese 3: toekomstdenken vraagt, net zoals de vorige twee stappen, om bepaalde vaardigheden. Bijvoorbeeld de meerwaarde kunnen inschatten van strategische beslissingen op de eigen situatie, een visie kunnen vertalen in projecten. Het traject moet opnieuw de ruimte bieden aan bewoners om deze vaardigheden te kunnen aanscherpen. Vb. via conceptstudies die later vertaald worden in projecten (vb. Deinze).

Leeruitdaging 4: korte termijnprojecten vs. open kader

Probleemstelling: Hoe kan je, tijdens een participatietraject, de link leggen tussen abstracte ambities en concrete projecten? Tussen de toekomst en wat we vandaag al kunnen doen?

Bestaande praktijken om met deze probleemstelling om te gaan:

Vanaf dag 1 parallel werken aan acties en aan visievorming. Om zo de wisselwerking tussen beiden te kunnen zien.

"Wij werken met quick wins die we al tijdens het traject kunnen uitvoeren om zo de meerwaarde van een beleidsplan duidelijk te kunnen maken." (Deinze: zebrapad; Maasmechelen: boomplantactie, tegelwippen)

"Wij hebben stevig geïnvesteerd in Hoplr. Daardoor kunnen we nu, op maat, met wijken communiceren over plannen, projecten en evenementen." (Puurs-Sint-Amands)

"De logica van een participatietraject botst met de logica van een beslissingstraject: openheid en mee doen versus (gevoelige) strategische keuzes en mee beslissen. Dit wordt duidelijker naar het einde van het traject waar knopen doorgehakt moeten worden. Dan bepaalt het beslissingstraject het ritme en de inhoud van het participatietraject. Waardoor dit soms erg mager wordt." (Pelt)

Vragen waar gemeenten nog mee zitten:

"Procedures vragen zo veel tijd. Dit maakt het erg moeilijk om het engagement vast te houden."

"Het werken met proefopstellingen maakt ook mensen wakker. "Wij zijn nooit gehoord."

Hypotheses over de vragen waarmee gemeenten nog zitten:

Hypothese 1: iedereen sleutelt voortdurend aan zijn/haar leefomgeving. Meestal in kleine stappen (een nieuwe haag, zonnepanelen, een elektrische fiets). Opgeteld kunnen deze projecten wel een grote invloed hebben, zowel op de korte termijn als op de lange termijn (bv. de invoering van bepaalde scenario's bemoeilijken). Een visie wordt daarentegen bewust erg open gehouden om geen opportuniteiten op voorhand uit te sluiten. Dit maakt het moeilijk richting te geven aan deze kleine stappen.

Hypothese 2: het uitvoeren van acties vraagt, net zoals de vorige stappen, om specifieke vaardigheden van burgers. Ook hierin moet al tijdens het traject geïnvesteerd worden. Door collectieven te ondersteunen bij hun vragen (uitschrijven projecten, vergaderruimtes, vergunningen, enz.), maar hen ook op tijd los te laten (ref. wijkregisseurs, centrummanagers, enz.).

Hypothese 3: het projectteam speelt een cruciale rol in het opsporen van synergieën en opportuniteiten. Daarom moet dit projectteam voldoende overzicht hebben in wat er binnen de diensten gebeurt en voldoende mandaat hebben om deze diensten samen te roepen (vb. Brugge). Soms ontbreekt deze capaciteit echter en wordt bijna het volledige traject uitbesteed (vb. Wemmel waar intercommunale trekt). In andere gemeenten is

////////////

het beleidsplan net de aanleiding om een nieuwe rol te introduceren (vb. Lier: de participatieambtenaar). Daarnaast moet er ook plaats zijn voor lokale projectteams waarin zowel de gemeente als burgers betrokken zijn.

4: Atelier 2, Oefening 2

Uit de bilaterale gesprekken bleek dat er in alle gemeenten parallelle planningsinitiatieven liepen. Dit biedt kansen voor het aanscherpen van collectieve leertrajecten die in het kader van een ruimtelijk beleidsplanningstraject opgestart (of opgepikt) worden. In de tweede oefening reflecteerden we met de deelnemers over de vraag hoe zij binnen hun beleidsplanningstraject al dan niet inspeelden op parallelle participatie initiatieven. De deelnemers werkten hiervoor verder op hetzelfde canvas als in de eerste oefening.

In het tweede deel van oefening 2 stelden de twee groepen hun reflecties aan elkaar voor. Ook hier werden deze reflecties gestructureerd aan de hand van een aantal hypotheses (zie figuur 49).

Figuur 49: overzicht van hypotheses over de relatie tussen het participatieproces binnen het ruimtelijk beleidsplanningstraject en parallelle participatietrajecten. Deze hypotheses zijn geformuleerd op basis van Atelier 1 en de bilaterale gesprekken, zoals gebruikt als input voor het plenair gesprek in oefening 2 van Atelier 2

Hypotheses over de afstemming van de parallelle participatietrajecten
Participatietrajecten die al liepen VOOR de start van het beleidsplanningstraject Hypothese 1: gemeenten met een sterke participatiecultuur hebben regelmatig overleg met hun burgers. Hierdoor kan de participatie binnen het beleidsplanningstraject beperkt zijn. (Bv. Puurs-Sint-Amands, Deinze) Hypothese 2: gemeenten met een opkomende participatiecultuur moeten voor de start van het beleidsplanningstraject de verwachtingen bij het bestuur en de andere diensten nog scherp krijgen. Dit vraagt om een (intern) participatietraject. (Bv. Lier, Brugge (oorspronkelijk)) Hypothese 3: gemeenten die in een fusietraject zitten, zien het beleidsplan als een middel om elkaar te leren kennen en aan een gedeelde visie te werken. Hier ligt de nadruk op participatie op ambtelijk en bestuurlijk niveau, zonder burgers. Dit traject is vaak al aangezet voor de opstart van het ruimtelijk beleidsplanningstraject
Parallelle participatietrajecten die opgestart worden TIJDENS het beleidsplanningstraject Hypothese 1: nieuwe inzichten vragen om het opstarten van parallelle onderzoeken in de loop van een beleidsplanningstraject. Dit veronderstelt op voorhand al politieke gedragenheid/inzicht in strategische locaties. Bv. Geel Hypothese 2: vaak doen er zich onverwachte kansen voor. Bijvoorbeeld een hogere overheid die een traject opstart. Dan is het belangrijk om kennis uit te wisselen en visies af te stemmen. (Bv. Brugge, Pelt, Maasmechelen, Buggenhout (speelweefselplan)) Hypothese 3: in sommige situaties is het zinvol om parallelle trajecten volledig te integreren. Denk aan een ruimtelijk beleidsplan en een mobiliteitsplan. Een fusie kan zo'n situatie zijn. (Bv. Puurs-Sint-Amands; Pelt)

////////////

Participatietrajecten die opgestart worden NA het beleidsplanningstraject Hypothese 1: het opstarten van een nieuw traject om specifieke acties uit te werken Hypothese 2: sommige zaken vragen meer onderzoek en overleg. Dan is het beter om een apart traject op te starten, op maat van die specifieke uitdaging Hypothese 3: het concretiseren van een beleidsplan voor een woonkern in de vorm van een masterplannen. (Bv. Puurs-Sint-Amands)

Hypotheses over de leercollectieven van parallelle participatietrajecten
Nieuwe collectieven die inhaken op bestaande collectieven (hier ligt de focus op de agenda van anderen en minder op deze van het beleidsplan) Hypothese 1: Bij de opmaak van masterplannen, conceptstudies, enz. vertrekken heel wat gemeenten van gebiedsgerichte collectieven. Bijvoorbeeld bewonerscollectieven, ouderraden, … Binnen een beleidsplan zouden deze betrokken kunnen worden bij de uitwerking van gebiedsgerichte kaders Hypothese 2: Gemeenten werken met thematische collectieven. Bijvoorbeeld GECORO's, adviesraden, belangengroepen, enz. Binnen een beleidsplan zouden deze betrokken kunnen worden bij de uitwerking van thematische kaders
Nieuwe collectieven die in opgericht worden naar aanleiding van/in de loop van het beleidsplanningstraject (hier ligt de focus op de agenda van het beleidsplan). Hypothese 1: Binnen een beleidsplan ontstaan soms 'nieuwe' strategische projecten. (Bv. Geel). Deze zouden de aanleiding kunnen vormen voor de opstart van een nieuw leercollectief. Hypothese 2: Heel wat gemeenten werken met ambassadeurs, pioniers, baanbrekers. (Bv. Maasmechelen, Puurs-Sint-Amands). Deze kunnen de start vormen van een nieuw leercollectief

5: Resultaten Atelier 2

Uit het tweede atelier hebben we twee soorten resultaten gedestilleerd: over de inhoud en de methodiek. Hier gaan we opnieuw enkel in op nieuwe inzichten rond de methodiek:

- de aanpak werkte beter dan de eerste keer. Er zat meer diepgang in de gesprekken.
- *"Dit canvas zou mij geholpen hebben bij mijn eerste gesprekken met het bestuur. Om samen te beslissen welk soort traject we moesten uitstippelen. Een meer verkennend traject (waar ligt iedereen van wakker), een onderzoekend traject (hoe zit alles in elkaar), een onderzoek naar hefbomen, een actiegericht traject, …";*
- *"En ook om een traject onderweg te evalueren. Volgen we onze originele opzet nog? Moeten we bijsturen?";*
- *"De canvassen helpen om duidelijk te maken dat er verschillende manieren zijn om een beleidsplan te doorlopen. Het hoeft niet altijd strategisch en open te zijn. Of actiegericht.".*

////////////

3.2.4 Inzichten

De gesprekken tijdens de twee ateliers resulteerden in een aantal inzichten voor het vormgeven van een participatietraject binnen het kader van een ruimtelijk beleidsplanningstraject.

3.2.4.1 Vaststelling 1: een goed participatietraject gaat aan de slag met vier leeruitdagingen

Op basis van de twee ateliers stelden we vast dat het Conceptueel kader waarop de studie bouwt (zie 1.1.3 Conceptueel kader) overeind blijft. Het werd onderschreven door de deelnemers aan de ateliers en bleek waardevol voor hen. We vatten het hier nog eens samen:

De complexiteit, onzekerheid en onvoorspelbaarheid van ruimtelijke transitieprocessen vragen om een collectief leertraject waarin een leercollectief van bestuur, bewoners, belangenorganisaties, bedrijven, enz. het engagement aangaat om samen over de volgende vier leeruitdagingen te reflecteren:

1: Hoe kan je, binnen een participatietraject, de link leggen tussen individuele belangen en brede maatschappelijke uitdagingen?

2: Hoe kan je, binnen een participatietraject, de link leggen tussen (individuele) (woon)culturen en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen?

3: Hoe kan je, binnen een participatietraject, de link leggen tussen individuele acties, acties van een straat of een wijk en acties die een overheid kan nemen?

4: Hoe kan je, tijdens een participatietraject, de link leggen tussen abstracte ambities en concrete projecten?

Samen vormen deze vier leeruitdagingen een evaluatiekader voor het participatietraject. Het is belangrijk dat het leercollectief al deze uitdagingen samen aanpakt, aangezien zonder dit gezamenlijk leerproces gedragsverandering moeilijk tot stand komt en systeemtransitie weinig waarschijnlijk is. Afhankelijk van de ambitie van een gemeente kan het leercollectief uitgebreid of beperkt zijn, en diverser of eerder homogeen worden samengesteld. Ook kan ervoor gekozen worden om bepaalde participatieactiviteiten uitsluitend voor dit collectief te organiseren, terwijl andere activiteiten dan weer voor een breder publiek openstaan.

Een belangrijke bedenking is dat het collectief deze vier leeruitdagingen niet allemaal binnen eenzelfde participatietraject moet doorlopen. Want gedragsverandering vraagt tijd en aanhoudende inzet. En dus om een doorgedreven participatie, met activiteiten die doorlopen over meerdere parallelle participatietrajecten. Hiervan zou het ruimtelijk beleidsplanningstraject er één kunnen zijn.

Voor de volledigheid geven we hier nog mee dat er, naast collectief leren, ook nog andere mogelijke evaluatiecriteria zijn voor participatietrajecten. Denk bijvoorbeeld aan representativiteit, wederkerigheid, enz. (o.a. Departement Omgeving, 2024; Mondea et al., 2024; VVSG, 2024)

////////////

3.2.4.2 Vaststelling 2: het type beleidsplan bepaalt de focus van het participatietraject

De ateliers leerden dat er ruwweg twee types beleidsplannen bestaan:

1: abstracte beleidsplannen: een abstract beleidsplan focust op het formuleren van ambities voor de hele gemeente. Het blijft bewust abstract en dient als een beknopte, richtinggevende visie voor de toekomst. Denk aan een helder verhaal dat de koers van de gemeente samenvat. De concrete (meer gebiedsgerichte) uitwerking volgt later, via andere plannen en projecten.

2: concrete beleidsplannen: een concreet beleidsplan vertaalt ambities naar tastbare acties op het terrein. Het biedt een duidelijke ruimtelijke visie (voor zowel de gemeente als geheel, als voor specifieke gebieden) en vormt een kapstok voor zowel de korte als de lange termijn. Thema's (zoals mobiliteit, wonen en klimaat) worden doorgaans meer gedetailleerd uitgewerkt en vaak ruimtelijk vertaald. Dit type plan is ook geschikt om in te zoomen op specifieke gebieden binnen de gemeente. Denk bijvoorbeeld aan wijken, dorpskernen of strategische zones.

De gesprekken tijdens de ateliers maakten duidelijk dat de keuze voor een bepaald type beleidsplan implicaties heeft voor de focus van het participatietraject (en de samenstelling van het leercollectief). Het bepaalt op welke van de vier leeruitdagingen het participatietraject best kan inzetten.

Zo focust participatie, binnen de opmaak van abstracte beleidsplannen, zich voornamelijk op de eerste leeruitdaging van collectief leren, namelijk ambitievorming. De relatie met woonculturen en ruimtelijke systemen blijft impliciet, en concrete hefbomen of projecten worden pas later uitgewerkt. Dit plan biedt vooral een kader voor toekomstig (collectief) leren in vervolgtrajecten. Het collectief leertraject wordt dus niet volledig doorlopen tijdens het beleidsplanningstraject.

Een concreet beleidsplan biedt daarentegen de meeste kansen om het volledige leertraject te doorlopen. Doorgaans focust participatie voor concrete beleidsplannen zich op de eerste drie leeruitdagingen van collectief leren. Ambities worden duidelijk geformuleerd, bijkomend onderzoek (naar bijvoorbeeld culturen) wordt verricht en hefbomen worden op elkaar afgestemd. In sommige gevallen wordt de brug tussen kortetermijnacties en langetermijnvisie tastbaar gemaakt in de vorm van quick wins, maar meestal vindt deze laatste leeruitdaging plaats binnen het natraject.

////////////

3.2.4.3 Vaststelling 3: de participatiecultuur bepaalt de focus van het participatietraject

Op basis van de ateliers definieerden we de twee types participatieculturen:

1: beperkte ervaring met participatie binnen beleidsplanning bij aanvang: gemeenten die binnen dit type vallen, hebben bewoners nog niet betrokken bij het uitwerken van beleid op schaal van de volledige gemeente. Participatietrajecten bleven vooral beperkt tot de schaal van een straat of wijk.

2: stevige ervaring met participatie binnen beleidsplanning bij aanvang: gemeenten die binnen dit type vallen, weten heel goed wat er leeft onder bewoners. Ze hebben in het verleden al samen met burgers nagedacht over (niet-)ruimtelijke thema's en uitdagingen en hen betrokken bij de ambitievorming en/of visievorming op schaal van de volledige gemeente.

Samengevat betekent dit dat gemeenten in de eerste categorie nog geen recente (!) gedragen (ruimtelijke) ambities op gemeentelijke schaal hebben - laat staan een gedragen (ruimtelijke) visie - terwijl gemeenten in de tweede categorie die wel hebben.

De gesprekken tijdens de ateliers maakten duidelijk dat, net zoals de keuze voor een type beleidsplan implicaties heeft voor de focus van het participatietraject, ook de ervaring met participatie mee bepaalt op welke van de vier leeruitdagingen het participatietraject het best inzet.

Zo lijkt het aangewezen dat gemeenten die nog geen gedragen (ruimtelijke) visie hebben voornamelijk focussen op het creëren van gezamenlijke ambities (uitdaging 1 van collectief leren) en het voeren van extra onderzoek (uitdaging 2 van collectief leren). Terwijl gemeenten die al wel zo'n gedragen visie hebben, kunnen verder bouwen op deze ervaring en sneller kunnen overgaan naar het benoemen van hefbomen en coalities (uitdaging 3 van collectief leren) en uitwerken van concrete projecten (uitdaging 4 van collectief leren). Dit heeft dan weer gevolgen voor wie een gemeente best betrekt bij haar leercollectief.

////////////

3.2.4.4 Vertaling van de vaststellingen uit de ateliers naar drie types participatietrajecten + typering van de negen cases

Door de inzichten van de ateliers te combineren konden we een onderscheid maken tussen vier 'uitgangssituaties' waarin een gemeente zich kan bevinden bij de start van een ruimtelijk beleidsplanningstraject (zie onderstaande figuur). Deze vragen telkens om een andere focus van het participatietraject.

Figuur 50: vier uitgangssituaties waarin een gemeente zich kan bevinden bij de start van een ruimtelijk beleidsplanningstraject

	beperkte ervaring	stevige ervaring
abstract beleidsplan	focus op uitdagingen/ambities	focus op uitdagingen/ambities
concreet beleidsplan	focus op uitdagingen/ambities & onderzoek/visie	focus op hefbomen/coalities & projecten/coalities

Omdat een abstract beleidsplan voornamelijk focust op de eerste uitdaging van collectief leren, is het onderscheid tussen veel of weinig ervaring in participatie van weinig betekenis. Op die manier definieerden we drie types participatietrajecten, elk gelinkt aan een andere uitgangssituatie en een andere leeruitdaging. In onderstaande tabel linkten we de negen cases telkens aan één van de drie types.

Figuur 51: de uitgangssituatie van de negen geselecteerde cases

	abstract beleidsplan	concreet beleidsplan	
		beperkte ervaring met participatie binnen beleidsplanning bij aanvang	stevige ervaring met participatie binnen beleidsplanning bij aanvang
Brugge	**X**		
Buggenhout		**X**	
Deinze			**X**
Geel			**X**
Lier		**X**	
Maasmechelen		**X**	
Pelt		**X**	
Puurs-Sint-Amands	**X**		
Wemmel		**X**	

////////////

3.2.4.5 Hoe helpen de drie types participatietrajecten om te leren uit de negen cases

In deze fase onderzochten we of we voor de drie types participatietrajecten leerlessen kunnen formuleren. We zochten daarbij antwoord op de volgende vier vragen:

1: Kunnen we, voor elk type participatietraject, uitspraken doen over wie er in het leercollectief zou moeten zitten?

2: Kunnen we de leeruitdagingen, voor elk type participatietraject, koppelen aan fases van het beleidsplanningstraject?

3: Kunnen we voor elke leeruitdaging generieke leerlessen formuleren?

4: Kunnen we voor deze leerlessen ook generieke tips oplijsten?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, beschreven we voor elke case eerst een aantal algemene kenmerken: de leden van het leercollectief; het doel van het leertraject; het type leertraject en de link met de participatiecultuur. Vervolgens koppelden we alle activiteiten van deze leertrajecten aan de fases van het beleidsplanningstraject. Tot slot lijstten we, per fase van het beleidsplanningstrajecten per leeruitdaging van het leertraject, leerlessen op. De figuur hieronder toont de analyse van Deinze.

Figuur 52: voorbeeld van de analyse van het participatietraject van Deinze, gestructureerd rond de vier vragen

DEINZE						
wie zit in het leercollectief?		**wat is het doel van het leercollectief?**	**type leertraject?**	**link met participatiecultuur?**		
Losse burgers; uitgenodigd per kern		feedback geven; op lokale uitdagingen	een productief leertraject, over de eigen leeromgeving, met burgers	- er zijn 17 kernen, die elk een benadering op maat vragen; - in sommige kernen liep al een dorpskernvernieuwingstraject. Dit maakte het eenvoudiger om de link te leggen met het beleidsplan; - Deinze heeft een lange cultuur in het uitwerken van vsisies die vervolgens stap voor stap uitgevoerd worden (ref. conceptstudies);		
BELEIDSPLANNINGSTRAJECT		VOORAF	CONCEPTNOTA	VOORONTWERP	ONTWERP	ACHTERAF
		wie:	wie: open	wie: open	wie: open	
		werkvorm: kick-off met de Vlaams Bouwmeester; praattafels; beeldassociatieoefeningen, enz.	werkvorm: publieke raadpleging	werkvorm: ronde van de dorpen	werkvorm: inspraak en infovergadering	
		waarom: wat leeft onder bewoners	waarom: informeren	waarom: luisteren we naar wat de toekomstplannen van burgers voor hun dorp	waarom: informeren	
		wie:				
		werkvorm: ontwerp je droomstad				
		waarom:				
		wie:				
		werkvorm: fotowedstrijd				
		waarom:				

//////////////

LEERTRAJECT						
individuele belangen vs. maatschappelijke uitdagingen	weinig ruimte voor participatie					
	veel ruimte voor participatie	- Deinze communiceert helder en regelmatig over haar beleidsvisie: Deinze 2020 en Deinze 2040. Het beleidsplan is een logische uitwerking van deze visie - als je participatiecultuur al sterk is, gebruik het beleidsplan dan om de link met de kernen en dorpen te versterken; - participatie gaat nooit alleen over het beleidsplan, maar over alle initiatieven van de gemeente in een dorp of kern - "Wij hebben het mobiliteitsplan doelbewust uit het beleidsplanningstraject gehaald. Dit genereert te veel conflicten"	- via de Ronde van de dorpen brengt de gemeente haar verhaal op locatie en vertalen ze uitdagingen op maat van lokale dynamieken; - bouwen verder op eerdere ambities die voortdurend afgetoetst worden - inzetten op een diversiteit aan activiteiten en interactievormen op maat van doelpublieken (scholen, dorpen, gemotiveerde burgers)			"we hebben vanuit het bestuur de opdracht gekregen om binnen 3 jaar opnieuw een ronde van de dorpen te organiseren" (los van het beleidsplan)
(woon)culturen vs. (ruimtelijke) systemen	weinig ruimte voor participatie					
	veel ruimte voor participatie		- ronde van de dorpen: kaderen van concrete projecten in ruimere dynamieken via 'dna van de dorpen' - visualiseren van abstracte onderzoeksresultaten			
particuliere versus institutionele hefbomen	weinig ruimte voor participatie					
	veel ruimte voor participatie				- uitwerken van procedure rond dorpskernvernieuwing;	
korte termijnacties vs. open kader	veel ruimte voor participatie		"wij werken met quick wins die we al tijdens het traject kunnen uitvoeren om zo de meerwaarde van een beleidsplan duidelijk te kunnen maken" Bv: nieuw zebrapad			

Kortweg leert deze analyse van de negen cases dat, afhankelijk van het type beleidsplan waarvoor wordt gekozen, en afhankelijk van de ervaring met participatie aanwezig binnen de gemeente, inderdaad best een specifieke groep actoren wordt betrokken, en dat het participatieproces best op specifieke fases van het beleidsplanningstraject concentreert. Onderstaande tabel toont hoe de drie types participatietrajecten worden benoemd in de verdere analyse en in de brochure.

Figuur 53: drie types participatietrajecten als antwoord op drie uitgangssituaties

abstract beleidsplan	concreet beleidsplan	
	weinig ervaring	veel ervaring
type 1: ambitievormend participatietraject	type 2: visievormend participatietraject	type 3: coalitievormend participatietraject

Een participatietraject kan binnen een beleidsplanningstraject dus voor verschillende leeruitdagingen ingezet worden. Uit de analyse van de cases blijkt dat die leeruitdaging al voor een stuk vastligt door de keuze voor een type beleidsplan en door de aanwezige ervaring met participatie. Binnen elk van deze type participatietrajecten heeft de gemeente nog wel de ruimte om te kiezen voor een meer of minder intensief participatietraject. Die keuze hangt op zijn beurt af van de hoeveelheid beschikbare middelen, mankracht en/of tijd, maar kan ook een strategische keuze zijn. In de volgende hoofdstukken gaan we hier dieper op in. De keuze voor een meer of minder intensief participatietraject bepaalt op haar beurt de samenstelling van het leercollectief en het verdere verloop van dit traject.

//////////////

Type 1: ambitievormend participatietraject

- type beleidsplan: abstract
- cases: Brugge en Puurs-Sint-Amands

Situatie: er is nog geen (recente) gedragen visie op schaal van de gemeente. Deze bestaat misschien wel binnen bepaalde domeinen, maar er is de laatste jaren niet meer op een integrale manier over de toekomst van de gemeente nagedacht. En al helemaal niet met burgers. De komende jaren heeft de gemeente noch de ruimte of de ambitie om zo'n breed maatschappelijk debat over de toekomst van de gemeente op te zetten. De gemeente wil vooral eerst de grotere ambities scherp krijgen.

Relatie tot collectief leren (de 4 leeruitdagingen): de focus van de participatie ligt op het zoeken naar een gedeelde ambitie (zie onderstaande figuur). Hoe kan je, binnen een participatief traject, de link leggen tussen individuele belangen (hier vertaald als: de vraag van een dienst, belangengroep, enz.) en brede maatschappelijke uitdagingen? Dit komt overeen met de eerste leeruitdaging van het collectieve leertraject. Het uitwerken van de gedeelde ambitie in een visie en concrete projecten is voor na het beleidsplanningstraject.

Relatie tot beleidsplanning: het zwaartepunt van de participatie ligt op de fase van de conceptnota (zie onderstaande figuur). Het opzet van deze fase is immers om de ambities van het beleidsplan helder te krijgen.

Figuur 54: bij een ambitievormend participatietraject ligt het zwaartepunt van de participatie in de fase van de conceptnota en gaat het leercollectief vooral aan de slag met de eerste leeruitdaging

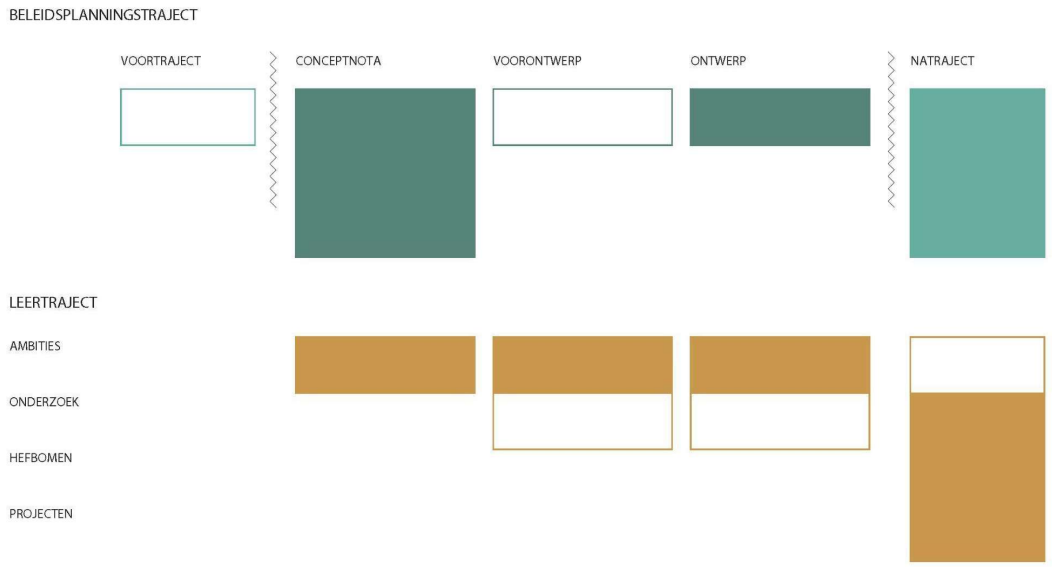

De uitwerking van een ambitievormend participatietraject is afhankelijk van de beschikbare middelen, mankracht en/of tijd, maar ook van strategische overwegingen. We maken een onderscheid tussen twee scenario's: minder intensieve versus meer intensieve participatie. De keuze voor één van beide scenario's impliceert tegelijk bepaalde keuzes voor de samenstelling van het leercollectief, het verloop van het participatietraject en de inzet van instrumenten (zie ook 3.2.4.9).

Minder intensieve participatie

In dit scenario bestaat het leercollectief typisch uit vertegenwoordigers van de eigen gemeentediensten, belangenorganisaties, middenveld, enz. Het leren gebeurt vooral via interne workshops. Afhankelijk van de voeling die de gemeente heeft met haar burgers, kan deze groep beslissen om een online bevraging te organiseren.

Participatie met burgers blijft beperkt tot wat decretaal verplicht is: het organiseren van een infomarkt (in de fase van de conceptnota). Deze infomarkt is in eerste instantie gericht op het informeren van burgers over de resultaten van de workshops en de bevraging en, in tweede instantie, op het verzamelen van feedback. Het intensiever betrekken van burgers is voor na het beleidsplanningstraject, in specifieke acties binnen specifieke beleidskaders.

De keuze voor een minder intensief ambitievormend participatietraject kan ook een strategische keuze zijn. Bijvoorbeeld bij een fusie: *"Na de fusie moesten we samen onze aanpak herdenken. We zaten dus in een traject van stevige interne participatie. Het beleidsplanningstraject sloot hier goed op aan. We waren dit toch al aan het doen" (Puurs-Sint-Amands).*

Of omwille van tijdsdruk: *"Het bestuur wilde een compact document, dat we binnen 1 bestuurstermijn konden opleveren. Ze hadden daarom beslist om minder in te zetten op burgerparticipatie. We mochten dit ook zo communiceren" (Brugge).*

Om de werking van de stadsdiensten op elkaar af te stemmen: *"Elke stadsdienst neemt eigen initiatieven. We hadden nood aan afstemming. We hebben het beleidsplanningstraject aangegrepen als een aanleiding om te zoeken naar synergie. We hadden wel al een eerste interne workshop georganiseerd voor de conceptfase om het engagement te meten bij de andere stadsdiensten om in zo'n traject te stappen" (Brugge).*

Omwille van recente negatieve ervaring met participatie: *"Wij hebben het mobiliteitsplan doelbewust uit het beleidsplanningstraject gehaald. Dit genereert te veel conflicten" (Deinze).*

Meer intensieve participatie

In dit scenario zitten er naast vertegenwoordigers van specifieke diensten en organisaties ook burgers in het leercollectief. Dit collectief organiseert brede bevragingen om zicht te krijgen op de veelheid aan bezorgdheden. En dit zowel online als op papier. Ze vullen deze aan met wijkgesprekken of dorpsdebatten. Als dit nodig is, voeren ze ook bilaterale gesprekken met sleutelfiguren. Alle input wordt, met de hulp van studiebureaus, verwerkt en geclusterd in thema's (i.e. de latere beleidskaders). Ofwel is het collectief betrokken bij dit verwerkingsproces, ofwel geven ze achteraf feedback. Uiteindelijk wordt alles gepresenteerd aan het brede publiek op een infomarkt. Hier kan iedereen nog eens feedback geven.

Ook de keuze voor een meer intensief ambitievormend participatietraject kan een strategische keuze zijn. Bijvoorbeeld omdat de gemeente een erg diverse bewonerssamenstelling heeft: *"Naast een open uitnodiging hebben we ook gericht uitnodigingen verstuurd omwille van de diversiteit aan bewonersgroepen in onze*

//////////////

gemeente. Die groepen kennen elkaar niet. Dit maakt het moeilijk om draagvlak te vinden voor beleidskeuzes die inspelen op deze diversiteit" (Maasmechelen). Een intensief ambitievormend participatietraject kan ook overwogen worden om uit een politieke impasse te geraken.

Onafhankelijk van de keuze voor een meer of minder intensief participatietraject, leren de cases dat er een aantal voorwaarden zijn waaraan een ambitievormend participatietraject best voldoet:

1: heldere keuzes maken: vaak lijkt er een dubbele agenda achter een participatietraject te zitten: het formuleren van een gedeelde ambitie én het bijsturen van de overlegcultuur van een gemeente (tussen diensten, tussen administratie en bestuur). Het is belangrijk om hier van bij de start transparant over te zijn om geen verkeerde verwachtingen te scheppen;

2: op voorhand afstemmen hoe en wanneer de andere 3 uitdagingen van het leertraject aangepakt zullen worden:

- in parallelle trajecten: vb. specifieke trajecten gericht op het betrekken van specifieke groepen (jeugd)
- in opvolgtrajecten, die best al omschreven zijn in de vorm van een actie binnen één van de beleidskaders.

////////////

Type 2: visievormend participatietraject

- type beleidsplan: concreet
- ervaring met participatie binnen beleidsplanning: beperkt
- cases: Buggenhout, Lier, Maasmechelen, Pelt en Wemmel

Situatie: er is consensus binnen het bestuur (en liefst ook de gemeenteraad) over de maatschappelijke vraagstukken waar het beleidsplan op moet inzetten. Dit kunnen specifieke beleidsthema's zijn (bv. wonen, economie) maar ook specifieke locaties binnen de gemeente (bv. het stedelijk weefsel, de dorpen). Elk van deze 'vraagstukken' zal uiteindelijk een beleidskader vormen binnen het beleidsplan. Dit betekent dat het aantal en de focus van de beleidskaders, bij aanvang van een visievormend participatietraject, vastliggen. Dit is een voorwaarde om een concreet beleidsplan te kunnen uitwerken binnen een termijn van 2 tot 4 jaar.

Relatie tot collectief leren (de 4 leeruitdagingen): de focus van het participatietraject ligt op de tweede uitdaging van het collectief leertraject (zie onderstaande figuur): Hoe kan je, binnen een participatief traject, de link leggen tussen (individuele) (woon)culturen en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen? Welke impact heb ik? Hebben wij? Vandaag? Dit vraagt om onderzoek. Gegeven de diversiteit aan schalen, beleidsdomeinen en tijdshorizonten waarop/waarbinnen al deze 'culturen' en 'systemen' zich afspelen, worden de protagonisten van deze culturen en systemen best bij dit onderzoek betrokken.

Vooraleer aan het onderzoek begonnen kan worden, is het belangrijk om de ambities te concretiseren (i.e. de eerste uitdaging van het collectief leertraject). Deze ambities zijn bij aanvang van het beleidsplanningstraject immers vaak nog erg abstract en enkel afgetoetst bij sleutelfiguren.

Relatie tot beleidsplanning: het zwaartepunt van de participatie ligt in de fases van de conceptnota en het voorontwerp (zie onderstaande figuur). De focus van deze fases ligt immers op het formuleren van een visie die stoelt op (nieuw) onderzoek. Afhankelijk van het verloop van het participatietraject, kruipt er meer of minder energie in een van beide fases.

////////////

Figuur 55: bij een visievormend participatietraject ligt het zwaartepunt van de participatie in de fases van de conceptnota en het voorontwerp en gaat het leercollectief vooral aan de slag met de tweede leeruitdaging

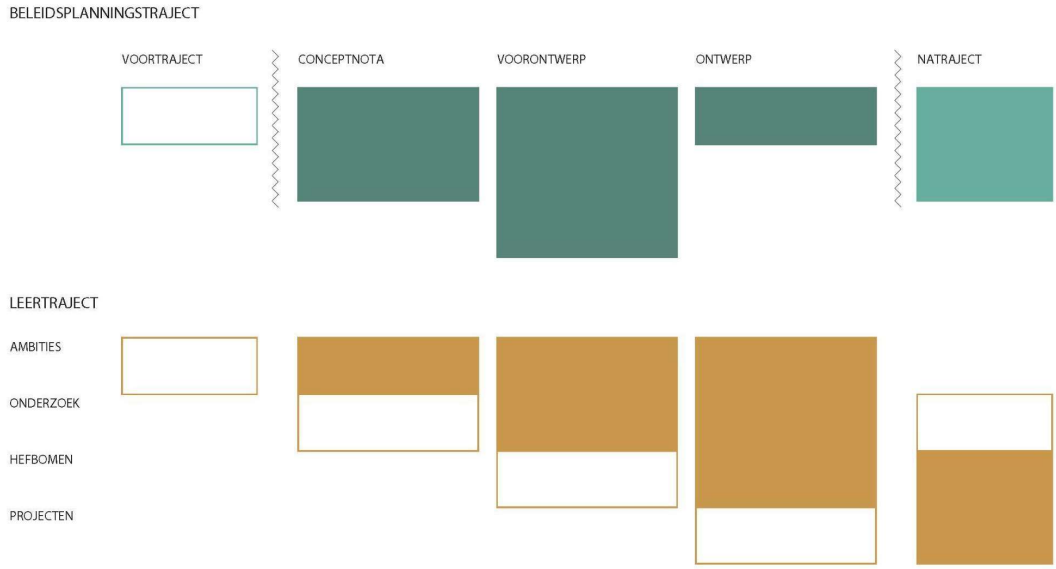

De uitwerking van een visievormend participatietraject is afhankelijk van de beschikbare middelen, mankracht en/of tijd, maar ook van strategische overwegingen. We maken een onderscheid tussen twee scenario's: minder intensiever versus meer intensieve participatie. De keuze voor één van beide scenario's impliceert tegelijk bepaalde keuzes voor de samenstelling van het leercollectief, het verloop van het participatietraject en de inzet van instrumenten (zie ook 3.2.4.9).

<u>Minder intensieve participatie</u>

Het leercollectief bestaat uit sleutelfiguren die typisch betrokken worden bij het uitwerken van gemeentelijk beleid. Dit collectief vormt een vaste kern die betrokken blijft in alle fases van het beleidsplanningstraject. In de cases kwam zo'n vaste kern terug onder verschillende benamingen: een focusgroep (Geel), een klankbordgroep (Buggenhout) of een stakeholdersforum (Maasmechelen). De voornaamste werkvorm van deze vaste kern is de workshop. Deze zijn typisch thematisch, met een focus op één van de beleidskaders. Afhankelijk van het thema kunnen extra experten uitgenodigd worden. Omwille van de focus en de groepssamenstelling zijn deze gesprekken relatief technisch. Elke bijeenkomst wordt voorbereid en achteraf verwerkt. Als de kern dit nodig acht, kan er een gerichte (online) bevraging georganiseerd worden.

Een aantal cases koos ervoor om de workshops telkens ook open te stellen voor burgers, via een open oproep. Uit de cases blijkt dat de bijkomende deelnemers dan typisch 'geëngageerde burgers' zijn, burgers die ook al in belangengroepen of raden zetelen. Verder blijft bredere participatie beperkt tot het verzamelen van informatie en het aftasten van draagvlak voor mogelijke toekomstscenario's en acties, enerzijds op het decretaal verplichte infomoment tijdens de fase van de conceptnota of als deel van de verplichte adviesronde in de voorontwerpfase.

De keuze voor een minder intensief visievormend participatietraject kan ook een strategische keuze zijn, bijvoorbeeld wanneer er in de huidige meerjarenbegroting geen middelen voorzien zijn voor uitvoering, of wanneer burgers al goed vertegenwoordigd zijn via het middenveld en belangengroepen.

////////////

Meer intensieve participatie

Naast sleutelfiguren zitten er in dit scenario ook burgers in het leercollectief. Burgers zijn sneller bereid om zo'n engagement aan te gaan als deze collectieven focussen op specifieke woonkernen of wijken. In de cases komen deze collectieven terug in de vorm burgerpanels (Pelt) of wijkraden (Maasmechelen). Ook hier is de voornaamste werkvorm de workshop. Omwille van de bredere samenstelling van het leercollectief zijn het materiaal en de interactievormen vaak diverser en laagdrempeliger: bijvoorbeeld een wandeling, werken aan een schaalmodel, verzamelen van historische foto's. De deelnemers worden typisch ook betrokken in de voorbereiding van de workshops (via huiswerk) en in de verwerking achteraf (vb. aanvullen van verslag of formuleren van specifiek advies aan het college). De brede infomomenten dienen niet alleen om informatie te verzamelen of om feedback te vragen op een afgerond rapport, maar om samen hypotheses te testen en bij te sturen.

Ook de keuze voor een meer intensief visievormend participatietraject kan een strategische keuze zijn. Zo kan het bijvoorbeeld interessant zijn samen met een brede groep inwoners nieuwe thema's in kaart te brengen die in het verleden slechts beperkt door gemeente zijn onderzocht: *"We hadden bewust beleidskaders gekozen rond thema's waar we nog niet eerder rond gewerkt hadden. Hierdoor konden we de werklast beperken en toch breed bewoners betrekken" (Buggenhout).*

Of om het draagvlak voor het beleidsplan zo groot mogelijk te maken: *"Omwille van hun mandaat in andere bestuurlijke organen hadden we leden van het college van burgemeester en schepenen, de gemeenteraad en de GECORO gevraagd om niet deel te nemen aan de participatiesessies van de P50. Hierdoor werden de gesprekken meer open en transparant" (Pelt).*

Of omdat de gemeente zelf weinig hefbomen in handen heeft en dus afhankelijk is van derden om met de acties uit het beleidsplan aan de slag te gaan. Dan is het zinvol om die partners ook vanaf de start intensief te betrekken bij de opmaak van het beleidsplan.

Onafhankelijk van de keuze voor een meer of minder intensief participatietraject, leren de cases dat er een aantal voorwaarden zijn waaraan een visievormend participatietraject best voldoet:

1: op voorhand werken aan bestuurlijk draagvlak: indien er nog geen consensus is over het aantal en de invulling van de beleidskaders bij aanvang van het beleidsplanningstraject, is het beter om eerst een voorbereidend traject op te starten.

"Omdat het bestuur weigerachtig stond tegenover de opmaak van een beleidsplan (en de daarbij horende participatie) hadden we eerst een reeks voorbereidende activiteiten georganiseerd zoals een Bouwmeesterscan, een 'waterwandeling', enz." (Lier);

"Eens het bestuur achter het idee van een beleidsplan stond, wierven we een externe expert aan om het beleidsplanningstraject te begeleiden. Hij kon een 'neutrale' positie opnemen tussen ambtenaren en beleid. Ondertussen heeft het bestuur deze rol bestendigd in de figuur van een participatie ambtenaar" (Lier).

2: op voorhand afstemmen hoe en wanneer de andere 2 uitdagingen van het collectief leertraject aangepakt zullen worden:

- in parallelle trajecten: vb. via quick wins, pilootprojecten, subsidies
- in opvolgtrajecten, die best al omschreven zijn in de vorm van een actie binnen één van de beleidskaders.

//////////////

Type 3: coalitievormend participatietraject

- type beleidsplan: concreet
- ervaring met participatie binnen beleidsplanning: uitgebreid
- cases: Deinze en Geel

Situatie: de brede ambities en de toekomstvisie zijn al gedragen door het bestuur. De gemeentelijke diensten, belangengroepen en gemotiveerde burgers werden onderweg betrokken en zijn mee met de insteek van de beleidskaders, het gevoerde onderzoek en de visie die op basis van dit onderzoek uitgetekend is. Het opzet van het coalitievormend participatietraject is om deze brede visie te vertalen naar specifieke locaties op zoek naar realiseerbare projecten. Om zich hierop voor te bereiden, kan de gemeente locaties beginnen selecteren en sleutelfiguren en organisaties die actief zijn rond deze locaties beginnen oplijsten.

"We hebben een lange cultuur in het uitwerken van beleidsvisies die vervolgens stap voor stap uitgevoerd worden. Zo werken we reeds lang met het instrument van de conceptstudie van het Vlaams Stedenbeleid. Dit maakt dat bewoners vertrouwd zijn met het principe achter beleidsplanning" (Deinze).

"We communiceren regelmatig over onze beleidsvisie. Zo kent elke bewoner Deinze2020 en Deinze2040[9]. Het ruimtelijk beleidsplan is een logische uitwerking van deze overkoepelende visie" (Deinze).

"We hadden al een stevige participatiecultuur met geïntegreerde infomarkten, een actieve GECORO, een betrokken schepen (die ook aanwezig is), een digitaal discussieplatform, enz." (Geel).

Relatie tot collectief leren (de 4 leeruitdagingen): de focus van het participatietraject ligt enerzijds op het in kaart brengen van hefbomen die kunnen helpen om specifieke organisaties en burgers aan te zetten om projecten op te starten (i.e. de derde leeruitdaging van het collectief leertraject). En anderzijds op het uitwerken van concrete projecten (i.e. de vierde leeruitdaging van het collectief leertraject) (zie onderstaande figuur). In beide gevallen komt dit neer op het vormen van coalities, tussen actoren die nodig zijn om een project uit te tekenen, of tussen actoren die nodig zijn om een project uit te voeren. Omdat een lokale overheid over beperkte middelen beschikt, vraagt het vormen van zulke coalities enerzijds afstemming tussen initiatieven van ondernemingen, burgergroepen, straten of wijken en initiatieven die een overheid opneemt (zie derde leeruitdaging), en anderzijds een duidelijke inbedding van die particuliere initiatieven in de langetermijnvisie van de gemeente. Hoe kunnen we vandaag al bijdragen aan de ruimtelijke transitie?

Relatie tot beleidsplanning: het zwaartepunt van de participatie ligt op de fase van het voorontwerp (zie onderstaande figuur). In deze fase wordt de strategische visie immers vertaald in concrete acties en wordt verkend welke actoren nodig zijn om deze acties verder uit te werken.

[9] HIER vind je de brochure van Deinze 2040

//////////////

Figuur 56: bij een coalitievormend participatietraject ligt het zwaartepunt van de participatie in de fase van het voorontwerp en gaat het leercollectief vooral aan de slag met de derde en vierde leeruitdaging

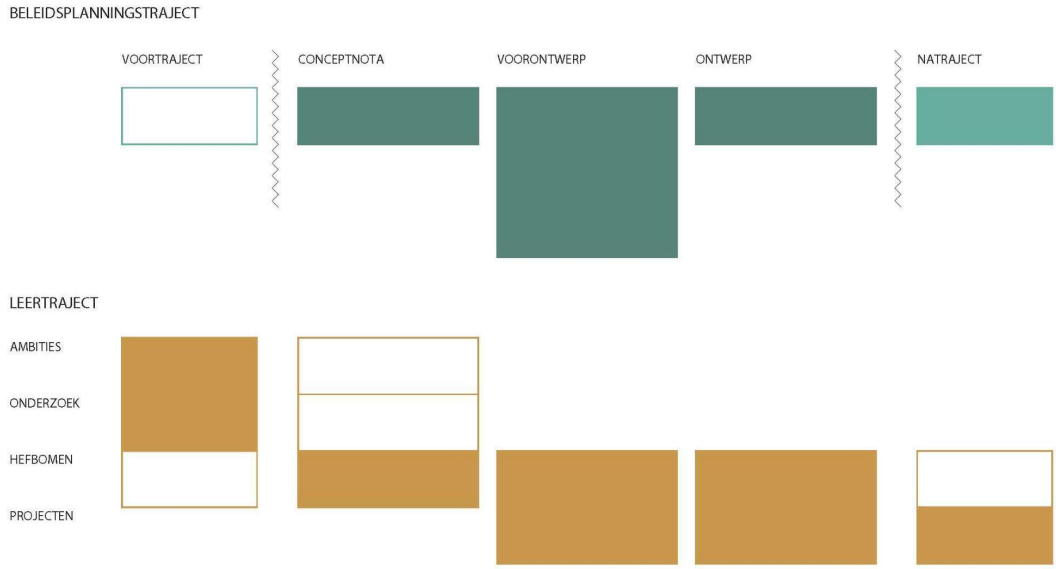

De uitwerking van een coalitievormend participatietraject is afhankelijk van de beschikbare middelen, mankracht en/of tijd, maar ook van strategische overwegingen. We maken een onderscheid tussen twee scenario's: minder intensiever versus meer intensieve participatie. De keuze voor één van beide scenario's impliceert tegelijk bepaalde keuzes voor de samenstelling van het leercollectief, het verloop van het participatietraject en de inzet van instrumenten (zie ook 3.2.4.9).

<u>Minder intensieve participatie</u>

De strategische locaties en thema's zijn gekend. Elke locatie en elk thema vraagt om een eigen leercollectief, met daarin alle relevante sleutelfiguren, eventueel aangevuld met externe experten. De voornaamste werkvorm is de workshop. Deze vinden plaats op locatie. Als de situatie hierom vraagt, wordt er extra (ontwerpend) onderzoek uitgevoerd, door het collectief of door een externe speler. Elke workshop wordt voorbereid door een kernteam om ervoor te zorgen dat gemeentelijke initiatieven op elkaar afgestemd worden. Dit kernteam verwerkt alle input in verslagen die breed gecommuniceerd worden. Omdat de workshops vooral gericht zijn op sleutelfiguren, blijft de aanpak erg technisch.

De workshops zijn in principe open voor iedereen, maar het aantal deelnemers wordt beperkt via een selectieprocedure. Burgers die willen deelnemen, worden verondersteld regelmatig terug te koppelen met hun 'achterban'. Verder blijft bredere participatie beperkt tot het polsen naar draagvlak voor mogelijke acties, enerzijds als deel van de verplichte adviesronde in de voorontwerpfase en anderzijds tijdens het openbaar onderzoek in de ontwerpfase.

De keuze voor een minder intensief coalitievormend participatietraject kan ook een strategische keuze zijn. Bijvoorbeeld omdat er slechts beperkte interesse is vanuit burgers voor de geselecteerde thematiek of locatie. Om dit te vermijden kan je voor strategische locaties of thema's kiezen waarrond al heel wat dynamiek bestaat:

////////////

"We hadden op voorhand beslist om het beleidsplanningstraject af te toetsen aan twee strategische locaties omdat we, als gemeente, de komende jaren in deze locaties willen investeren. We hoopten dat dit ook de relevantie van het plan zou duidelijk maken" (Geel).

Of omwille van een specifieke participatiecultuur. Zo zou het kunnen dat een gemeente een sterk middenveld heeft dat al een sterke brug vormt tussen bestuur en burgers: *"We hadden afgesproken dat de GECORO een centrale rol zou krijgen in het beleidsplanningstraject" (Geel).*

Meer intensieve participatie

In deze trajecten zitten naast sleutelfiguren ook burgers in het leercollectief. Zij nemen deel aan alle sessies en zijn betrokken in de voorbereiding en verwerking.

Daarnaast wordt ingezet op brede participatie door zichtbaar aanwezig te zijn via wandelingen, publieke werksessies en tentoonstellingen, maar ook door tijdens het beleidsplanningstraject al werk te maken van uitvoering via quick wins en tijdelijke proefopstellingen. Het leercollectief is zowel betrokken bij de uitwerking als bij de evaluatie van deze ingrepen. Het opzet is enerzijds om feedback te verzamelen op beleidsvoorstellen, maar anderzijds ook om zicht te krijgen op ideeën en plannen waar burgers en organisaties aan (kunnen) werken. Zodat het kernteam vervolgens op zoek kan gaan naar mogelijke synergieën tussen al deze voorstellen, ideeën en plannen.

Ervaringen en leerinzichten worden gedeeld met de brede bevolking op infomarkten en via gemeentelijke communicatiekanalen.

Ook de keuze voor een meer intensief coalitievormend participatietraject kan een strategische keuze zijn. Bijvoorbeeld omdat er een erg actieve bewonerscollectief is, of een erg actieve samenwerking tussen een lokale overheid en een woonkern: *"Omdat we al een gedragen visie hadden op schaal van onze gemeente, hebben we het beleidsplanningstraject gebruikt om de link met onze kernen te versterken. Onze gemeente bestaat uit 17 kernen, die elk een benadering op maat vragen. In sommige kernen liep al een dorpskernvernieuwingstraject[10]. Dit maakte het eenvoudiger om de link te leggen met het beleidsplan" (Deinze).*

Onafhankelijk van de keuze voor een meer of minder intensief participatietraject, leren de cases dat er een aantal voorwaarden zijn waaraan een coalitievormend participatietraject best voldoet:

1: op voorhand werken aan draagvlak bij bestuur en burgers over ambities en visie: indien dit draagvlak er nog niet is, is het beter om eerst een voorbereidend traject op te starten;

2: op voorhand ruimte te voorzien in de meerjarenbegroting voor de opvolging van acties uit het beleidsplan.

[10] Bekijk HIER het dorpskernvernieuwingstraject van Landegem

////////////

3.2.4.6 Drie clusters van leerlessen

In het vorige hoofdstuk identificeerden we, op basis van de analyse van de negen cases, drie types participatietrajecten, met elk hun eigen leeruitdaging en een collectief dat best met deze uitdaging aan de slag gaat. In een volgende fase linkten we de leerlessen en tips die we doorheen het onderzoeksproces verzamelden aan een van de types participatietrajecten.

Om deze clusters uit te werken, grepen we terug naar de informatie opgenomen in de activiteitenfiches (zie onderstaande figuur). Elke activiteitenfiche omvat zowel zaken waar de gemeente trots op was (tips) als zaken waar ze nog niet helemaal tevreden mee was (vragen). Deze informatie is een synthese van de informatie uit het desktoponderzoek, de bilaterale gesprekken en de ateliers (zie 3.2.3 Ateliers).

Figuur 57: voorbeeld van een activiteitenfiche

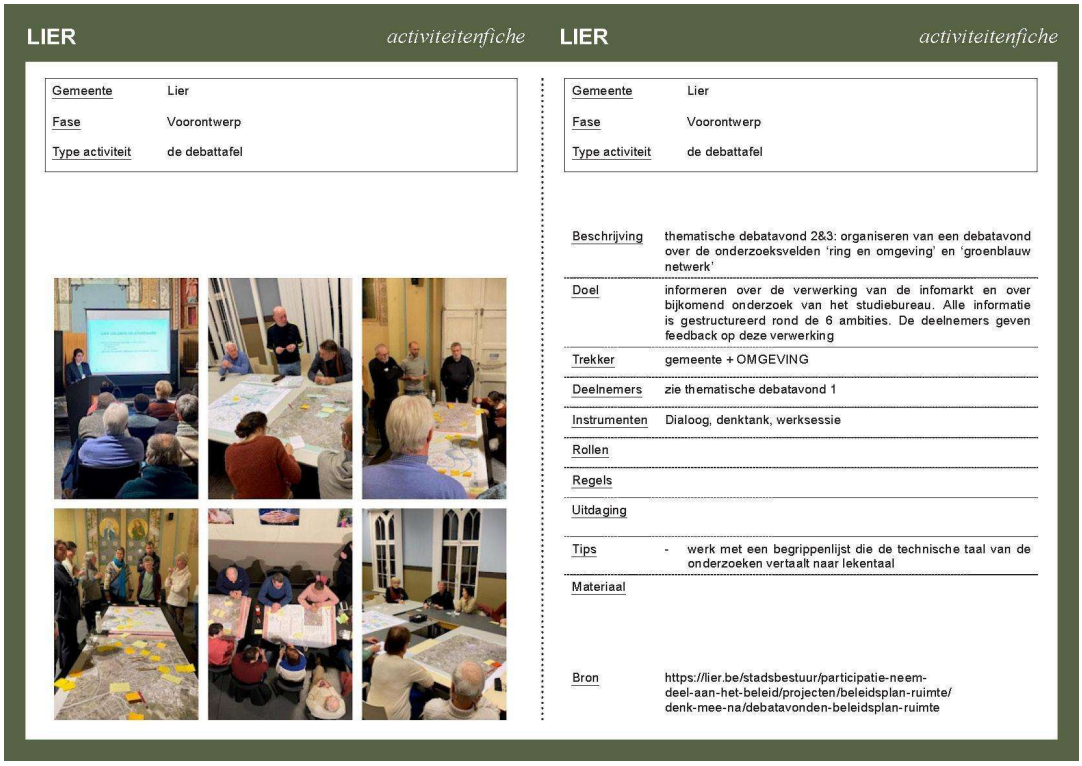

LIER *activiteitenfiche*

Gemeente	Lier
Fase	Voorontwerp
Type activiteit	de debattafel

LIER *activiteitenfiche*

Gemeente	Lier
Fase	Voorontwerp
Type activiteit	de debattafel
Beschrijving	thematische debatavond 2&3: organiseren van een debatavond over de onderzoeksvelden 'ring en omgeving' en 'groenblauw netwerk'
Doel	informeren over de verwerking van de infomarkt en over bijkomend onderzoek van het studiebureau. Alle informatie is gestructureerd rond de 6 ambities. De deelnemers geven feedback op deze verwerking
Trekker	gemeente + OMGEVING
Deelnemers	zie thematische debatavond 1
Instrumenten	Dialoog, denktank, werksessie
Rollen	
Regels	
Uitdaging	
Tips	- werk met een begrippenlijst die de technische taal van de onderzoeken vertaalt naar lekentaal
Materiaal	
Bron	https://lier.be/stadsbestuur/participatie-neem-deel-aan-het-beleid/projecten/beleidsplan-ruimte/denk-mee-na/debatavonden-beleidsplan-ruimte

We koppelden alle tips en vragen opgelijst in deze activiteitenfiches aan de leeruitdagingen waar de drie types participatietrajecten op inzetten. Binnen elk van deze drie clusters gingen we vervolgens op zoek naar coherente 'sub-clusters'. Voor elk van deze sub-clusters formuleerden we uiteindelijk een generieke leerles. Tips en vragen die we niet direct aan één specifieke leeruitdaging konden koppelen, clusterden we als 'algemene aandachtspunten'.

Hierna bespreken we achtereenvolgens de algemene aandachtspunten, de leerlessen per type participatietraject en daarbijhorende tips.

////////////

3.2.4.7 Algemene aandachtspunten

We vertrokken van de stelling dat de complexiteit, onzekerheid en onvoorspelbaarheid, eigen aan beleidsplanning, maakt dat een participatietraject moeten worden vormgegeven als een collectief leertraject waarbij een collectief (van burgers, organisaties, studiebureaus en overheden) samen vier leeruitdagingen moet aanpakken. We gebruikten dit uitgangspunt als kapstok om de algemene aandachtspunten te structureren. Een eerste cluster heeft betrekking op het leercollectief, een tweede op het leertraject. We focussen op de aandachtspunten die specifiek zijn voor beleidsplanningstrajecten, voor andere aandachtspunten m.b.t. participatie verwijzen we naar bestaande publicaties over burgerparticipatie binnen ruimtelijke planning (zie 1.1.2 Scope).

1: Aandachtspunten rond het LEERCOLLECTIEF

1.1: maak duidelijk wie deel uitmaakt van het leercollectief en wie niet. Leg ook uit waarom. Dit kan zowel een budgettaire als een strategische keuze zijn (vb. urgentie van een bepaalde locatie of thematiek; kans om verder te bouwen op een eerder traject; slechte ervaringen met een bepaalde manier van werken). Maak duidelijk hoe 'buitenstaanders' op de hoogte kunnen blijven en wanneer zij eventueel wel in een traject kunnen instappen.

"We nodigen gericht sleutelfiguren uit afhankelijk van het doel van elke sessie (Geel)".

1.2: vraag een engagement van het collectief voor het volledige leertraject. De invulling van dit engagement kan verschillen per type deelnemer. Voor burgers en organisaties kan dit gaan over het engagement om niet alleen deel te nemen aan elke activiteit, maar ook om deze voor te bereiden. Voor de initiatiefnemende overheid gaat het over het engagement om de leden van het collectief ook te betrekken in vervolgacties.

"Als we mensen uitnodigden[11], hebben we onmiddellijk hun engagement voor een reeks bijeenkomsten gevraagd (Lier)".

1.3: wijs alle leden van het leercollectief op hun verantwoordelijkheden ten aanzien van het leertraject. Voor burgers en organisaties kan dit betekenen dat ze regelmatig hun achterban informeren en bevragen. Voor de initiatiefnemende overheid betekent dit terugkoppelen met hun bestuur.

"We vroegen eerst toestemming aan ons college voor het organiseren van een participatieve activiteit, en later ook voor het draaiboek van de activiteit. Zo waren ze mee (Maasmechelen)".

[11] Lier nodigt uit via haar stadsmagazine

////////////

2: Aandachtspunten rond het LEERTRAJECT

2.1: zorg dat het kader waarbinnen het leercollectief moet werken duidelijk is. Het centrale opzet van het beleidsplanningstraject is vormgeven aan ruimtelijke transitietrajecten. Zo'n transities vragen om aanpassingen in de praktijk en/of werking van alle leden van het leercollectief (en van burgers in het algemeen). Dit zal onvermijdelijk weerstand oproepen. Maar zonder deze aanpassingen is er geen systeemverandering mogelijk. Het is daarom belangrijk dat het leercollectief voorbereid is op deze veranderingen.

2.2: zorg dat het procesverloop van het beleidsplanningstraject én het leertraject duidelijk is. Een beleidsplanningstraject moet een vaste procedure volgen en moet onderweg terugkoppelen met hogere overheden. Een leertraject moet zich dan weer verhouden tot de vier leeruitdagingen. Soms is een leertraject al gestart voor het beleidsplanningstraject. Meestal loopt het daarna nog door. Het is belangrijk om beiden altijd in het achterhoofd te houden, anders haken onderweg leden van het leercollectief af en komt de beoogde systeemverandering onder druk te staan.

"Tijdens de eerste bijeenkomst van de P50[12] hebben we hen het 'ABC van gemeentelijk ruimtelijk beleid' uitgelegd. Zo kregen ze inzicht in het waarom van beleidsplanning" (Pelt).

2.3: herinner de leden van je leercollectief dat ze op hun taal moeten letten. Enerzijds tijdens de activiteiten van het leercollectief zelf. Omdat alle leden een andere expertise hebben, is het belangrijk om de complexiteit stap voor stap op te bouwen (zie Leerles 4). Anderzijds op meer publieke activiteiten. Hier speelt een communicatiedienst een cruciale rol om alle inzichten zo veel mogelijk te vertalen naar de lokale context, zonder het bredere verhaal uit het oog te verliezen.

"Onze communicatiedienst zorgt dat al onze teksten én beelden[13] begrijpbaar zijn voor iedereen" (Puurs-Sint-Amands).

"De deelnemers aan de workshops zijn allemaal professionals met een visie op en kennis van Brugge. Ze spreken allemaal een ander (technisch) jargon. We hebben er daarom op gelet om geen planningstaal te gebruiken. We hebben hier ook mee rekening gehouden in al onze communicatie[14] met burgers" (Brugge).

"Om onze visie wat meer tastbaar te maken, organiseerden we een fietstocht van 15 kilometer langs 6 tussenstops, één stop voor iedere doelstelling van het beleidsplan[15]. Bij elk bord hing een QR code met een link naar de fietstocht en een online vragenlijst. Voor diegenen die de fietstocht niet wilden of konden uitrijden werd de bevraging ook online gepubliceerd en gecommuniceerd via de gemeentelijke website en het gemeentelijke infomagazine. Op het gemeentehuis was ook een papieren versie te verkrijgen om in te vullen" (Buggenhout).

2.4: documenteer elke activiteit van je leertraject. Beleidsplanningstrajecten gaan traag. Ruimtelijke transities nog trager. Tegelijkertijd gebeurt er veel, binnen en buiten het leertraject. Het is daarom belangrijk om een geheugen op te bouwen. Enerzijds van de activiteiten van het leertraject (zie Leerles 4) en anderzijds van alle publieke participatieve activiteiten van de gemeente. Zodat iedereen mee kan blijven. Want zonder burgers geen systeemverandering.

---

[12] HIER vind je info over de P50

[13] HIER vind je de posters van de infomarkt

[14] Lees HIER bijvoorbeeld de ontwerpnota van het beleidsplan

[15] Bekijk HIER de panelen die tijdens de fietstocht gebruikt zijn

//////////////

3.2.4.8 Leerlessen per type participatietraject

Elke situatie is uniek, daarom zijn de leerlessen of tips niet op te vatten als dwingende regels. De verschillende leerlessen en tips vragen dus telkens een vertaalslag naar de lokale realiteit.

In heel wat tips komen ten slotte ook instrumenten aan bod. Denk aan een bevraging, een debattafel of een infomarkt. We komen terug op deze instrumenten na de bespreking van de leerlessen.

Type 1: Ambitievormend participatietraject

- type beleidsplanning: abstract
- centrale cases: Brugge en Puurs-Sint-Amands

INZET: De focus van het participatietraject ligt op het zoeken naar een gedeelde ambitie. Hoe kan een gemeente, binnen een participatief traject, de link leggen tussen individuele belangen (hier vertaald als: de vraag van een dienst, belangengroep, enz.) en brede maatschappelijke uitdagingen? Dit komt overeen met de eerste uitdaging van het collectieve leertraject. Het uitwerken van de gedeelde ambitie in een visie en concrete projecten is voor na het beleidsplanningstraject.

Zoals eerder aangegeven kan een gemeente voor een minder of meer intensief participatietraject kiezen. Onze analyse leerde dat beide keuzes goede resultaten kunnen opleveren. Tegelijk werd het duidelijk dat gemeenten met een aantal vragen bleven zitten:

"Burgers komen altijd met dezelfde vragen: laadpalen, parkeren, enz." (Puurs-Sint-Amands)

"We weten al wat mensen zullen antwoorden"

"Als we breed uitnodigen, komen vaak enkel de usual suspects. Dit zijn typisch ofwel voorstanders of tegenstanders, maar zelden gematigden" (Pelt)

"Mensen die willen protesteren, willen niet leren." (Puurs-Sint-Amands)

"We hebben best veel energie gestoken in de (decretaal verplichte) infomomenten, maar de opkomst was erg laag. We hebben hier erg weinig uitgehaald." (Puurs-Sint-Amands)

Op basis van de analyses formuleren we hieronder een aantal leerlessen die inspelen op de vragen waarmee de bevraagde gemeenten nog worstelen en die kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelstellingen van een ambitievormend participatietraject.

LEERLES 1: niet elke burger/organisatie kan zijn/haar eigen bezorgdheden verwoorden/verbeelden

Tijdens de analyse beseften we dat er tijdens participatie-initiatieven vaak vanuit wordt gegaan dat iedereen in staat is om zijn/haar bezorgdheden te verwoorden op een manier die ook anderen begrijpen. Dat is vaak niet zo. Iedereen blijkt een eigen taal te spreken. Zo is de taal van belangengroepen bijvoorbeeld erg technisch, gebruikt elke bewoner eigen anekdotes die voor anderen nietszeggend zijn, spreekt een overheid vaak in erg abstracte termen, enz. Naast taal gaat het echter ook vooral over kansen krijgen om zijn/haar bezorgdheden te kunnen delen. Zo maakten de cases duidelijk dat een groot aantal burgers (vb. jongeren, senioren) nooit gevraagd wordt naar waar ze van wakker liggen. En als ze deze vraag wel kregen, was deze zelden voor hen betekenisvol

//////////////

geformuleerd; afgenomen in een 'veilige omgeving' of gesteld met de zekerheid dat er ook iets met hun input gedaan zou worden. Al deze 'onzorgvuldigheden' zorgen ervoor dat mensen dan maar standaardantwoorden geven. Of eenvoudigweg niet reageren.

TIP 1: pas je bevraging aan aan de doelgroep die je wil bereiken. Naast een vragenlijst kan je bijvoorbeeld ook kiezen voor een open gesprek, een fotowedstrijd, het maken van een schaalmodel, de organisatie van een wandeltocht, enz.

Case Pelt: Pelt heeft een reeks parallelle trajecten opgestart om zo specifieke groepen te kunnen bereiken. Zo was er een driedaags traject voor jongeren, een burgerpanel - de P50 - voor gemotiveerde burgers en een brede bevraging voor de brede bevolking.

"Om kinderen te bereiken hebben we twee trajecten opgestart: een korte workshop voor scholen en een driedaags programma binnen de speelpleinwerking[16]. Beide momenten leveren goed materiaal op" (Pelt);

"We begonnen onze eerste sessie van de P50[17] met een kennismakingsronde. Zo kregen we onmiddellijk inzicht in de bezorgdheden van de deelnemers" (Pelt);

"De gesprekken met de P50 gingen over de volledige gemeente en konden daardoor soms abstract zijn. Op de infomarkten was iedereen welkom[18]. Daar moest alles zo concreet mogelijk zijn. Samen met onze communicatiedienst hebben we alles zo laagdrempelig mogelijk gemaakt. De leden van de P50 hebben hier ook nog feedback op gegeven" (Pelt).

LEERLES 2: niet elke burger/organisatie kan luisteren naar de bezorgdheden van anderen, laat staan deze begrijpen

De focus van een participatieproces ligt in de eerste plaats op spreken. Zo is het doel van een infomoment bijvoorbeeld om zo veel mogelijk feedback te verzamelen van burgers op voorstellen van de overheid. En dus protesteren mensen. Omdat het format hen hiertoe uitnodigt. Om tot een gedeelde agenda te komen, moeten de deelnemers echter niet enkel hun eigen bezorgdheden helder kunnen verwoorden (zie leerles 1), maar ze moeten ook kunnen/willen luisteren naar de bezorgdheden van anderen.

TIP 2: betrek burgers/organisaties in alle fases van je bevraging. Dus zowel in het opstellen van de bevraging, de verspreiding als in de verwerking. Hierdoor krijgen ze zicht op de diversiteit aan antwoorden en op het draagvlak voor de eigen positie.

Cases Buggenhout en Wemmel: Zowel Buggenhout als Wemmel hebben de ingevulde vragenlijsten eerst laten verwerken door een studiebureau, maar hebben de conclusies vervolgens voorgelegd aan een groep burgers: "Klopt onze analyse?", "Interpreteren we deze antwoorden correct?";

"Met onze klankbordgroep organiseerden we groepsgesprekken over de resultaten van de online bevraging[19] en de aanpak van het dialoogmoment voor het brede publiek" (Buggenhout);

---

[16] HIER vind je een verslag van dit traject

[17] HIER vind je een verslag van het eerste dorpsdebat Peltorama 2050

[18] HIER vind je de infopanelen van de eerste infomarkt

[19] De vragenlijst is als bijlage toegevoegd aan DIT document

//////////////

“Wij hebben onze interpretaties van de bevraging voorgelegd aan burgers tijdens een open participatiemoment en hen gevraagd of onze interpretatie correct was” (Wemmel).

LEERLES 3: het is vaak moeilijk om eigen bezorgdheden te koppelen aan deze van anderen

Uit de bilaterale gesprekken en de twee ateliers bleek dat gemeenten burgers in de eerste plaats betrekken in het formuleren van gedeelde ambities, om hen voorbij hun eigenbelang te leren denken. Het doel is met andere woorden pedagogisch. Ze willen hun burgers duidelijk maken dat hun beleidskeuzes noodzakelijk zijn - “We moeten ontharden om de klimaatdoelstellingen te halen”, “We moeten verkavelingen verdichten om de bouwshift te realiseren” - en dat burgers niets anders kunnen dan hun gedrag hieraan aan te passen. Mensen voelen dit en haken af. “Alles is toch al beslist”. Maar eigenlijk zou dit eigenbelang net het vertrekpunt moeten zijn, omdat gedragsverandering om een directe, persoonlijke urgentie vraagt. De opgave is dan niet om burgers te overtuigen van een maatschappelijke opgave, maar om samen te zoeken waar al deze eigenbelangen en opgaven elkaar versterken en waar ze elkaar tegenwerken.

TIP 3: formuleer een agenda op meerdere schalen: op schaal van Europa, Vlaanderen, de regio waar de gemeente deel van uitmaakt, de gemeente, de woonkern, de wijk, de straat en het perceel

Case Puurs-Sint-Amands: om de link te leggen tussen maatschappelijke opgaven en individuele bezorgdheden werkte het ontwerpteam in Puurs-Sint-Amands met micro- en macro-uitdagingen

“Samen met het studiebureau hebben we voor een 'micro-niveau'-aanpak gekozen die telkens een link maakte tussen de abstracte ambities van het beleidsplan en herkenbare situaties. Zo waren de bewoners mee toen we over de beek in hun achtertuin begonnen” (Puurs-Sint-Amands);

Case Brugge: Brugge heeft voor elke ambitie een filmpje laten maken door alle betrokken stadsdiensten. De filmpjes zijn opgenomen op herkenbare locaties in de stad. Ze maken zo de relevantie van de ambities tastbaar.

“We hebben samen met de andere stadsdiensten filmpjes[20] gemaakt waarin we de ambities uit het beleidsplan kaderen. Dit zorgt voor gedeeld eigenaarschap, maar ook voor engagement om met de ambities aan de slag te gaan” (Brugge).

[20] HIER vind je de filmpjes

////////////

Type 2: Visievormend participatietraject

- type beleidsplanning: concreet
- ervaring met participatie binnen beleidsplanning: beperkt
- centrale cases: Buggenhout, Lier, Maasmechelen, Pelt en Wemmel

INZET: De focus van het participatietraject ligt op het uitwerken van een visie (rond de ruimtelijke systeemtransitie van de gemeente) die stoelt op onderzoek. Hoe kan je, binnen een participatief traject, de link leggen tussen (individuele) (woon)culturen en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen? Welke impact heb ik? Hebben wij? Vandaag? Dit komt overeen met de tweede leeruitdaging van het collectieve leertraject.

Voor een gemeente aan dit onderzoek kan beginnen, zou het kunnen dat het de achterliggende ambities nog verder moet concretiseren. Deze zijn immers vaak nog erg abstract en enkel afgetoest met sleutelfiguren. Dit vraagt tijd. Dit type participatietraject loopt daarom zowel in de fase van de conceptnota als in de fase van het voorontwerp.

Zoals eerder aangegeven kan een gemeente voor een minder of meer intensief participatietraject kiezen. Onze analyse leerde dat beide keuzes goede resultaten kunnen opleveren. Tegelijk werd het duidelijk dat gemeenten met een aantal vragen bleven zitten:

"Een infomarkt levert toch telkens nog waardevolle inzichten op", maar ook "De infomarkt heeft niet veel opgeleverd. (…) De deelnemers wilden vooral weten wat er in hun straat zal gebeuren"

"Iedereen vindt mobiliteit belangrijk, maar komt wel met de auto naar participatiemomenten, ook al wonen ze om de hoek"

"Burgers hebben het snel over verlies (van identiteit)"

Op basis van de analyses formuleren we hieronder een aantal leerlessen die inspelen op de vragen waarmee de bevraagde gemeenten nog worstelen en die kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelstellingen van een visievormend participatietraject.

LEERLES 4: greep krijgen op techniciteit

Het in kaart brengen van individuele woonculturen én van (ruimtelijke) systemen is enorm complex. Ook al is dit de eigen wooncultuur of het eigen beleidsdomein. Enorm veel factoren spelen immers een rol. Hierdoor wordt het onderzoek naar culturen en systemen snel erg technisch. Het merendeel van de deelnemers aan de ateliers had het over spraakverwarring als gevolg van deze techniciteit. Die zorgt ervoor dat je als burger of als organisatie (met een andere expertise) snel het gevoel krijgt een buitenstaander te zijn en dus geen rol te spelen in de systeemverandering waaraan het beleidsplan moet bijdragen.

////////////

TIP 4: ontwikkel samen een begrippenlijst en beeldtaal

Case Lier: Lier hanteerde vanaf dag 1 dezelfde beeldtaal en onderzoeksmethodiek. Hierdoor konden de deelnemers elk op hun eigen tempo aan hun onderzoeksvaardigheden sleutelen. Daarnaast werd er elke sessie gewerkt aan een begrippenlijst.

- "*We hebben vanaf dag 1 met scenario's gewerkt om zo de relatie tussen de eigen situatie en het grotere systeem te leren begrijpen. Er was telkens een doemscenario en een reeks wensbeelden. Door deze methodiek telkens te herhalen, raakten de deelnemers uiteindelijk vertrouwd met het lezen van kaarten" (Lier);*
- *"We hebben met een begrippenlijst[21] gewerkt die de technische taal van de onderzoeken vertaalt naar lekentaal" (Maasmechelen);*
- *"We lieten de deelnemers dezelfde tools gebruiken als onze ambtenaren (vb. de digitale MER) en vroegen hen om dezelfde documenten door te nemen (vb. de adviezen na het openbaar onderzoek). Hierdoor raakten ze vertrouwd met de techniciteit van beleidsplanning" (Maasmechelen).*

Case Pelt: Pelt heeft ingezet op het systematisch en zorgvuldig documenteren van alle bijeenkomsten van de P50. Hierdoor konden de deelnemers samen kennis opbouwen.

- *"We maken altijd erg uitgebreide verslagen van elke activiteit omwille van transparantie, respect, enz. In deze verslaggeving nemen we alle bezorgdheden mee. Ook het scheve paaltje in straat x. Want zo schep je vertrouwen" (Pelt);*
- *"We werken altijd met een uitgebreide verslaggeving (Lier). Om deze verslagen te kunnen maken, nemen we de debatten altijd op" (Maasmechelen).*

LEERLES 5: greep krijgen op diversiteit

Uit de bilaterale gesprekken bleek dat bewoners en (overheids)organisaties een relatief goed zicht hebben op hun eigen woon- of (beleids)cultuur, maar vaak slechts een een beperkt of verkeerd beeld hebben van de woon- en/of (beleids)cultuur van anderen. En daardoor ook moeilijk kunnen inschatten welke impact eventuele wijzigingen in hun eigen gedrag of in hun eigen werking op anderen zal hebben. Een van de mogelijke oorzaken is, volgens de deelnemers aan de ateliers, onvolledige of verkeerde informatie. Het feit dat de hoofdbrok van het onderzoekswerk bij externe studiebureaus zit, helpt niet. Hierdoor blijft de kennisuitwisseling beperkt. Burgers en organisaties worden vaak enkel uitgenodigd om feedback te geven op afgewerkte onderzoeksrapporten. Heel wat van het studiewerk wordt bovendien ook nooit getoond of gedeeld.

[21] Hier vind je de begrippenlijst

////////////

TIP 5: laat burgers/organisaties ook onderzoek uitvoeren en biedt daarvoor de nodige ondersteuning. Betrek hen daarnaast ook in de bespreking en verwerking van studiewerk dat uitgevoerd wordt door studiebureaus

Case Pelt: In Pelt werd aan het leercollectief gevraagd om voor elke bijeenkomst huiswerk te maken en mee te werken aan de verslaggeving.

"*De leden van de P50 kregen elke sessie huiswerk. Zo moesten ze zelf op onderzoek en bijvoorbeeld specifieke plekken in kaart brengen. Hierdoor raken ze al vertrouwd met het thema" (Pelt);*

"Aan het einde van de meeste workshops vroegen we de P50 om haar mening/advies te vertolken aan het CBS (of een delegatie daarvan)" (Pelt);

"We hebben onze focusgroepen gevraagd om zelf een adviesnota op te stellen, gericht aan het bestuur. Het studiebureau bereidt deze nota voor en leest deze na" (Geel).

Case Maasmechelen: Maasmechelen heeft parallelle onderzoeken laten uitvoeren op maat van woonkernen in plaats van 1 groot onderzoek.

"We hebben er expliciet voor gekozen om de ambitie niet te hoog te leggen. Omdat we een erg diverse bevolking hebben, was het expliciete doel van onze fora immers om het draagvlak voor voorstellen af te toetsen. "Is iedereen mee?"; "Wat zijn argumenten voor, maar ook wat zijn argumenten tegen?"; "Hebben we de zaken goed aangevoeld?" (Maasmechelen).

"We hebben infomarkten in elke wijk georganiseerd om de onderzoeksresultaten te vertalen op maat van lokale problematieken" (Deinze, Buggenhout).

"Ik heb mezelf uitgenodigd op bestaande wijkoverleggen en telkens een presentatie gegeven die onze abstracte visie vertaalde naar hun wijk" (Maasmechelen).

LEERLES 6: onderzoek kan onvoorspelbaar zijn

De uitkomst van een onderzoek ligt nooit op voorhand vast. Anders was het al parate kennis. Onderweg kunnen er dus altijd onverwachte zaken opduiken. De cases maakten duidelijk dat deze onzekerheid tot frustratie kan leiden. Daarnaast blijft het enorm ambitieus om woonculturen en (ruimtelijke) systemen volledig te willen begrijpen. Een aantal deelnemers gaf aan dat het daarom belangrijk is om onderweg keuzes te durven maken: voor een beperkt aantal (onderzoeks)thema's, voor een beperkt aantal strategische plekken. Dergelijke keuzes kunnen voor frustratie zorgen binnen een leercollectief omdat slechts een deel van hun bezorgdheden of voorstellen wordt meegenomen. "*De logica van een participatietraject botst met de logica van een besluitvormingstraject: openheid en meedoen versus (gevoelige) strategische keuzes en mee beslissen. Dit wordt duidelijker naar het einde van het traject wanneer knopen doorgehakt moeten worden. Dan bepaalt het besluitvormingstraject het ritme en de inhoud van het participatietraject. Hierdoor wordt dit laatste naar het einde toe voornamelijk een informatietraject." (Pelt)*

////////////

TIP 6: zorg voor (bestuurlijke en financiële) ruimte om onderweg bij te kunnen sturen

Case Geel: Geel koos ervoor om van bij de aanvang in te zetten op strategische locaties. Dit liet toe om brede ambities en visies altijd te koppelen aan tastbare uitdagingen en projecten.

"We werken op twee sporen: op schaal van de gemeente, maar daarnaast ook op schaal van strategische locaties (waarover we eerder beslist hadden dat we hier in de komende legislatuur zullen investeren). Voor het tweede spoor, organiseren we onze activiteiten op locatie[22], in meerdere kernen" (Geel);

"Telkens wanneer de situatie hier om vroeg, hebben we ingezet op extra ontwerpend onderzoek rond de strategische locaties. Het bestuur heeft hier telkens extra budget voor vrijgemaakt" (Geel);

"We hebben onderweg bijkomend onderzoek laten uitvoeren omdat er nieuwe vragen op tafel kwamen. Een onderdeel van dit onderzoek was de organisatie van een extra online bevraging rond het thema 'stad en dorp'. In de bevraging peilden we naar ideeën en bezorgdheden rond de leefkwaliteit in de buurt van onze inwoners. Ons bestuur heeft hier extra budget voor vrijgemaakt" (Lier);

"We hebben het onderzoek van het beleidsplan gekoppeld aan 'ad hoc onderzoek' dat geïnitieerd is door andere beleidsniveaus (bv. rond de rijksweg)" (Maasmechelen).

Case Lier: Lier is haar beleidsplanningstraject gestart met een klein budget, maar heeft haar bestuur onderweg kunnen overtuigen om extra onderzoeken op te starten. Daarnaast had de stad ook een aantal 'blanco' budgetten gereserveerd.

[22] HIER vind je de procesnota met daarin een aantal van deze acties

////////////

Type 3: Coalitievormend leertraject

- type beleidsplanning: concreet
- ervaring met participatie binnen beleidsplanning: uitgebreid
- centrale cases: Deinze en Geel

INZET: de focus van het participatietraject ligt enerzijds op het in kaart brengen van hefbomen die kunnen helpen om specifieke organisaties en burgers aan te zetten om projecten op te starten (i.e. de derde leeruitdaging van het collectief leertraject) en anderzijds op het uitwerken van concrete projecten (i.e. de vierde leeruitdaging van het collectief leertraject). In beide gevallen komt dit neer op het vormen van coalities, tussen actoren die nodig zijn om een project uit te tekenen, of tussen actoren die nodig zijn om een project uit te voeren. Omdat een lokale overheid over beperkte middelen beschikt, vraagt het vormen van zulke coalities enerzijds afstemming tussen initiatieven van ondernemingen, burgergroepen, straten of wijken en initiatieven die een overheid opneemt (zie derde leeruitdaging), en anderzijds een duidelijke inbedding van die particuliere initiatieven in de langetermijnvisie van de gemeenten. Hoe kunnen we vandaag al bijdragen aan de ruimtelijke transitie?

Het zwaartepunt van dit participatietraject ligt typisch in de fase van het voorontwerp. De strategische locaties en thema's liggen vast en is er een akkoord van het bestuur over verantwoordelijkheden en termijnen.

Zoals eerder aangegeven kan een gemeente voor een minder of meer intensief participatietraject kiezen. Onze analyse leerde dat beide keuzes goede resultaten kunnen opleveren. Tegelijk werd het duidelijk dat gemeenten met een aantal vragen bleven zitten:

"Bewoners kunnen geen scenario's lezen. Ze denken dat alles zo zal uitgevoerd worden."

"Ze zijn mee, tot er aan hun eigen situatie iets zou veranderen."

"Procedures vragen zo veel tijd. Dit maakt het erg moeilijk om het engagement vast te houden."

"Het werken met proefopstellingen maakt ook mensen wakker: "Wij zijn nooit gehoord.""

Op basis van de analyses formuleren we hieronder een aantal leerlessen die inspelen op de vragen waarmee de bevraagde gemeenten nog worstelen en die kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelstellingen van een coalitievormend participatietraject.

LEERLES 7: elke burger/organisatie heeft zijn/haar eigen hefbomen

Burgers en organisaties veranderen hun gedrag of praktijken niet zomaar. Uit eerder onderzoek leerden we dat we zicht kunnen krijgen op wat haalbaar en aanvaardbaar is door naar het verleden te kijken. Welke veranderingen hebben leden van het leercollectief in het verleden doorgemaakt? Welke hefbomen hebben voor deze verandering gezorgd? Wie heeft daarin welke rol gespeeld? Wat had het bestuur in handen? En wat kwam van 'particulieren'? Het achterliggende idee is dat een hefboom die in het verleden al voor verandering heeft gezorgd, in de toekomst nog eens succesvol kan worden ingezet. Door deze oefening samen met de deelnemers en voor alle deelnemers te maken, krijgen we zicht op de 'veranderingscultuur' van een wijk of gemeente. Dit inzicht lijkt noodzakelijk om haalbare acties uit te werken en om kritisch naar het eigen verleden, en de impact van eigen (woon)gedrag en praktijken, te kijken.

////////////

TIP 7: verzamel en bespreek lokale verhalen over (ruimtelijke) veranderingen. Inventariseer lokale referentieprojecten, d.z. projecten die al aan de ambities uit het beleidsplan werken. Breng 'ambassadeurs' in kaart, d.z. burgers (maar ook organisaties en/of stadsdiensten) die ervoor kiezen om anders te wonen, te werken, enz. Traceer welke hefbomen hen overtuigd hebben om hun gedrag/werking aan te passen en communiceer over deze 'lokale' veranderingscultuur.

Case Maasmechelen: Maasmechelen benoemt elk jaar 10 ambassadeurs en communiceert hierover in haar ambassadeursmagazine.

"We werken met ambassadeurs. Dit zijn inwoners met een sterke visie over ruimtegebruik. Ze zijn als het ware de belichaming van ons beleidsplan" (Geel).

"Bij elke bijeenkomst hebben we gewerkt met foto's van referentieprojecten uit de eigen gemeente of uit buurgemeenten. Hierdoor werd alles concreter" (Buggenhout).

"Vanaf het moment dat acties concreet werden, probeerden we, samen met de leden van de P50, de link te leggen met mogelijke (gemeentelijke) subsidies. Daarnaast gingen we op zoek naar ambassadeurs. Dit zijn inwoners van Pelt die vandaag al werken aan de ambities uit ons beleidsplan. Zo konden we de soms abstracte visie toch wat tastbaar maken voor onze bewoners" (Pelt).

Case Puurs-Sint-Amands: Puurs-Sint-Amands gebruikt Hoplr om gericht te communiceren op maat van specifieke woonkernen.

"Wij hadden de voorbije jaren stevig geïnvesteerd in Hoplr[23]. Daardoor konden we, op maat van de verschillende wijken en kernen, communiceren over plannen, projecten en evenementen, en zo de lokale relevantie van bredere plannen toelichten, burgers inspireren om zelf aan de slag te gaan, enz." (Puurs-Sint-Amands).

LEERLES 8: de complexiteit van projecten roept weerstand op

Het uitvoeren van een project is vaak erg complex en tijdrovend, bijvoorbeeld door het aanvragen van vergunningen, het zoeken naar financiering en het werken aan draagvlak. Dit schrikt burgers en organisaties af omdat ze er de tijd en middelen niet voor hebben of omdat ze niet over de juiste expertise beschikken. Daardoor haken ze af – tenzij ze hierbij goed worden begeleid.

TIP 8: probeer samen zaken uit via quick wins, proefopstellingen, enz.

Case Deinze: Deinze heeft, van bij de start van het beleidsplanningstraject, geïnvesteerd in het uitvoeren van quick wins.

"*We werken met quick wins die we al tijdens het traject kunnen uitvoeren om zo de meerwaarde van een beleidsplan duidelijk te kunnen maken. Bijvoorbeeld: het aanleggen van een nieuw zebrapad" (Deinze).*

"Waar we kunnen, zetten we in op quick wins die we al tijdens het traject kunnen uitvoeren om zo de meerwaarde van een beleidsplan duidelijk te kunnen maken. Bijvoorbeeld: een boomplantactie en tegelwippen" (Maasmechelen).

[23] HIER vind je de HOPLR van Puurs-Sint-Amands

//////////////

LEERLES 9: verandering vraagt begeleiding

De traagheid van projecten zorgt soms voor een verlies aan momentum. Tegelijk laat deze traagheid ook ruimte voor nieuwe inzichten. Daarom is het niet alleen belangrijk om aandacht te hebben voor de uitvoering van de acties, maar ook voor de opvolging van de acties. Zo sleutelt iedereen voortdurend aan zijn/haar leefomgeving. Meestal gebeurt dat in kleine stappen (vb. een nieuwe haag, zonnepanelen, een elektrische fiets). Opgeteld kunnen deze kleine veranderingen wel een grote impact hebben, zowel op de korte termijn als op de lange termijn (bv. de invoering van bepaalde scenario's bemoeilijken). Het begeleiden van een systeemtransitie vraagt dan ook om een continue dialoog - op schaal van een wijk, dorpskern, enz. - zodat je als burger, maar ook als overheid weet wat er in je wijk en gemeente gebeurt. Over deze opvolging wordt best al tijdens de opmaak van het beleidsplan nagedacht.

TIP 9: werk met wijkregisseurs, kwaliteitskamers, burgerpanels, projectgroepen, enz. Dit zijn in feite nieuwe leercollectieven die de opdracht van het beleidsplan-leercollectief verderzetten: samen leren over complexe, onzekere en onvoorspelbare ruimtelijke transitieopgaves.

Case Geel: Heel wat gemeenten werken met 'geïntegreerde infomarkten' waarop ze bewoners tijdens één bijeenkomst over meerdere projecten informeren. Dit laat toe verbanden en vorderingen te tonen. Maar ook om burgers eraan te herinneren waarom bepaalde keuzes ooit gemaakt zijn.

"*Op onze infomarkten tonen we altijd alle gemeentelijke initiatieven voor die locatie: beleidsplannen, masterplannen, concrete bouwprojecten, enz." (Geel).*

"Een debattafel vraagt een enorme inzet van personeel. We betrekken daarom telkens andere stadsdiensten bij de organisatie en begeleiding. Hierdoor zijn ze ook ineens mee met de materie en wordt een beleidsplanningstraject automatisch ook een intern traject" (Lier).

"We hebben de acties onmiddelijk verwerkt in de meerjarenbegroting" (Geel).

"We werken parallel aan het uittekenen van masterplannen voor elke kern[24]. We zetten hierbij stevig in op participatie met infomarkten, debattafels, wandelingen, enz. Het plan was om telkens te verwijzen naar het ruimer kader" (Puurs-Sint-Amands).

"Als we een participatiemoment organiseren gaat dit nooit alleen over één project, maar altijd over alle initiatieven die we als gemeente voor die plek (of kern) hebben" (Deinze).

Case Deinze: Deinze heeft geïnvesteerd in kwaliteitsbewaking door een bewonerspanel op te richten dat de uitwerking van de acties uit het beleidsplan mee zal opvolgen en door een nieuw instrument uit te werken - een conceptsubsidie voor dorpskernvernieuwing - dat verdiepend onderzoek begeleidt en financiert.

"*Om met alle acties aan de slag te gaan in de kernen, werkten we een nieuwe procedure uit rond dorpskernvernieuwing waarbij conceptstudies kunnen worden opgemaakt in de dorpskernen" (Deinze).*

"We hebben vanuit het bestuur de opdracht gekregen om binnen 3 jaar opnieuw een Ronde van de Dorpen te organiseren. Deze keer los van het ruimtelijk beleidsplan" (Deinze).

[24] HIER vind je meer informatie over de masterplannen

////////////

3.2.4.9 Instrumenten

Tijdens de bilaterale gesprekken verwezen de deelnemers naar een groot aantal participatieve werkvormen. Zo hadden ze het over dorpsdebatten, online bevragingen, bilaterale gesprekken, fietstochten, wandelingen, fotowedstrijden, tentoonstellingen, infomarkten, workshops, enz. Voor al deze werkvormen maakten we activiteitenfiches op die we vervolgens bespraken op de twee ateliers (zie 3.2.3 Ateliers). Tijdens de analyses merkten we dat we deze veelheid aan werkvormen kunnen categoriseren in vier clusters: bevragingen, workshops, infomarkten en andere.

In een eerste oefening trachtten we elke cluster te koppelen aan één leeruitdaging. Zo helpen bevragingen om bezorgdheden en ambities in kaart te brengen; helpen workshops om visies uit te werken en infomarkten om coalities te verkennen voor mogelijke projecten.

Een meer systematische analyse van de cases leerde echter dat sommige gemeenten bevragingen organiseerden doorheen heel hun traject. Met telkens een ander doel: de ene keer het polsen naar ambities, de volgende keer het onderzoeken van een specifieke problematiek. Hetzelfde geldt voor de workshops en infomarkten. We spreken daarom niet zozeer over 'werkvormen' maar over 'instrumenten'. Een goed instrument kan je immers typisch voor meerdere doelen gebruiken (Stead, 2021).

Wat de analyse van de cases ook leerde is dat er voor elk van de drie types instrumenten gekozen kan worden voor een minder of meer intensieve versie, afhankelijk van de beschikbaarheid aan middelen, tijd en energie of afhankelijk van strategische overwegingen.

In wat volgt, bespreken we de drie types instrumenten. We suggereren enerzijds hoe deze anders ingezet kunnen worden binnen de drie types participatietrajecten, en anderzijds hoe je deze minder of meer intensief kan uitwerken.

Over de vierde cluster instrumenten - 'andere' - kunnen we kort zijn. Het gaat bijvoorbeeld over fietstochten, wandeltochten, tijdelijke installaties, locatiebezoeken, korte filmpjes, enz. We beschouwen deze als een aanvulling of variant op de drie andere types instrumenten. Bijvoorbeeld: een wandelworkshop of een infomarktfietstocht.

//////////////

1. DE BEVRAGING

De bevraging is (in de eerste plaats) een instrument om informatie te verzamelen en te polsen naar draagvlak, meningen en engagement. Dit kan zowel bij individuele burgers als bij organisaties. In de cases komt de bevraging terug in verschillende vormen: online of op papier, bezorgd aan elke inwoner of afgenomen tijdens een activiteit, met gesloten of met open vragen, in de vorm meerkeuzevragen of in de vorm van een gesprek, enz.

Op basis van de case-analyse formuleren we een reeks suggesties over hoe bevragingen kunnen bijdragen aan de leeruitdagingen van de drie types participatietrajecten.

1.1. Ambitievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van individuele belangen en brede maatschappelijke uitdagingen (zie 1.1.3 Conceptueel kader)

Mogelijke bijdrage van een bevraging: peilen naar individuele bezorgdheden én naar draagvlak voor bredere ambities

Daarom stellen we voor om enerzijds te vragen (1) naar individuele bezorgdheden ("Waar lig je van wakker?") en (2) naar individuele ambities ("Wat zou je veranderd willen zien?") en anderzijds te polsen (3) naar ervaringen met specifieke maatschappelijke uitdagingen en (4) naar meningen over bredere ambities.

Een ambitievormend participatietraject vraagt dus om een brede en open bevraging waarmee het leercollectief vervolgens ambities kan formuleren. De doelgroep van de bevraging bestaat in principe uit alle burgers. Deze kunnen individueel benaderd worden of via het middenveld of een belangengroep.

> *"Om snel zicht te krijgen op de mening van bewoners en te 'meten' hoe sterk hun voeling is met 'ruimtelijke' thematieken, organiseerden we een online bevraging[25]. We maakten reclame via affiches en social posts met QR codes. De bevraging was goedgekeurd door onze stuurgroep en de burgemeester. Uiteindelijk kregen we een 200-tal ingevulde vragenlijsten. Hier waren we best tevreden mee" (Wemmel).*

1.2. Visievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van (individuele) (woon)praktijken en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen (zie 1.1.3 Conceptueel kader)

Mogelijke bijdrage van een bevraging: peilen naar specifieke kennis én naar draagvlak voor mogelijke toekomstscenario's

Daarom stellen we voorom enerzijds te vragen (1) naar individuele (woon)praktijken ("Hoe ziet jouw verplaatspatroon eruit?") en (2) naar veranderscenario's ("hoe zou jij dit aanpakken?") en anderzijds te polsen (3) naar ervaringen met specifieke referentieprojecten en (4) naar meningen over mogelijke toekomstscenario's.

Een visievormend participatietraject vraagt geen bevraging op schaal van de volledige gemeente of over elk mogelijk thema - dan wordt de vragenlijst te breed. Binnen visievorming is het effectiever om te werken met een gerichte bevraging, gefocust op specifieke beleidskaders, specifieke onderzoeksvragen of afgebakende locaties, en gericht op specifieke bewonersgroepen.

---

[25] HIER vind je de verwerking van de bevraging

//////////////

"We hebben onderweg bijkomend onderzoek laten uitvoeren omdat er nieuwe vragen op tafel kwamen. Een onderdeel van dit onderzoek was de organisatie van een extra online bevraging rond het thema 'stad en dorp'. In de bevraging peilden we naar ideeën en bezorgdheden rond de leefkwaliteit in de buurt van onze inwoners. Ons bestuur heeft hier extra budget voor vrijgemaakt" (Lier).

1.3. Coalitievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van individuele acties, acties van een straat of een wijk en acties die een overheid kan nemen. En linken van abstracte ambities en concrete projecten (zie 1.1.3 Conceptueel kader)

Mogelijke bijdrage van een bevraging: peilen naar ervaring met hefbomen (en de daaraan verbonden coalities) en bereidheid voor deelname aan mogelijke projecten

Daarom stellen we voor om enerzijds te vragen (1) naar (individuele) gedragsverandering ("Hoe heb jij je woongedrag aangepast in de laatste 20 jaar? En waarom?") en (2) naar (individuele) toekomstige gedragsverandering ("Hoe zou jij je woongedrag nog willen aanpassen? Wat heb je hiervoor nodig?"), en anderzijds te polsen (3) naar ervaring met specifieke hefbomen en (4) naar engagement ten aanzien van mogelijke projecten.

Een coalitievormend participatietraject vraagt dus om een bevraging op maat van specifieke locaties en/of projecten en is dus nog meer dan de bij de andere types participatietrajecten toegespitst op specifieke doelgroepen. Het doel is immers niet zozeer polsen naar ambities of visies, maar naar engagement om een verantwoordelijkheid op te nemen binnen mogelijke projecten. En dat engagement ligt typisch laag.

1.4. Minder intensief participatietraject

Uit de case-analyse bleek dat gemeenten die een minder intensief participatietraject liepen hun bevraging vaak online organiseren:

"Wij hebben bestaande apps[26] gebruikt om onze bevraging te organiseren" (Lier).

Of dat medewerkers van deze gemeenten mensen informeel aanspraken:

"Omdat we een kleine gemeente zijn, konden we erg informeel blijven werken. Zo heb ik gewoon ook mensen aangesproken als ik naar de supermarkt ging, of naar de bakker. Omwille van de kleine schaal zijn ruimtelijke dynamieken relatief zichtbaar voor iedereen en daardoor minder abstract" (Buggenhout).

"Omdat we geen reacties van jongeren kregen, ben ik zelf de straat opgetrokken om hun feedback te vragen" (Buggenhout).

1.5. Meer intensief participatietraject

De gemeenten uit de negen cases die een intensiever participatietraject liepen, kozen voor bevragingen op maat van specifieke doelgroepen via bijvoorbeeld fotowedstrijden, wandelingen voor families, tekenwedstrijden voor kinderen, thematische workshops voor middelbare scholieren, enz.

[26] HIER is een link naar de app

////////////

2. DE DEBATTAFEL

De debattafel is (in de eerste plaats) een instrument om samen te zoeken naar synergie tussen ambities, visies en/of projecten. Dit kan zowel binnen 'homogene' groepen (bv. stadsdiensten, experten, buren), als binnen diverse groepen. In de cases komt de debattafel terug in verschillende vormen: rond een luchtfoto en een leeg stuk papier of rond uitgebreide workshopcanvassen; in kleine groep of in grote groepen met een doorschuifsysteem; met een open agenda of met een volledig uitgeschreven agenda; enz.

Op basis van de case-analyse formuleren we een reeks suggesties over hoe debattafels kunnen bijdragen aan de leeruitdagingen van de drie types participatietrajecten.

2.1. Ambitievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van individuele belangen en brede maatschappelijke uitdagingen

Mogelijke bijdrage van een debattafel: zoeken naar synergie tussen individuele en bredere (maatschappelijke) ambities

Daarom stellen we voor om enerzijds (1) te werken met een open agenda (want alle input is welkom) en (2) niet te vragen naar specifieke domeinkennis (zo blijft de eigen ervaring het vertrekpunt), en anderzijds de nadruk te leggen (3) op inventarisatie ('Wie ligt waar van wakker?', 'Zijn we niemand vergeten?') en (4) op prioritisering ('Wat moeten we (van Europa, Vlaanderen, enz.)?', 'Wat willen we als gemeenschap?', 'Waar staan we op dit moment minder achter?').

Een ambitievormend participatietraject vraagt dus om brede en laagdrempelige debattafels.

> *"Een debattafel helpt om aan te voelen of iedereen nog mee is. We zijn begonnen met een individueel gesprek. Want dan zeggen mensen meer. Daarna hebben we de verschillende meningen met elkaar geconfronteerd tijdens een groepsgesprek" (Buggenhout);*

> *"We hebben bewust gekozen voor een open werkvorm met beperkte tussenkomst van het projectteam. Het doel was immers niet om burgers te overtuigen, maar om hen in de eerste plaats aan het woord te laten. Daarom werkten we met invultemplates; debatten tussen deelnemers, niet tussen de trekkers en de deelnemers, enz." (Maasmechelen).*

2.2. Visievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van (individuele) (woon)praktijken en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen

Mogelijke bijdrage van een debattafel: zoeken naar synergie tussen individuele en bredere toekomstscenario's

Daarom stellen we voor om enerzijds (1) te werken met een afgelijnde agenda (want onderzoek vraagt om het systematisch verzamelen en verwerken van informatie) en (2) te vragen naar specifieke kennis, gekoppeld aan specifieke beleidsdomeinen, en anderzijds de nadruk te leggen (3) op integratie ('Welke ingreep heeft welke impact?') en (4) op evaluatie ('Welk scenario sluit het beste aan bij onze ambities?).

Een visievormend participatietraject vraagt dus om gerichte en technische debattafels.

> *"We hebben elk dorps- en wijkdebat, via ontwerpend onderzoek, voorbereid in ontwerpateliers met stedelijke medewerkers, externe ontwerpers en deskundigen" (Geel).*

2.3. Coalitievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van individuele acties, acties van een straat of een wijk en acties die een overheid kan nemen. En linken van abstracte ambities en concrete projecten

Mogelijke bijdrage van een debattafel: zoeken naar synergie tussen projecten en in kaart brengen van het engagement voor deze projecten

Daarom stellen we voor om (1) te werken met een afgelijnde agenda (want het reflecteren over veranderingstrajecten vraagt een veilige omgeving), (2) te vragen naar specifieke kennis (bv. rond beleid, financiën, vergunningen, enz.) en (3) de nadruk te leggen op het maken van keuzes ('Voor welke coalities en projecten gaan we?).

Een coalitievormend participatietraject vraagt dus om gerichte en politieke debattafels.

2.4. Minder intensief participatietraject

Uit de case-analyse bleek dat gemeenten die een minder intensief participatietraject liepen, kozen om voor hun werktafels met een vaste groep (van stadsdiensten, sleutelfiguren, experten, belangengroepen en/of gemotiveerde burgers) en eenvoudige werkvormen (kaarten en open vragen) te werken.

> *"Omdat we met experten werkten én een erg open agenda hadden, kozen we een eenvoudige werkvorm: een gesprek rond een kaart, een tweetal open vragen en papieren waar iedereen zijn/haar antwoorden op kon schrijven" (Brugge).*

2.5. Meer intensief participatietraject

De gemeenten uit de negen cases die een intensiever participatietraject liepen, kozen voor een diversiteit aan werkvormen en/of voor werken in parallelle trajecten. (Bv. Maasmechelen (interactieve workshops waarin burgers en experten samen aan tafel zitten), Deinze (wijkdebatten in verschillende kernen) en Pelt (workshop waarop kinderen en jongeren samen hun droomstad bouwen)).

//////////////

3. DE INFOMARKT

De infomarkt is (in de eerste plaats) een instrument om breder draagvlak te zoeken rond beleidskeuzes. Dit kunnen zowel eerste ideeën zijn als uitgewerkte projectvoorstellen. In de cases komt de infomarkt terug in verschillende vormen: een onbemande tentoonstelling of een festival met vertegenwoordigers van alle gemeentelijke diensten; in het gemeentehuis of op locatie, verspreid over de gemeente; een eenmalige activiteit of een 'ronde van de dorpen'; enkel informatief of doorgedreven interactief; enz.

Op basis van de case-analyse formuleren we een reeks suggesties over hoe infomarkten kunnen bijdragen aan de leeruitdagingen van de drie types participatietrajecten.

3.1. Ambitievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van (individuele) (woon)culturen en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen

Mogelijke bijdrage van een infomarkt: aftasten van het draagvlak voor specifieke beleidsambities

Omdat ambities erg abstract kunnen zijn, en dus veraf lijken van individuele bezorgdheden, stellen we voor om (1) de urgentie achter de ambities tastbaar te maken via (lokale) cijfers, (lokale) getuigenissen en (lokale) cases en om (2) de mogelijke ruimtelijke vertaling van de ambities te tonen via referentieprojecten.

Binnen een ambitievormend participatietraject ligt de focus van de infomarkt dus op duidelijk maken waarom er iets moet veranderen.

> *"Omdat de conceptnota nog relatief abstract is, hebben we de publieke raadpleging (tijdens de conceptnota) minimaal gehouden. Hierdoor konden we meer energie steken in de infomarkt tijdens het voorontwerp. Dit is interessanter voor onze bewoners omdat er dan al concrete beleidskaders op tafel liggen. Het is immers belangrijk dat er al ideeën op tafel liggen bij een breed infomoment[27], ideeën waar bewoners mee aan de slag kunnen" (Buggenhout).*

3.2. Visievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van (individuele) (woon)praktijken en grote (ecologische, economische, mobiliteits-, enz.) systemen

Mogelijke bijdrage van een infomarkt: aftasten van het draagvlak voor specifieke toekomstscenario's

Omdat een visie vaak vooral over principes gaat, en dus voorbijgaat aan dagdagelijkse (woon)praktijken, stellen we voor om de potentiële maatschappelijke impact van deze scenario's te tonen, op specifieke locaties, via visualisaties, evaluaties (van de visies), referentieprojecten, enz.

Binnen een visievormend participatietraject ligt de focus van de infomarkt dus op duidelijk maken wat er moet/kan veranderen.

[27] HIER vind je de infopanelen die tijdens de fietstocht getoond zijn

//////////////

3.3. Coalitievormend participatietraject

Leeruitdaging: linken van individuele acties, acties van een straat of een wijk en acties die een overheid kan nemen. En linken van abstracte ambities en concrete projecten

Mogelijke bijdrage van een infomarkt: aftasten van het draagvlak voor specifieke projecten (en de daarbij horende coalities)

Omdat er al concrete projectvoorstellen zijn verbonden aan locaties of thema's stellen we voor om te focussen op deze locaties en mogelijke relaties met lopende of particuliere projecten te tonen via plannen, tijdslijnen, foto-collages, enz.

Binnen een coalitievormend participatietraject ligt de focus van de infomarkt dus op duidelijk maken hoe de verandering vorm kan/zal krijgen.

"Via 'De Ronde van de Dorpen' hebben we onze gemeentelijke visie proberen vertalen op maat van de uitdagingen en dynamieken van elke kern. Het resultaat is een 'DNA van het dorp'. We visualiseren[28] technische onderzoeksresultaten in leesbare posters met infografieken, foto's van elke kern, lokale referentieprojecten, enz." (Deinze);

"We organiseren onze infomarkt altijd met verschillende diensten, zoals Omgeving, Openbare Werken, Patrimonium en Vergunningen. Hierdoor combineren we automatisch onze meer abstracte en concrete projecten" (Geel).

3.4. Minder intensief participatietraject

Uit de case-analyse bleek dat gemeenten die een minder intensief participatietraject liepen, vaak kozen voor infomarkten opgebouwd rond panelen en een verklarende video.

"Een infosessie kan ook eenvoudig: via een webinar[29], een postertentoonstelling in de bibliotheek, enz. (Puurs-Sint-Amands) of via panelen[30] met een vragenlijst" (Wemmel).

3.5. Meer intensief participatietraject

De gemeenten, uit de negen cases, die een intensiever participatietraject liepen, kozen voor interactieve sessies, op meerdere plaatsen in de gemeente, met telkens een vertaling naar lokale dynamieken.

"Tijdens onze infomarkten gebruiken we altijd een diversiteit aan interactievormen omdat elke bewoner nu eenmaal anders communiceert (Geel), (Deinze). Zo gebruikten we in Maasmechelen invultemplates, referentiebeelden, mentimeters, enz." (Maasmechelen);

"We hebben parallelle trajecten georganiseerd op maat van specifieke doelgroepen: scholen, kernen, gemotiveerde burgers. Het doel van deze trajecten was vooral om informatie te verzamelen waarmee we onze ambities en visie konden vertalen naar specifieke locaties[31]: foto's van plekken (in de kernen), verbeeldingen van visies (door kinderen), enz." (Deinze).

---

[28] HIER vind je meer info over de infomomenten

[29] HIER vind je het eerste webinar

[30] In DEZE publicatie vind je de panelen

[31] HIER vind je meer info over deze initiatieven

//////////////

4 BROCHURE

4.1 OPZET EN METHODE

De brochure heeft als opzet de inzichten uit de digitale bevraging en de case-analyse samen te vatten voor gemeentelijk ambtenaren. Om de inzetbaarheid van de brochure te garanderen, hebben we de volgende aanpak gehanteerd:

1: input verzamelen over de vorm en inhoud van de brochure via de digitale bevraging en bij de klankbordgroep;

2: inventariseren van bestaande brochures rond participatie en ruimtelijke planning;

3: voorleggen van een eerste ontwerpversie van de brochure tijdens een derde atelier.

Hierna bespreken we de resultaten van elk van deze stappen en sluiten we af met een overzicht van de leidende principes die we eruit destilleerden voor de brochure.

4.1.1 Verwachtingen t.a.v. de brochure

4.1.1.1 Vanuit de bevraging

Binnen de bevraging werd de volgende vraag gesteld: “Welke aanbevelingen hoop jij te vinden in het resultaat van deze onderzoeksopdracht?”. Volgende antwoorden werden gegeven:

- een praktisch toepasbare gids, waarin de hele waaier van minimale tot maximale ingrepen wordt gegeven
- een minimumtraject met aanbouwblokken, met concreet beeld op timing en budget
- verdere toelichting over de mogelijke participatieprocessen per deelfase van het beleidsplanningsproces
- goede methodes en ook concrete voorbeelden om bestuur te overtuigen van het belang van participatie
- aanbevelingen voor het beleid
- voorbeelden van andere gemeenten
- meer creatieve participatievormen om burgers warm te krijgen
- inspirerende ideeën omtrent participatie
- hoe mensen op een goede manier betrekken bij participatie
- hoe burgers bereiken en betrekken, hoe gedragenheid creëren voor gevoelige materie
- hoe een bredere en grotere doelgroep te bereiken
- aanbevelingen omtrent het aantrekken van burgers, het bereiken van de doelgroep
- succesfactoren om tot een goede en gedragen participatie te komen
- Waar ligt het evenwicht tussen expertise en inspraak? Hoe kan je het Nimby-effect uitschakelen? Hoe kan ik het bestuur motiveren om ook jongeren en kinderen te betrekken?
- sturing in het planningsproces
- een plan van aanpak
- efficiëntere manieren om participatie te integreren in beleidsplanning
- Ik hoop dat dit de basis kan vormen voor andere gemeenten waaruit ze kunnen leren. De problemen zien waarmee andere besturen zijn geconfronteerd doorheen hun traject, maar ook de mogelijke oplossingen zodat de andere besturen niet alleen weten hoe ze het kunnen vermijden, maar ook weten hoe ze het kunnen oplossen indien ze toch worden geconfronteerd met een gelijkaardig probleem.

////////////

- Hoe 'nuttig' participeren bij zulke abstracte materie waarover een ruimtelijk beleidsplan gaat? Dit is vaak te abstract voor 'de burger'. Vrees dat deze altijd te specifiek over 'hun tuin' en 'hun straat', input gaan geven. Hierdoor is de waarde van hun inbreng vaak miniem over zulke materie. Hoe hiermee omgaan zodat de participatie toch 'nuttig' is?
- We wensen te starten met de opmaak van ons beleidsplan. We zijn zoekende om het luik participatie zo goed mogelijk hierin op te nemen. Hierop hopen we een antwoord te vinden.

4.1.1.2 Vanuit de klankbordgroep

Ook vanuit de klankbordgroep werd input gegeven over de mogelijke inhoud van de brochure. Volgende elementen werden aangehaald:

- Het idee dat gemeenten zich kunnen benchmarken via een 'zelfevaluatie' werd positief onthaald. Zo'n benchmarking laat gemeenten zien wat de andere opties inhouden en geeft ze een stand van zaken van hun eigen werking.
- De klankbordgroep stelde voor duidelijk te maken dat de drie instrumenten op verschillende wijzen kunnen worden ingezet. Zo is het misschien interessant om bijvoorbeeld voor het instrument 'klankbordgroep' een minimale versie (heel beperkt) en een maximale versie (heel ruim) te beschrijven. Idem voor bijvoorbeeld het instrument 'infomarkt'.
- De klankbordgroep benadrukte dat de brochure zo toegankelijk mogelijk moet zijn. De brochure mag daarom niet te uitgebreid worden.
- De klankbordgroep stelde de vraag of er ook een website zou komen? Dit zou het eenvoudiger maken voor gemeenten om zaken te delen met hun collega's. Daarnaast zou dit ook toelaten om de brochure voortdurend aan te vullen met nieuwe inzichten.
- Het voorstel om te kunnen doorklikken naar gemeentelijke websites is een stevige meerwaarde. De klankbordgroep wees echter op het probleem van veranderende gemeentelijke websites. Hoe zorgen we er voor dat het verzamelde materiaal beschikbaar blijft. We kozen ervoor om met een centrale databank te werken waarop alles publiek beschikbaar is.
- De klankbordgroep vroeg of het 'aantal beleidskaders' (één van de vragen uit de zelfevaluatie) wel een graadmeter was voor 'ambitie'? Is het aantal 'thema's' niet een betere graadmeter? Want sommige beleidskaders zijn allesomvattend.

////////////

4.1.2 Complementariteit met bestaande brochures en websites

4.1.2.1 Brochures m.b.t. ruimtelijke beleidsplanning

De voornaamste bron hiervoor is de website van Departement Omgeving. Hier staan o.a.:

1: Handreiking Beleidsplanning: Deze handreiking bevat aanbevelingen rond de opmaak van een ruimtelijk beleidsplan.

2: FAQ Lokale Ruimtelijke Beleidsplanning: Dit document bundelt de belangrijkste vragen over lokale ruimtelijke beleidsplanning en gemeentelijke ruimtelijke beleidsplannen.

4.1.2.2 Brochures of websites m.b.t. participatie binnen ruimtelijke planning

Volgende brochures trokken onze aandacht tijdens de inventarisatie:

1: *Participatiemethodieken voor ruimtelijke projecten. Praktische tips met voorbeelden uit projecten klimaatadaptatie* (Departement Omgeving): De gids bevat een overzicht van de meest courante participatiemethoden die een lokaal bestuur kan aanwenden. Daarbij wordt inzicht gegeven in de gangbare praktijken van participatie, de zaken waar lokale overheden op moeten letten en de randvoorwaarden waarmee ze rekening moeten houden

2: *Burgerparticipatie, rode draad doorheen je beleidsplanning* (Mondea, Hoplr en Go Vocal): Dit e-book geeft inzichten over wanneer participatie in te zetten binnen tal van beleidsplanningstrajecten en hoe aan de slag te gaan. Binnen dit E-book worden verschillende voorbeelden aangehaald.

3: *Lokale besturen en burgerparticipatie. Praktijkgids* (VVSG): Deze praktijkgids bespreekt de diversiteit aan burgerinitiatieven en de rollen lokale besturen daarin kunnen opnemen. Daarnaast gaat de gids in op hoe burgerinitiatieven kunnen worden begeleid door het soms bureaucratische labyrint van een lokaal bestuur, op welke implicaties beleidskeuzes hebben en op hoe deze processen kunnen worden geëvalueerd.

4: *Labo lokale burgerparticipatie. Analyserapport* (VVSG): Met het 'labo lokale burgerparticipatie' verzamelt, analyseert en verspreidt de VVSG innovatieve praktijken van lokale burgerparticipatie in Vlaanderen.

Daarnaast zijn er ook een aantal websites/databanken voorhanden:

1: Platform participatie (Nederlands Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat)

2: Praktijkendatabank (VVSG)

4.1.2.3 Algemene participatiehandleidingen

Heel wat studiebureaus bieden handleidingen of opleidingen aan. Denk aan:

1: Go Vocal

2: Levuur

3: Endeavour

Maar ook publieke instellingen doen dit:

1: Avansa Kempen

2: Universiteit Hasselt

////////////

4.2 OPBOUW BROCHURE

Op basis van de input uit de online bevraging, de klankbordgroep, de analyse van bestaande brochures en de twee ateliers formuleerden we eerst volgende leidende principes voor de brochure:

1: wat is de brochure wel:

- De brochure focust op ruimtelijke beleidsplanning en de meerwaarde van participatie binnen dat proces. De brochure zoomt in op strategische keuzes die gemeenten maken, hoe participatie daarin een rol speelt en welke invloed die hebben op de noden en kansen voor participatie in het kader van een beleidsplanningsproces.
  - Ruimtelijke beleidsplanning definiëren we hierbij als: het maken van strategische keuzes die richting geven aan het (gemeentelijk) ruimtelijk beleid op lange termijn;
  - Burgerparticipatie definiëren we als: het actief betrekken van burgers en stakeholders bij het vormgeven van beleid, met oog voor dialoog, samenwerking en gedeeld eigenaarschap;
  - Systeemverandering definiëren we als: het structureel veranderen van de manier waarop een systeem functioneert, inclusief zijn regels, rollen, waarden en machtsverhoudingen, met als doel het systeem fundamenteel te verbeteren of te transformeren.
- Hoewel de focus ligt op ruimtelijke beleidsplanning, zijn de inzichten uit de brochure breed inzetbaar bij andere type beleidsplannen zoals klimaatplannen, energieplannen, droogteplannen of beleidsakkoorden.
- De volgende zaken worden daarom opgenomen in de brochure:
  - Herkenbare situaties: praktijkvoorbeelden en dilemma's die eigen zijn aan participatie binnen ruimtelijke beleidsplanning;
  - Tips en aandachtspunten: geen kant-en-klare recepten, maar suggesties met oog voor nuance;
  - Goede praktijken: inspirerende voorbeelden, telkens met links naar meer informatie (zoals presentaties, vragenlijsten, draaiboeken van infomarkten en infopanelen).
- De nadruk van de brochure ligt op valkuilen en randvoorwaarden, veeleer dan methoden.

2: wat is de brochure niet:

- Om de focus van de brochure scherp te houden, gaat deze niet diep in op:
  - Communicatie: het informeren van burgers over beleid en projecten, zonder actieve betrokkenheid;
  - Participatie binnen ruimtelijke projecten: het participeren bij concrete ontwerp- of uitvoeringsprojecten zoals herinrichting van een plein of straat;
  - Participatie met adviesraden: het organiseren van structurele inspraak via formele raden, los van bredere participatieve beleidsprocessen.
- De volgende zaken worden daarom niet opgenomen in de brochure:
  - Een stappenplan: elk traject is uniek en daarom werkt deze brochure niet met stappenplannen, maar wel met handvaten om eigen processen vorm te geven;
  - Handige methodes: er bestaan al heel wat publicaties met participatiemethodieken. De brochure verwijst ernaar, maar herhaalt ze niet.

////////////

Op basis van deze principes werkten we vervolgens de volgende opbouw voor de brochure uit:

1: Inleiding. Dit deel schetst het belang van burgerparticipatie binnen ruimtelijke beleidsplanningsprocessen. Het gaat dieper in op de context en doelstelling van de brochure;

2: Zelfevaluatie. Dit deel helpt gemeenten om inzicht te krijgen in hun huidige situatie. Concreet gaat de zelfevaluatie in op 3 zaken:

(1) Waarom wil het lokaal bestuur een beleidsplan opmaken? Welk type beleidsplan is dan het meest aangewezen?

(2) Welke ervaring heeft de gemeente met burgerparticipatie?

(3) Welke middelen, tijd en mankracht kan de gemeente in het participatietraject investeren?

Afhankelijk van de antwoorden stelt de brochure vervolgens voor om voor 1 van de 3 types participatietrajecten te kiezen die we beschreven in hoofdstuk 3 van dit rapport: ambitievormend, visievormend of coalitievormend;

3: Leerlessen. Dit deel geeft concrete leerlessen en tips voor het opzetten van burgerparticipatie binnen ruimtelijke beleidsplanningsprocessen. Voor elk van de drie types participatietrajecten formuleert de brochure specifieke leerlessen en tips, afgestemd op de leeruitdagingen van het collectief leertraject. Deze zijn verwerkt in workshopcanvassen waarmee gemeenten een eerste schets van het verloop van een particpatietraject kunnen uittekenen. Daarnaast gaat dit deel gaat in op een aantal participatie-instrumenten;

4: Verder Lezen. Dit laatste deel geeft een overzicht van inspirerende brochures en websites rond ruimtelijke beleidsplanning en rond participatie. Dit deel is handig voor wie antwoorden zoekt op meer generieke participatievragen zoals representativiteit, vasthouden van engagement en omgaan met conflict.

////////////

4.3 ATELIER 3

Het doel van Atelier 3 was om de bruikbaarheid van de brochure te testen door een ontwerpversie voor te leggen aan gemeenten (of andere overheden) die overwegen om een ruimtelijk beleidsplanningstraject op te starten.

1: Deelnemers Atelier 3

De volgende gemeenten en organisaties namen deel aan Atelier 3:

- Leuven
- Heusden-Zolder
- Leuven
- Leiedal
- Oost-Vlaanderen
- Interleuven
- Kinrooi

2: Verloop Atelier 3

De bevindingen van de eerste twee ateliers werden verwerkt in een ontwerpversie van de brochure. De deelnemers ontvingen deze versie een week voor het atelier met de vraag om deze door te nemen. Tijdens het atelier gingen de deelnemers, in groepen van 2 personen, in verschillende stappen door elk hoofdstuk van de brochure.

9.15 - 9.30: inloop met koffie

9.30 - 9.45: inleiding/voorstellingsronde

9.45 - 10.15: FEEDBACK 1: INLEIDING

10.15 - 11.00: FEEDBACK 2: ZELFEVALUATIE

11.00 - 11.15: pauze

11.15 - 12.15: FEEDBACK 3: LEERLESSEN

12.15 - 12.25: FEEDBACK 4: VERDER LEZEN

12.25 - 12.30: uitleiding

12.30 - 13.00: broodjes

////////////

3: Resultaten Atelier 3

Uit het derde atelier hebben we twee soorten resultaten gedestilleerd: feedback over de inhoud van de brochure en feedback bij de aanpak van het atelier. Hieronder behandelen we enkel de feedback rond de inhoud.

Over het algemeen waren de reacties op de brochure positief. Zo gaven de deelnemers aan dat “ze de zelfevaluatie zeker met hun bestuur zullen doen”; dat “de 3 types participatietrajecten erg herkenbaar zijn”; dat “de brochure heel zinvol is en dat het onderzoek erg waardevol is”; dat “de driehoek (op het eind van de zelfevaluatie) echt kan helpen om in dialoog te gaan met het bestuur”.

Figuur 58: deelnemers aan Atelier 3 overlopen een voorlopige versie van de brochure en formuleren feedback

Daarnaast verzamelden we specifieke feedback per hoofdstuk:

Deel 1: Inleiding

- Een deelnemer gaf aan: “Het is prima om vanuit systeemdenken te vertrekken, maar een voorbeeld daarbij zou helpen (bv. systeemverandering is niet de heraanleg van een straat). Zou het zinvol zijn om hier te verwijzen naar de systeemveranderingen die het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen naar voren schuift?” Vanuit de andere deelnemers kwam er geen eenduidig antwoord op deze vraag. Sommigen stelden dat de brochure los gezien moet worden van het BRV omdat elke gemeente aan haar eigen systeemveranderingen werkt. Anderen benadrukten dat de focus op participatie moet liggen, en niet op beleidsplanning an sich;
- Volgens een deelnemer moest de brochure benadrukken dat systeemdenken heel specifieke uitdagingen creëert voor een participatietraject. En dat deze sterk verschillen van de uitdagingen bij participatietrajecten rond

////////////

masterplannen, straten of gebouwen, … Bij beleidsplanning gaat het minder om weerstand (want dit vraagt om concrete projecten), maar vooral om uitdagingen als desinteresse, gevoel van onmacht, enz;

- Voor een aantal deelnemers gebruikte de brochure nog te veel de taal van de planners. Vooral bij het deel rond 'collectief leren'. "Wat wordt bedoeld met hefbomen, projecten, enz.?" Afhankelijk van de lezer riep dit deel andere associaties op. "Misschien helpt het om elke stap van het leertraject te illustreren met een voorbeeld?" Ook het onderscheid tussen onzeker en onvoorspelbaar kon beter geduid worden met voorbeeld(en);
- Voor de deelnemers was het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de brochure zich richt tot ambtenaren, en niet tot besturen. Het is aan de ambtenaren om hun bestuur aan te spreken en samen met hen door (delen van) de brochure te gaan;
- Een aantal deelnemers gaf aan dat het belangrijk is om (nog duidelijker) aan te geven waarom hier wordt gesproken over systeemverandering (beleidsplan) en collectief leren (participatie). Ook moest duidelijk worden aangegeven dat burgers maar één stakeholdergroep zijn van vele stakeholders. Bij aanvang van het beleidsplanningstraject gebeurt idealiter eenstakeholderanalyse.

Deel 2: Zelfevaluatie

- De deelnemers benadrukten dat de zelfevaluatie een erg zinvolle oefening is. Besturen en ambtenaren zitten inderdaad vaak op een andere golflengte;
- Het voorstel van de deelnemers was om nog meer actoren te benoemen die betrokken zouden moeten worden bij de zelfevaluatie zoals bijvoorbeeld de algemeen directeur. In geval van een intergemeentelijk beleidsplan moet deze evaluatie gezamenlijk met alle besturen worden ingevuld;
- De deelnemers gaven aan dat het belangrijk is om het iteratieve karakter van de zelfevaluatie te benadrukken: soms zal het immers nodig zijn om de evaluatie meerdere keren te doorlopen, bijvoorbeeld wanneer de uitkomst toch niet helemaal juist aanvoelt of wanneer uit de tweede vragenlijst blijkt dat de ambitie van het beleidsplan moet worden herzien;
- De deelnemers adviseerden om duidelijk te maken dat wanneer de uitkomst van de zelfevaluatie enigszins onduidelijk of 'grijs' is, de gemeente of het bestuur best eerst extra stappen onderneemt voordat ze aan het beleidsplanningstraject begint. Denk bijvoorbeeld aan een vooronderzoek, een brainstormsessie of het afkloppen van strategische keuzes. Daarom stelden de deelnemers voor om een extra kolom toe te voegen met als titel 'onduidelijk'. Het leek daarnaast ook logischer dat de ja-kolom links staat en de nee-kolom rechts;
- Volgens de deelnemers was er een betere afstemming nodig tussen de vragen en de 'uitkomst' waartoe ze leiden. Soms lag het beschrijvende tekstje bij de uitkomst niet voldoende in lijn met de vragen;
- Enkele vragen moeten worden herformuleerd om misinterpretatie te voorkomen en/of hun relevantie in de lijst te behouden;
- Voor de deelnemers gingen de vragen over de participatiecultuur nog teveel over afstemming tussen interne diensten, en nog te weinig over de samenwerking met bewoners, adviesraden, enz. Volgende vragen werden suggesties werden gegeven: Welke ruimte wil je aan je burgers geven? Vraag je hen om feedback te geven? Op een finale visie? Of ook op ontwerpversies van een visie? Op de keuze van strategische locaties? Wil je samen met burgers data verzamelen? Of: Wil je meer doen dan wat decretaal verplicht is?
- De deelnemers vroeg om een heldere definitie van participatie. Gaat het over informeren of cocreëren? Dit werd nergens verduidelijkt;

//////////////

- Een deelnemer vroeg bij het deel over veel/weinig middelen of er wisselwerking mogelijk is met andere beleids- of participatietrajecten die op dat moment in de gemeente lopen? Zo ja, hoe ver mag deze wisselwerking dan gaan? Gaat het over samen activiteiten organiseren? Want zo zou een gemeente middelen kunnen uitsparen;
- De deelnemers stelden voor om de zelfevaluatie iets concreter (i.e. meetbaarder) te maken. Dit zou helpen om spraakverwarring tussen ambtenaren en bestuur te vermijden. De ene groep kan immers het gevoel hebben dat ze goed bezig zijn op vlak van participatie, terwijl de andere daar een andere mening over heeft. Vb. duidelijk maken dat een informatiebrochure niet mee telt als participatie en drie bijeenkomsten op verschillende locaties wel als participatie wordt gezien, enz;
- Geen enkele deelnemer stelde de drie types participatietrajecten in vraag. De beschrijving van de verschillende types kon wel wat intuïtiever. Het voorstel was om te starten met de doelstellingen van de trajecten en deze pas later 'technischer' uit te werken met schema's;
- De deelnemers raden af om over type 1, 2 en 3 te spreken. Dit wekt de suggestie dat je ze alle drie moet doorlopen om tot een beleidsplan te komen;

Deel 3: Leerlessen

- Over het algemeen bleken de leerlessen te werken.
- Er was een voorkeur voor minder, maar wel uitgebreider uitgewerkte leerlessen. Daarnaast leek het zinvol om ze meer te koppelen aan de specifieke uitdagingen van het leertraject;
- Een aantal leerlessen klonk voor de deelnemers erg gelijkaardig. Het voorstel was om deze op te nemen onder de algemene leerlessen;
- Sommige leerlessen klonken ook erg ambitieus, zoals bijvoorbeeld de oprichting van een bewonerspanel. We legden uit dat dit niet zo hoeft te zijn. Het kan immers ook gaan om een focusgroep, klankbordgroep, enz. Dit is met andere woorden een kwestie van woordkeuze;
- Een aantal leerlessen klonken voor de deelnemers als aanbevelingen/tips en niet als leerlessen;
- De deelnemers gaven aan dat de kaders met voorbeelden heel nuttig waren, maar misschien beter gebundeld konden worden in die gevallen waar alle voorbeelden bijvoorbeeld over dezelfde gemeente gaan;
- Er werd voorgesteld om de instrumenten te bundelen in een apart hoofdstuk;
- Er werd voorgesteld om voor elk instrument zowel de specifieke doelstelling in elk type participatietraject als de impact van de beschikbare middelen op de uitvoering te belichten. Dit laatste is belangrijk voor gesprekken met het bestuur;
- Er werd voorgesteld om ook een template toe te voegen die helpt bij het uittekenen van een participatietraject. Welke actoren zal ik betrekken? Hoeveel keer? Op welke momenten? Met welk doel? En welke werkvorm?
- Er werd gesuggereerd om per type participatietraject ook tips te formuleren in functie van de opmaak van bestekken. Maar dan wel met een expliciete focus op het participatietraject.

////////////

Tot slot peilden we bij de deelnemers naar bijkomende leerlessenvoor de brochure. Dit resulteerde in de volgende input:

- werken met objectieve en meetbare criteria om ambities, toekomstvisies en acties te onderbouwen;
- betrekken van andere gemeentelijke diensten, i.e. opzetten van gemeentebrede projectteams zoals bij de opmaak van een RUP;
- Tremelo werkte met een spel om samen met burgers over uitdagingen en ambities na te denken;
- Geel werkte vanaf dag 1 met een sterk beeld en een helder verhaal: dat van het 'lobbenmodel'. Dit maakte alles erg visueel en laagdrempelig;

Op basis van deze feedback werkten we een nieuwe versie van de brochure uit. Deze werd vervolgens voorgelegd aan de stuurgroep en de klankbordgroep.

////////////

5 CONCLUSIES

Het doel van dit onderzoek was het uitwerken van handvaten waarmee gemeenten participatietrajecten kunnen uitwerken die burgers een stem geven binnen ruimtelijke beleidsplanning. Het onderzoek verliep in drie fases: een online bevraging die de ervaringen van gemeenten met dergelijke participatietrajecten in kaart moest brengen; een reeks bilaterale gesprekken en twee ateliers die generieke aanbevelingen moesten trekken uit deze - hoogst individuele - ervaringen; en een reeks klankbordgroepen en een derde atelier die deze inzichten moesten vertalen in een inspirerende brochure. Dit hoofdstuk vat de belangrijkste inzichten uit elk van deze fases samen.

De online bevraging uit de eerste fase leerde dat de ervaring van gemeenten met het organiseren van participatieve activiteiten binnen (ruimtelijke) beleidsplanningstrajecten enorm divers is. Sommige gemeenten beperken de burgerparticipatie tot de decretaal verplichte procedurestappen, terwijl andere gemeenten (meer dan de helft van de respondenten) veel verder gaan en een breed scala aan methoden gebruiken. De gemeenten hanteren hierbij meestal een combinatie van zowel digitale als fysieke methoden, gaande van digitaal participatieplatformen en digitale of analoge bevragingen tot workshops, verdiepende gesprekken en infomarkten.

Fase twee ging op zoek naar generieke inzichten binnen al deze experimenten. Het onderzoek vertrok hierbij vanuit twee uitgangspunten. Een eerste uitgangspunt was dat een duurzame cultuurverandering om collectieve leertrajecten vraagt waarbinnen leercollectieven - van burgers, belangenorganisaties, experten en lokale overheden - samen leertrajecten doorlopen om uiteindelijk elk hun eigen gedrag aan te passen aan de inzichten die ze onderweg opdoen. Concreet vertrok het onderzoek van Expansive Learning Theory (ELT), een leertheorie die stelt dat zo'n leercollectieven typisch rond een gedeeld probleem ontstaan en dat aanpassingen typisch in kleine stappen gebeuren (Engeström and Sannino, 2010). Het tweede uitgangspunt was dat participatietrajecten altijd maatwerk vragen. Ze moeten aansluiten bij de specifieke participatiecultuur van een gemeente, bij de beschikbare tijd en middelen en bij de strategische overwegingen van een bestuur. Dit heeft belangrijke implicaties voor het formuleren van aanbevelingen. Wat werkt voor de ene gemeente, werkt daarom niet voor een andere.

De bilaterale gesprekken uit de tweede fase leerden dat gemeenten niet bewust inzetten op collectief leren, maar dat ze impliciet wel hier en daar een aantal principes toepassen. Zo werkte het merendeel met vaste collectieven die aan meerdere activiteiten deelnemen. Concreet ging het over focusgroepen, burgerplatformen, stakeholderfora, klankbordgroepen, enz. Deze collectieven vertrokken echter zelden vanuit een gedeeld probleem, en de activiteiten volgden niet het ritme van een leercyclus. Tot slot lag de focus van deze activiteiten op het uitwerken van een geïntegreerde langetermijnvisie, eerder dan op het nemen van kleine stappen.

De opzet van de eerste twee ateliers was om, samen met de ambtenaren uit de bilaterale gesprekken, hun participatietrajecten te herdenken als collectieve leertrajecten. Om deze ateliers voor te bereiden werd de ELT-leercyclus, op basis van inzichten uit de bevraging en de bilaterale gesprekken, vertaald naar de context van ruimtelijke beleidsplanning. Het resultaat waren vier leeruitdagingen waarover een leercollectief samen zou moeten reflecteren in de loop van een beleidsplanningstraject. De twee ateliers leidden tot een reeks inzichten rond het uittekenen van dergelijke collectieve leertrajecten.

////////////

Een eerste inzicht was dat er ruwweg twee types beleidsplannen bestaan - concrete en abstracte - die elk focussen op andere leeruitdagingen. Een tweede inzicht was dat er tussen gemeenten veel variatie bestaat in de ervaring met burgerparticpatie in kader van lokale beleidsplanning en dat die ervaring ook bepaalt op welke leeruitdagingen wordt gefocust. Deze inzichten leidden tot de conclusie dat gemeenten, afhankelijk van het type beleidsplan dat ze willen opmaken en afhankelijk van hun ervaring met burgerparticipatie in lokale beleidsplanning, best kiezen voor één van drie types participatietrajecten (zie figuur 59).

Figuur 59: drie types participatietrajecten in functie van het type beleidsplan dat een gemeente ambieert en de ervaring die het heeft met participatie binnen (lokale) beleidsplanning

abstract beleidsplan	concreet beleidsplan	
	weinig ervaring	veel ervaring
een ambitievormend participatietraject	een visievormend participatietraject	een coalitievormend participatietraject

Een derde inzicht was dat, afhankelijk van beschikbare middelen en strategische overwegingen, gemeenten voor een meer of minder of meer intensieve invulling van hun participatietraject kozen.

Deze drie inzichten lieten ertoe om het tweede uitgangspunt, het belang van maatwerk, wat te nuanceren. Eens een gemeente gekozen heeft voor een type beleidsplan, zich bewust is van haar ervaring met participatie, haar budgetten vastgelegd heeft en strategische keuzes gemaakt heeft, lijkt het type participatietraject eigenlijk voor de hand te liggen. Een traject dat inzet op specifieke (leer)uitdagingen:

- een ambitievormend participatietraject focust op uitdagingen en ambities (leeruitdaging 1) en kent hierdoor typisch een hoog abstractieniveau;
- een visievormend participatietraject focust op onderzoek en visie (leeruitdaging 2) en is hierdoor typisch verbonden aan specifieke thema's en/of locaties;
- een coalitievormend participatietraject focust op hefbomen, projecten en coalities (leeruitdagingen 3 en 4) en is hierdoor typisch relatief concreet.

Een traject dat werkt met een specifiek leercollectief. Bij minder intensieve trajecten bestaat dit minimaal uit:

- een ambitievormend participatietraject: interne diensten;
- een visievormend participatietraject: sleutelfiguren (per thema);
- een coalitievormend participatietraject: burgers (per locatie).

Een traject dat intensiever is op specifieke momenten in het beleidsplanningstraject:

- een ambitievormend participatietraject zet meer in op de fase van de conceptnota;
- een visievormend participatietraject zet meer in op de fases van de conceptnota en het voorontwerp;
- een coalitievormend participatietraject zet meer in op de fase van het voorontwerp.

////////////

Wat de analyse duidelijk maakte, is dat geen enkele van deze drie types participatietrajecten alle vier de leeruitdagingen aanpakt. Geen enkel leercollectief zal dus een volledige leercyclus doorlopen binnen de participatieve activiteiten die rond de opmaak van het ruimtelijk beleidsplan georganiseerd worden. Dit leidde tot de conclusie dat er nood is aan parallelle of opeenvolgende participatietrajecten waarin ditzelfde collectief samen over de ontbrekende leeruitdagingen kan reflecteren. De bilaterale gesprekken leerden dat er, mede door de lange doorlooptijd van een ruimtelijk beleidsplanningstraject, in de meeste gemeenten altijd wel andere (plannings)trajecten lopen. Denk aan de opmaak van masterplannen voor deelkernen, de opmaak van andere beleidsplannen (bv. een mobiliteitsplan, een natuurweefselplan, een hemelwaterplan), de opmaak van een bestuursakkoord, enz. Uit de case-analyse bleek echter dat de interactie tussen deze trajecten veelal beperkt blijft tot het uitwisselen van informatie. Om bij te dragen aan een collectief leertraject, zouden deze trajecten op elkaar afgestemd moeten worden (zie figuur 60).

Figuur 60: een collectief leertraject vraagt om het afstemmen van meerdere participatietrajecten. Deze afstemming is anders bij elk van de drie types participatietrajecten die naar aanleiding van ruimtelijke beleidsplanning georganiseerd worden

	Waar sta je ideaal op het moment dat je aan je beleidsplanningstraject begint?	Wat is de voornaamste inzet van je beleidsplanningstraject?	Waar zou je na afloop van je beleidsplanningstraject best op inzetten?
ambitievormend participatietraject	Er is bereidheid binnen je bestuur en gemeenteraad om visie uit te tekenen rond een aantal (ruimtelijke) uitdagingen	Uitwerken van een (abstracte) visie die stoelt op een reeks heldere ambities	Een participatietraject om (een aantal) ambities uit te beleidskaders verder te onderzoeken en concretiseren
visievormend participatietraject	Er is eensgezindheid over de ambities waarrond je beleidskaders wil uitwerken	Uitwerken van een (gedetailleerde) visie die stoelt op onderzoek	Een participatietraject om de acties uit de beleidskaders te laten landen in projecten
coalitievormend participatietraject	Er is een engagement om een beleidsvisie te vertalen in concrete projecten	Uittekenen van projecten en identificeren van hefbomen en coalities om deze te kunnen realiseren	Een participatietraject rond de uitvoering van specifieke projecten

////////////

Op basis van de drie types participatietrajecten en de leeruitdagingen waarop deze trajecten focussen formuleerden we enkele gerichte leerlessen (zie figuur 61).

Figuur 61: overzicht leerlessen per type participatietraject

ambitievormend traject	visievormend traject	coalitievormend traject
Hoe kunnen we, binnen een participatietraject, de link leggen tussen individuele belangen en brede maatschappelijke uitdagingen?	Hoe kunnen we, binnen een participatietraject, de link leggen tussen (individuele) (woon)praktijken en grote (ruimtelijke) systemen?	Hoe kunnen we, binnen een participatietraject, de link leggen tussen individuele acties, acties van een straat of een wijk en acties die een overheid kan nemen? Hoe kunnen we, tijdens een participatietraject, de link leggen tussen abstracte ambities en concrete projecten?
L1: Het delen van (individuele) bezorgdheden en meningen vraagt om kansen en de juiste taal.	L4: Techniciteit kan een barrière vormen voor betrokkenheid.	L7: Een verandering is pas systemisch wanneer ze goed aansluit bij de lokale situatie en verder bouwt op bestaande initiatieven en praktijken.
L2: Participatie draait niet alleen om spreken, maar ook om luisteren en begrijpen.	L5: Diversiteit begrijpen vraagt actieve kennisdeling en betrokkenheid bij onderzoek.	L8: Beleidskeuzes zijn vaak abstract of worden pas na verloop van tijd tastbaar, waardoor extra inspanningen nodig zijn om ze zichtbaar te maken.
L3: Mensen hebben het vaak moeilijk om hun eigen bezorgdheden te koppelen aan deze van anderen.	L6: Een beleidsplanningstraject vraagt ruimte voor bijsturing en keuzes onderweg.	L9: Ruimtelijke transitie vraagt een continue dialoog, ook na de opmaak van het ruimtelijk beleidsplan.

Daarnaast formuleerden we zeven aandachtspunten voor elk type participatietraject:

A1: Een participatietraject heeft nood aan een duidelijk leercollectief en een heldere rolverdeling.

A2: Participatie vraagt engagement van zowel de deelnemers als de overheid.

A3: Participatie vraagt niet alleen engagement, maar ook verantwoordelijkheid van zowel de deelnemers als de overheid.

A4: Participatie heeft nood aan een duidelijk kader.

A5: Beleid en participatie moeten voor iedereen begrijpelijk zijn en vakjargon wordt best vermeden.

////////////

A6: Participatie is een continu proces dat vraagt om documentatie, evaluatie en bijsturing waar nodig.

A7: Participatie gebeurt best gericht, met een goede afstemming tussen doel en methode.

In de derde fase werden de inzichten vertaald in een brochure. De klankbordgroepen en het derde atelier maakten duidelijk dat gemeenten niet alleen nood hebben aan handvaten voor het organiseren van participatietrajecten die burgers op een zinvolle manier betrekken bij ruimtelijke beleidsplanning, maar ook voor het activeren van en afstemmen met besturen, stadsdiensten en studiebureaus bij de voorbereiding en uitwerking van deze participatietrajecten. Daarom werden in de brochure drie instrumenten opgenomen waarmee ambtenaren gesprekken kunnen voeren over de ambities, de beperkingen, het verloop en de nazorg van deze participatietrajecten.

Het eerste instrument is een zelfscan. Deze bestaat uit een reeks vragen die een kernteam - van gemeentelijk ambtenaren, politici, planners van een intercommunale of een provincie - helpt om samen te reflecteren over: het type beleidsplan dat het wil opstarten, de ervaring van de gemeente met participatie binnen beleidsplanning, en de middelen het wil inzetten en welke strategische overwegingen sturend zijn. Op basis van de antwoorden op deze vragen suggereert de brochure een passend type participatietraject.

Het tweede instrument zijn workshopcanvassen waarmee dit kernteam een participatietraject kan uittekenen. Elk type participatietraject kreeg een eigen canvas met daarop suggesties voor de samenstelling van het leercollectief, voor activiteiten voor elke fase van het beleidsplanningstraject en voor instrumenten die het kan inzetten binnen deze activiteiten. Daarnaast toont het canvas ook de leerlessen die bij dit type participatietraject passen. Deze helpen om de activiteiten verder uit te werken.

Het derde instrument zijn tips die het kernteam kunnen inspireren om nieuwe zaken uit te proberen. De brochure geeft zowel tips voor elke leerles, als tips om de typische beleidsplanningsinstrumenten - de bevraging, de workshop en de infomarkt - af te stemmen op de specifieke leeruitdagingen van het type participatietraject dat ze willen opstarten en op de beschikbare middelen.

Het resultaat van het onderzoek is dus niet zozeer een handleiding voor het uittekenen van participatietrajecten maar eerder een dialooginstrument dat ambtenaren ondersteunt om met bestuur, stadsdiensten, studiebureaus, enz. in gesprek te gaan over hoe hun gemeente burgers op een zinvolle manier kan betrekken in (ruimtelijke) beleidsplanning. Doorheen het onderzoek werd duidelijk dat het voeren van dergelijke gesprekken noodzakelijk is om ervoor te zorgen dat participatietrajecten ingebed raken in de werking van een gemeente. Enkel zo kunnen ze bijdragen aan collectieve leerprocessen die op hun beurt weer bijdragen aan de duurzame cultuurverandering die noodzakelijk is voor het aanpakken van de transformatieopgaves waar we als samenleving voorstaan.

////////////

BIBLIOGRAFIE

Bambust, F. 2017. Effectief gedrag veranderen met het 7E-model. Politeia.

Departement Omgeving, 2024. Participatiemethodieken voor ruimtelijke projecten. Praktische tips met voorbeelden uit projecten klimaatadaptatie.

Departement Omgeving, 2025. Krachtlijnen voor het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. Departement Omgeving.

Engeström, Y. & Sannino, A. 2010. Studies of expansive learning: Foundations, findings and future challenges. Educational Research Review 5: 1–24.

Grootaert, K., Toebak, K., Wuillaume, P., Batens, F. & Roels, D. 2024. Samen werken aan lokaal ruimtelijk beleid. Ruimte 62: 53–57.

Loorbach, D. and Rotmans, J., 2010. The practice of transition management: Examples and lessons from four distinct cases. Futures, 42(3), 237-246.

Michie, S., Atkins, L. & West, R. 2018. Het gedragsveranderingswiel: 8 stappen naar succesvolle interventies. Amsterdam University Press.

Mondea, Hoplr en Go Vocal, 2024. Burgerparticipatie, rode draad doorheen je beleidsplanning

Palmieri, T., Huybrechts, L. & Devisch, O. 2022. Participatory prototyping for learning: an exploration of expansive learning in a long-term urban participatory design process. CoDesign, 19(3).

Radtke, J. & Renn, O. 2024. Participation in Energy Transitions: A Comparison of Policy Styles. Energy Research & Social Science, 118, 103743.

Stead, D. 2021. Conceptualizing the Policy Tools of Spatial Planning. Journal of Planning Literature, 36(3), 297-311.

Virkkunen J. & Newnham, D.S. 2013. The Change Laboratory: A Tool for Collaborative Development of Work and Education. Sense Publishers.

VVSG, 2024. Lokale besturen en burgerparticipatie. Praktijkgids.

Wilson, P.F., Dell, L.D. & Anderson, G.F. 1993. Root Cause Analysis: A Tool for Total Quality Management. Milwaukee, Wisconsin: ASQ Quality Press.

////////////

BIJLAGEN

Bijlage 1: de online bevraging, afgenomen bij 40 gemeenten, over hun ervaring met de opmaak van ruimtelijke beleidsplannen

Bijlage 2: het MIRO-canvas gebruikt voor de bilaterale gesprekken. Dit canvas bestaat uit 4 'frames': (1) de procesnota, (2) de participatieve activiteiten, (3) de parallelle trajecten en (4) de participatiecultuur

Bijlage 3: de activiteiten- en cultuurfiches gebruikt bij de verwerking van de bilaterale gesprekken

Bijlage 4: de workshopcanvassen gebruikt in Atelier 1

Bijlage 5: het workshopcanvas gebruikt in Atelier 2

//////////////